

politički
ZATVORENIK

GODINA XV. - SIJEČANJ 2006. CIJENA 15 KN

BROJ **166**

Ukop posmrtnih ostataka grobišta Lug i Trnovka

Politički životopis Ivana Trojanovića

Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država (XXII.)

Dokumenti, sjećanja, svjedočenja

I EUROPA SE BAVI PROŠLOŠĆU

Kada je bilo tko u proteklih petnaest godina, od kada je demokracije, pokušao pokrenuti pitanje kvalifikacije komunizma i zločina koje je taj totalitarni sustav počinio na prostoru Hrvatske, reakcija od svih trenutno vladajućih struktura bila je gotovo šablonski istovjetna ne trebamo se baviti poviješću, već gledati u budućnost.

Ta floskula uvijek je bila dobro prihvaćena u populističkom smislu, pošto veći dio stanovništva živi u zoni siromaštva, bori se i bavi svakodnevnim preživljavanjem, te postavljanje pitanja o nečemu što se dogodilo prije pedeset godina djeluje iritirajuće, a frustracija izazvana siromaštvom postaje mnogostruko većom.

Suptilniji političari uglavnom jugonostalgičarske provinijencije smatraju da bivši komunistički sistem ne zaslužuje posebnu raspravu pošto je u ideološkom smislu bio dobar, pošto je u nas, za razliku od drugih zemalja (možeš mislit!) imao ljudsko lice, a što je u praktičnoj provedbi rezultirao masovnim terorom i zločinima / po broju žrtava odmah iza Sovjetskog Saveza ako je riječ o europskim zemljama/, to pripisuju ispadima pojedinaca ili žrtve naprosto ne priznaju, znajući da su uništili sve kompromitirajuće dokumente, a svjedoke pobili.

Bivši komunisti u čitavom svijetu imaju istu priču kao opravdanje za desetke milijuna ubijenih osoba od Staljina, Tita do Mao Ce Tunga, Polpota i Kim Il Sunga.

No troma stara dama EUROPA ipak se probudila iz polustoljetnog sna i za dnevni red zasjedanja Parlamentarne skupštine Vijeća Europe priprema rezoluciju koja će osuditi komunizam i njegove zločine. Uz rezoluciju su pripremljeni zaključci iz kojih navodim nekoliko karakterističnih rečenica.

Komunistička ideologija, bilo gdje i bilo kada primjenjena, uvijek je rezultirala masovnim terorom, zločinima i kršenjem ljudskih prava. Ne može se zanemariti sličnost s posljedicama nacizma, no dok je zločinački karakter nacizma neupitan i njegovi vođe suđeni za svoje zločine, komunistička ideologija i režimi nisu doživjeli istu sudbinu. Zločini nisu procesuirani, a krivci gotovo nikad nisu privedeni pred lice pravde.

Potvrđeno je da kriminalna dimenzija komunističkih režima nije bila rezultat trenutnih okolnosti, nego posljedica namjerne i promišljene politike koju su razradili osnivači takvih režima prije nego su uopće došli na vlast.

Rezolucijom se osuđuju zločini u ime komunizma, a ne pojedine zemlje. Tako su Rusi bili najbrojnije žrtve komunističke ideologije, kao i u svim zemljama vlastiti narod, gdje su komunisti došli na vlast.

Parlamentarna skupština će preporučiti Vijeću Ministara da osnuje odbor koji će se baviti istraživanjem komunističkih zločina u zemljama članicama Vijeća Europe. Istovremeno treba poticati zemlje članice da osnuju slične odbore na nacionalnoj razini, a ti odbori bi trebali tijesno surađivati s odborom Vijeća Europe. Konačni cilj rada svih odbora bilo bi utvrđivanje činjenica i predlaganje mjera, sa ciljem osude zločina i pomoći žrtvama, te odavanju počasti sjećanju na stradale, proglašenjem Dana sjećanja na žrtve komunizma, osnivanje nacionalnih muzeja stradanja, a na lokalnoj samoupravi je podizanje obilježja i spomenika.

Kao najvažnije, Vijeće Ministara treba pokrenuti kampanju za podizanje javne svijesti o zločinima komunizma, što podrazumijeva i reviziju školskih udžbenika, a čitav proces treba doprinijeti daljnjoj pomirbi temeljenoj na povijesnoj istini i razumijevanju.

S obzirom na broj stradalih u komunističkoj represiji Hrvatska bi trebala biti moderator Vijeću Europe u provedbi rezolucije o žrtvama komunizma.

Alfred OBRANIĆ,
*predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika*

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knezović

UREDNIK
Mislav Gabelica

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovičeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.htnet.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: **Europa** 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101** S.W.I.F.T.
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim priložima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i pretplatom tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

www.hdpz.htnet.hr

*Na naslovnoj stranici: Grobište Lug jedno je
od najuređenijih, a uz svaku iskopanu jamu
nalazi se natpisna ploča s tekstom o stradanju*

UPOZNAVANJE

Zovem se Mislav Gabelica i novi sam glavni urednik Političkog zatvorenika. Rođen sam 1972. godine, a po zanimanju sam profesor povijesti. Nisam član ni jedne političke stranke, zbog svojih uvjerenja nisam robijao, niti sam bio sudionik Domovinskog rata. Ono što me veže s duhom institucije Hrvatskog društva političkih zatvorenika i njezinim glasilom, Političkim zatvorenikom, dijelom su moja osobna uvjerenja, a većim je dijelom poštovanje prema svakomu tko ima, ili je imao hrabrosti za vlastita uvjerenja robijati ili umrijeti. I jedno i drugo ponajviše dugujem ocu, Ivanu Gabelici, političkom zatvoreniku u jugokomunističkim zatvorima, ali i samoj sudbini hrvatskog naroda koja se predamnom odvijala i odvija se kroz znanost, povijest, umjetnost, predaju i svakodnevni život. Zato mi je jasan i blizak beskompromisni hrvatski duh Društva, jasni su mi i bliski simboli koji se tu štuju. Jasna mi je žrtva Eugena Kvaternika, moral i politički nauk Ante Starčevića, nesretna sudbina Nezavisne Države Hrvatske, njena vrijednost oživotvorenja hrvatskog sna i temelja današnje hrvatske državnosti. Bliska mi je poslijeratna tragedija hrvatskog naroda, stratišta, progoni i zatvori: Jazovke, Gradiška, Goli, Grgur, Lepoglava, Zenica. Sjećam se euforije devedesetih: blizak mi je ponos nad vojnim pobjedama, ali i osjećaj izdanosti, osjećaj da vlast ni tada, kao ni sada, bezrezervno ne stoji iza svoga naroda.

Ne vjerujem u liberalizam, novu političku korektnost, njegov duh profita, gaženje njihovih vrijednosti i nametanje svojih. Ne vjerujem u svrsishodnost uključenja Hrvatske u euroatlantske integracije, Europsku uniju i NATO savez, jer mi govore da te institucije jamče vladavinu prava u mojoj državi, a po nalogu iz Haaga hapse se hrvatski branitelji i novinari, mlade hrvatski vojni invalidi, te brani iznošenje istine. Ne vjerujem im kada mi kažu da ću bolje živjeti, da oni jamče slobodan protok robe, ideja, usluga i kapitala, jer znam da ne ukidaju granice da bi lakše podijelili bogatstvo, nego da bi ga lakše gomilali. Ne vjerujem im jer svoje vojne pobjede uzdižu na pijedestal moralne pobjede, pobjede dobrog nad zlim. Jer mirno žive sa svojim genocidima, masovnim pokoljima, rasističkim zakonima, kršenjima ratnih prava i običaja ratovanja, logorima, jer ih znanstveno, kritički vrjednuju, a mom narodu to ne dopuštaju, nego svoje vrijednosti i svoje istine, prekrojene svojim interesima, nameću mom narodu.

Osuđujem politiku hrvatskih političara definiranu kao umijeće dolaska i ostanka na vlasti, Sanaderov gubitak identiteta, njegovu retoričku borbu za hrvatske generale i obranu istine o Domovinskom ratu izručenjem hrvatskih generala Haagu, gdje se hrvatski državotvorni i obrambeni rat, i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, vrjednuje kao udruženi zločinački poduhvat. Prezirem Sanaderovo retoričko približavanje hrvatskim nacionalistima, najavljeno kao bitka za birače na desnici, nostalgичnim prisjećanjem Tuđmana i prosvjeda na splitskoj Rivi iz 2001., te njegovo retoričko približavanje biračima na ljevici, natjecanjem s liderom ljevice, Račanom, oko toga tko je prvi, javno, pravoslavnim vjernicima čestitao Božić. Osuđujem ga jer je svojom vanjskom politikom, bezrezervnim, bezuvjetnim ulaskom Hrvatske u Europsku Uniju, Hrvatsku učinio taocem međunarodne politike. Osuđujem ga jer je blagonaklon prema hrvatskom piscu koji ne priznaje hrvatski sud, a na hrvatskog novinara koji ne priznaje haaški sud šalje svoje policijske pse. Osuđujem ga što je bio spreman udariti hrvatskog ratnog invalida, sasvim neosobno, samo da gazdarici u Haagu demonstrira nastavak suradnje, bez obzira što se dalo pretpostaviti da će snimka Mešićevog svjedočenja pred haaškim sudom naći put do javnosti. Prezirem ga što se zbog nanešenih povreda i neugodnosti ispričava hrvatskim ratnim invalidima, koji su brojni i utjecajni glasači, a novinara Domagoja Margetića razapinje kao gnjidu i manipulatora. Ako već sam sebe smatra samo trskom na vjetru, koja je tu da se povija, onda ću upirati prstom i vršiti pritisak, da se ta trska povije na moju stranu.

Ovo je moj profil. Volio bih kad bih u ovom poslu bio uspješan kao moj predhodnik, intelektualac i marljiv radnik, Tomislav Jonjić. Već me je on upozorio da je velik problem u uređivanju ovog časopisa manjak materijala. Ispuhala se nacionalna euforija, dalo se oduška i sad se stalo. Unatoč tomu časopis nikad nije prestao izlaziti, i nikad nije pao ispod pedesetak strana, uglavnom Tomislavovim trudom. Ja vas pozivam: PIŠITE! Svoj materijal molim da mi šaljete ili na adresu Društva, ili na osobnu web adresu: brzi-gab@yahoo.com. Nadam se dugoj i uspješnoj suradnji.

Mislav GABELICA

IZ SADRŽAJA

LAŽ I PARALAŽ	2
<i>(A. B.)</i>	
UKOP POSMRJNIH OSTATAKA GROBIŠTA LUG I TRNOVKA U LIPNJU MJESECU	3
<i>Franjo TALAN</i>	
BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (XXII.)	8
<i>Ivan GABELICA</i>	
PRIPREMANJE ZA SKORU TITOVU SMRT (II)	15
PISMA IZ ISTRE	17
<i>Blaž Piljuh</i>	
BESMISLICE... VUKOJEVIĆ VICE! ..	18
<i>Vlado JURCAN</i>	
SUDIONICI HRVATSKE TRAGEDIJE NA BLEIBURŠKOM POLJU: JOZO «JOSKO» I IVAN «ŠUMAR» KUREVIJA	19
<i>Mate Tadić & Želimir Crnogorac</i>	
IMAO SI, ZVONKO, PUNO HRABROSTI	25
<i>Ivana RORA</i>	
JESMO LI ZABORAVILI SNAJPERISTE?	26
<i>Pavao GALIĆ</i>	
POLITIČKI ŽIVOTOPIS IVANA TROJANOVIĆA	28
<i>Tomislav JONJIĆ & Dr. Stjepan MATKOVIĆ</i>	
USPOMENE SLIKARA IVANA VEČENAJA NA KRIŽNI PUT U SVIBNJU 1945.	35
<i>Ivan VEČENAJ</i>	
SJEĆANJA HRVATSKOG DOMOBRANA	38
<i>Domagoj NOVOSEL</i>	
PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XXXIII.)	41
<i>Jure KNEZOVIĆ</i>	
IN THIS ISSUE	47
IN DIESEM HEFT	48

LAŽ I PARALAŽ

Početkom siječnja ove godine, hrvatski novinar Domagoj Margetić je na svojim internetskim stranicama najavio javno predočenje zvučnog zapisa Mesićevog svjedočenja u procesa protiv Tihomira Blaškića pred Haaškim sudom. Zapis je Margetiću navodno dao pomoćnik glavne haaške tužiteljice, tijekom postupka razmjene dokaza u procesu protiv njega. Tajnost Mesićevog svjedočenja u navedenom slučaju već godinama truje hrvatsku političku scenu i njegovo potpuno predočenje učinilo bi hrvatsku poziciju puno jasnijom. Ako nam je predsjednik izdajnik, ako je zaista radio protiv hrvatskih interesa, ako ga zbog toga međunarodne institucije drže u šaci ili su ga njihove tajne službe i instalirale na ovaj položaj i na njemu ga održavaju, onda nam je voda došla do grla i samo bi ništarija nastavila podržavati takvog predsjednika. Ako je, međutim, Mesićev svjedočenje koristilo hrvatskim interesima, ili barem nije škodilo, ako je to bilo hrvanje s međunarodnom aždajom, onda su optužbe protiv njega duboko nepravdne i opasnost prijeti od onih koji ih iznose. Istina bi u svakom slučaju zbilja naše redove, jer ovako smo prisiljeni vjerovati, i to ili laži ili bratu mu paralaži. Međutim, nekome u Hrvatskoj nije u interesu da se istina dozna, bio to Mesić ili oni koji na pretpostavci Mesićeve izdaje igraju uloge hrvatskih uzdanica, pa je o namjeravanom predočenju zvučnog zapisa obavijestio Haaški sud, a tamošnji je dežurni sudac izdao nalog Vladi Republike Hrvatske da spriječe Margetića u njegovoj namjeri. Vlada je nalog prosljedila Županijskom sudu u Zagrebu, koji je Margetiću u skladu sa statutom Međunarodnog suda, mehanički, bez provođenja ikakve istražne radnje, zabranio predočenje toga zvučnog zapisa.

Domagoj Margetić se oglasio o nalog Međunarodnog suda, odnosno njegove servisne institucije u Hrvatskoj, te je odlučio javno predočiti zvučni zapis u pros-

Jadranka Kosor optužuje Domagoja Margetića

torijama zagrebačke Hvidre u Slovenskoj ulici, na što je hrvatska policija, bez valjanog naloga, primjenjujući silu, prerevano upala u prostorije Hvidre, pretukla i privela njene čelne članove, te pritvorila Domagoja Margetića. Predsjednik Mesić na vrijeme se sklonio u Kazahstan, gdje je imao dogovoren sastanak s ruskim predsjednikom Putinom, te je vađenje

kestenja iz vatre prepušteno Vladi. Ona se sljedećih dana posipala pepelom po glavi, zaredale su isprike braniteljima i otkazi u zagrebačkoj policiji, no pravo stanje stvari, ogled današnjeg hrvatskog položaja ogleda se u Vladinom odnosu prema Domagoju Margetiću. Ovaj novinar, kako tvrdi bez valjanog zaleđa u hrvatskim i međunarodnim institucijama, zbog burkanja vode u odnosu s Haagom, pribijen je na stup srama kao moralna mizerija i psihički nestabilna osoba, koja svojim istupima šteti svima, pa i svojim suoptuženicima u procesu, hrvatskim novinarima pred Haaškim sudom. Veće poštenje pokazao je predsjednik HHO-a Žarko Puhovski, kad je izjavio, da je u ovom slučaju Margetić, načelno, u pravu.

Po izlasku iz pritvora, Margetić je u noći s 11. na 12. siječnja objavio višesatno Mesićevo svjedočenje na svojoj internetskoj stranici, koju je tom prilikom, prema Margetićevom svjedočenju, posjetilo preko 500 000 Hrvata. Sljedećeg dana, zbog, navodno, općehrvatskih interesa, hrvatski premijer i hrvatski predsjednik, dogovorili su da će Mesić zatražiti od Haaga ukidanje statusa zaštićenog svjedoka. Ako je svjedočenje do-

ročudno, ako nikoga ne dovodi u opasnost i ako je skidanje oznake tajnosti s njega samo formalnost, zašto Mesić nije davno to zatražio? Zašto je dopustio da Jović, Marjančić, Rebić i Margetić objavaju haaške sudnice i zašto je dovodio u pitanje svoj ugled? Ako je, s druge strane, svjedočenje škakljivo, ako ozbiljno kompromitira Mesića, kako ga je Haaški sud tako olako dao Margetiću, kojeg isti sud progona zbog objavljivanja istog svjedočenja? Zašto je Margetiću bila potrebna ovakva pompa, kad je to očito mogao učiniti s manje rizika i učinkovitije? Pitanja je previše kada odgovore daju Laž i Paralaž.

Novinar sumnja u Margetićev zdrav razum

(A. B.)

POSMRTNI OSTACI „BJELOVARSKIH ŽRTAVA“ IZ ZAGREBA SPREMLJENI U
KAPELI SVETOG ANDRIJE NA ISTOIMENOM GROBLJU U BJELOVARU

UKOP POSMRTNIH OSTATAKA GROBIŠTA LUG I TRNOVKA U LIPNJU MJESECU

Nakon više od 13 godina iz Zagreba su natrag u Bjelovar dopremljeni posmrtni ostaci jugo-komunističkih žrtava poubijanih i pokopanih u danima nakon Drugog svjetskog rata 1945. godine od strane partizanske vojske na lokacijama Trnovka i Lug kraj Bjelovara. Svečani doček posmrtnih ostataka „bjelovarskih žrtava“ održan je uoči Božića, u ponedjeljak, 19. prosinca 2005. godine s početkom u 11 sati, a cjelokupnu organizaciju vraćanja posmrtnih ostataka iskopanih žrtava na područje grada Bjelovara vodio je Odbor za podizanje spomen obilježja prešućivanih hrvatskih žrtava Drugog svjetskog rata i poraća s područja Bjelovarsko-bilogorske županije na čelu sa neumornim dopredsjednikom Zdravkom Ivkovićem, jednim od inicijatora osnivanja Odbora. U zakazano vrijeme iz Zagreba su na groblje Sv. Andrije dopremljeni posmrtni ostaci žrtava koje su se nalazili u 91 metalnom sanduku. Sanduci sa žrtvama zatim su položeni u kapelu Svetog Andrije, ispred oltara, gdje će se nalaziti do njihovog premještanja i dostojnog ukopa u kosturnicu, koja će se sagraditi na grobištu Lug kod Bjelovara. Nakon smještaja posmrtnih ostataka u kapeli uslijedilo je odavanje počasti žrtvama mimohodom, a u 13 sati započela je komemoracija i blagoslov koji je vodio velečasni Josip Stipančević, dekan bjelovarskog dekanata i župnik župne crkve Svete Terezije Avilske iz Bjelovara.

Dostojanstven doček ekshumiranih žrtava poubijanih 1945. godine

Prema podacima Povjerenstva za podizanje zajedničke kosturnice žrtava na grobištu Lug i Trnovka iz masovnih grobnica je još 1992. godine ekshumirano 294 posmrtnih ostataka žrtava poratnog komunističkog terora, a među likvidiranim su bivši vojnici vojske Nezavisne Države

Piše:

Franjo TALAN

Hrvatske, kao i civili iz Bjelovara i okolice. Pretpostavlja se da su među brojnim stradalim civilima grobišta Lug i Trnovka ubijeni i osamnaestogodišnji Alojzije Barli i godinu dana stariji Josip Blažeković iz

Na groblju u Donjim Mostima pred završetkom je izgradnja spomenika žrtvama ratnog i poratnog razdoblja Drugog

Gornjih Mosti kod Bjelovara, a među mučki ubijenim žrtvama grobišta Lug nalazi se i tijelo patera Sebastijana Šantala-ba i vlč. Antuna Klasića rodnom iz župe Križovljan u cestičkoj općini.

Svečanom dočeku posmrtnih ostataka „bjelovarskih žrtava“ prisustvovalo je više stotina sudionika iz Bjelovarsko-bilogorske županije i brojnih izaslanstava i udruga iz susjednih mjesta i gradova, a dočeku, mimohodu i misi zadušnici prisustvovala je i rodbina ubijenih žrtava. Tako su odavanju počasti i komemoraciji na groblju prisustvovali; izaslanstvo Bjelovarsko bilogorske županije predvođeno županom Damirom Bajsom i zamjenikom župana Krešimirom Jelavićem. Izaslanstvo grada Bjelovara predvodila je gradonačelnica Đurđa Adlešić i zamjenici gradonačelnice grada Bjelovara Zlatko Barila i Stjepan Čleković, a komemoraciji je nazočio i Zlatko Mađeruh, gradona-

čelnik Grubišnog Polja i Branko Bradić, predsjednik Gradskog vijeća grada Čazme, te predstavnici ostalih općina i gradova Bjelovarsko-bilogorske županije. Počast "bjelovarskim žrtvama" odali su i saborski zastupnici Karmela Caparin i Gordan Jandroković, a ispred Hrvatske vojske bio je prisutan brigadir Ante Vučić, kao i brojni predstavnici javnih trgovačkih društava i bjelovarskih privrednika te predstavnici političkih stranaka i građanskih udruga. Izaslanstvo udruge Hrvatskog društva političkih zatvorenika predvodila je Kaja Pereković i Alfred Obranić, predsjednik udruge, a počast žrtvama komunističkog terora dopremljenih tog ponedjeljka iz Zagreba dao je i Stjepan Brajdić, predsjednik Časničkog kluba 242 iz Zagreba. Blagoslovu i misi zadušnici prisustvovali su i članovi Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava, a u ime Društva za uređenje zamoćanih grobov iz Slovenije komemoraciji je prisustvovala Dragutin Šafarić iz Velenja.

Bjelovar jedna od najtragičnijih postaja „Križnoga puta“ 1945. godine

Prije samog blagoslova prisutne je u ime Odbora za podizanje spomen obilježja prešućivanih hrvatskih žrtava Drugog svjetskog rata i poraća s područja Bjelovarsko-bilogorske županije pozdravio Zdravko Ivković, predsjednik Matice hrvatske ogranak Bjelovar, a u svom govoru između ostalog je naglasio: - Poštovana rodbino, prijatelji i svi koji ste se okupili danas ovdje odati počast posmrtnim ostacima naših mučenika iz tragičnog razdoblja hrvatske prošlosti po završetku Drugog svjetskog rata 1945. godine. Poznato je kako su Bjelovar i područje današnje Bjelovarsko-bilogorske županije u poratnom razdoblju 1945. bili poprišta krvavih zločina, a žrtve domaći hrvatski ljudi. Uz to smo, naža-

lost, poznati i kao jedna od najtragičnijih postaja Križnog puta. Šuma Lug koja se nalazi blizu grada u lipnju 1945. zbog pucnjave, jauka i zapomaganja bila je zapažena i nije bilo teško zaključiti kako je ona veliko gubilište i kao takova ostala je u pamćenju mnogih, naročito nas starijih. Zbog toga je nakon prvih demokratskih izbora Lugu posvećena posebna pozornost rodbine ubijenih. Već tada se, pokušavalo otkriti grobne jame neslužbeno, bez odgovarajuće opreme. Matica hrvatska ogranak Bjelovar pokrenula je 1992. na prikladan način (osiguravši strojeve – rovokapače) istraživanja u Lugu koja su se odvijala pod vodstvom nekoliko članova Matice hrvatske i čelnika Hrvatske vojske, a koji su bili naknadno uvršteni u Saborsku komisiju za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava II. svjetskog rata kao podružnica za Lug. Prvi posmrtni ostatci otkriveni su 22. srpnja 1992. u grobnoj jami s četiri kostura, a zatim u ostalih 6 još 224 ili ukupno 228 kostura. Nešto kasnije u rujnu mjesecu otkrivene su 3 grobne jame u šumi Trnovka koja se nalazi na rubnom području općine Kapela, uz cestu prema Jabučeti, nedaleko ceste Bjelovar - Đurđevac. Po napatku komisije koju je prenio njen zastupnik za ovo područje, posmrtni ostatci su nedugo nakon otkrića izvađeni iz grobnih jama i prenešeni u Zagreb, u Zavod za sudsku medicinu radi utvrđivanja spola, životne dobi, te načina umorstva. Prigodom vađenja posmrtnih ostataka, po ostacima odjeće i obuće moglo se utvrditi kako su u Lugu bile uz vojnike pretežito civilne odnosno građanske žrtve, dok su u Trnovki ubijeni zarobljeni vojnici.

Županija preuzela brigu oko utvrđivanje žrtava i obilježavanje grobišta

Nažalost, posmrtni ostatci iz Bjelovara, kao i oni iz Macelja (1163) ostali su u prostoru Zavoda za sudsku medicinu punih 10 godina izloženi nebrizi i zaboravu. Nakon toga zahvaljujući Udruzi ratnih veterana Hrvatski domobran, Hrvatskom društvu političkih zatvorenika i Časničkom klubu 242 prevezeni su na Mirogoj u prostor ostave posmrtnih ostataka krematorija. Spomenute udruge potiču i nastoje osigurati sve pretpostavke za dostojan pokop žrtava. Nailaze na razumijevanje crkvenih velikodostojnika i na koncu Vlade Republike Hrvatske, te njenog Ureda za zatočene i nestale na čelu s g. pukovni-

Spomen-križ poginulim hrvatskim vojnicima u preoranim grobnima na groblju u Bjelovaru podignut je 1997. godine

kom Ivanom Grujićem. Od prošle 2004. g. kada je županijsko poglavarstvo Bjelovarsko-bilogorske županije utemeljilo naš Odbor i njegovo Povjerenstvo za Lug također se uključuje u ova nastojanja. U tome se ističe naš član, opunomoćeni predstavnik u Zagrebu mr. sc. Leo Fingerhut, dipl. ing., sin ovog grada i predsjednik Povjerenstva za Lug Milan Prešečan Arvay, dipl. ing. šumarstva.

Rezultati tih napora i nastojanja su pred nama. Posmrtni ostatci naših pokojnika su konačno spremljeni u 91 limeni lijes i položeni privremeno u svetom prostoru crkvice Sv. Andrije odakle će početkom lipnja iduće godine sprovodom biti prenešeni u zajedničku grobnicu sa spomenikom u šumi Lug, za kojeg je idejno rješenje dao, kao i 1992. godine, Dubravko Adamović, akademski slikar, a projekt

Posmrtni ostaci 294 žrtve grobišta Lug i Trnovka pospremljeni u 91 limeni sanduk i privremeno smješteni u kapeli sv. Andrije na groblju u Bjelovaru

je izradio Arting d.o.o. Bjelovar, na čelu s Marijanom Gezijem dipl. ing., sve dragovoljno. Ovo groblje je bilo jedno od 7 gubilišta 1945. u gradu i bližoj okolici i za istaknuti je kako je baš ono kao takovo posljednja postaja Križnog puta naših pokojnika prije konačnog ukopa u lipnju 2006. Uz veliku i dužnu zahvalnost spomenutim Udrugama, crkvenim velikodostojnicima kao i spomenutoj gospodi, veliku zahvalu zaslužuje naša županija s njenim županom gospodinom Damirom Bajsom i ostalima rekao je između ostalog predsjednik Matice hrvatske Bjelovar, na čiju inicijativu je u sklopu Županije formiran Odbor za podizanje spomen obilježja prešućivanih hrvatskih žrtava Drugog svjetskog rata i poraća Bjelovarsko-bilogorske županije

Pogrebne obrede na groblju je pred više stotina sudionika, rodbine stradalih i gostiju vodio vlč. Josip Stipančević, župnik župne crkve Svete Terezije Avilske iz Bjelovara, a nakon molitve i blagoslova posmrtnih ostataka u grobljanskoj kapeli Svetog Andrije, služena je koncelebrirana misa zadušnica koju je u župnoj crkvi Sv. Terezije Avilske predvodio fra Marko Malović, župnik župe Svetog Antuna iz Bjelovara.

Grobište Lug kraj Bjelovara najuređenije ekshumirano grobište

Nakon svete mise zadušnice sudionici komemoracije i gosti održali su kraći sastanak, na kojem je bilo više prijedloga u cilju obilježavanja grobišta i stratišta u ostalim dijelovima Hrvatske, a sudionicima komemoracije je iskustva u podizanju spomen obilježja na grobištima i stratištima Republike Slovenije predočio Dragutin Šafarić, predsjednik Povjerenstva Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava u Republici Sloveniji i ujedno član slovenskog Društva za uređivanje zamolčanih grobov iz Ljubljane. Gost iz Slovenije upoznao je prisutne sa suradnjom koju uspješno ostvaruju pojedina hrvatska i slovenska društva na programu obilježavanja grobišta i utvrđivanja žrtava, a pod projektom „Pieteta“ mogu se na web adresi: <http://www.safaric-safaric.si> pronaći brojne teme o grobištima Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Slovenije. Franjo Talan, predsjednik Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava Varaždin čestitao je članovima Odbora na podizanje spomen obilježja prešućivanih hrvatskih žrtava

Pozdravni govor na groblju u Bjelovaru održao je Zdravko Ivković, predsjednik bjelovarskog ogranka Matice Hrvatske

Drugog svjetskog rata i poraća Bjelovarsko-bilogorske županije na upornosti, zalaganju i učinjenom na izgradnji spomen obilježja i popisivanju žrtava Drugog svjetskog rata u razdoblju kada su žrtve svi zaboravili. U svom izlaganju naglasio je da je najbolji put u obilježavanju grobišta i utvrđivanju žrtava kada isto odradi domicilno stanovništvo i lokalna zajednica jer taj posao neće nitko drugi napraviti i odraditi, a svjedoci smo da se ta pitanja pokrenu tek nakon uključivanja ljudi na terenu, što je u Bjelovaru bio slučaj u samom početku, te je danas grobište Lug jedno od najuređenijih grobišta, gdje su vršene ekshumacije, u ovom dijelu Europe, u Hrvatskoj i Sloveniji, za razliku od Macelja koji je iz godine u godinu u sve jadnijem stanju. Također je zahvalio članovima Odbora na pomoći i podršci koju su pokazali u tijeku izgradnje i postavljanja spomen-križa na grobištu Dravska šuma Varaždin i obilježavanju 60 –te obljetnice stradanja žrtava grobišta u Gornjem Hrašćanu u Međimurju. O podizanju spomen-križa i ukopu posmrtnih ostataka ekshumiranih žrtava grobišta Macelj u Frukimama kod auto ceste Krapina – Macelj govorio je Stjepan Brajdić, predsjednik Časničkog kluba 242 iz Zagreba, a Zdravko Ivković, predsjednik Matice hrvatske Bjelovar upoznao je prisutne s planovima izgradnje spomenika u Donjim Mostima i završetkom kosturnice

za ekshumirane žrtve grobišta Trnovka i Lug koja bi trebala biti gotova do kraja mjeseca svibnja 2006. godine u šumi Lug kod Bjelovara.

U Bjelovaru 8. travnja 1941. proglašena Nezavisna Država Hrvatska

Spomenik stradalim hrvatskim žrtvama naselja Gornji, Donji i Srednji Mosti trebao bi biti gotov do početka mjeseca travnja, a blagoslov i komemoracija planiraju se za subotu 9. ili 16. travnja ove godine. Sam datum utvrdit će se u dogovoru s članovima Povjerenstva za podizanje spomenika koji se gradi na groblju u Donjim Mostima. O tome je Zdravko Ivković rekao - Odmah nakon početka Drugog svjetskog rata na našim prostorima (6. travnja 1941. godine) silno neraspoloženje hrvatskog naroda koje se 22 godine taložilo u monarhističkoj Srbojugoslaviji, naročito je došlo do izražaja u gradu Bjelovaru i Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. U noći 7. na 8. travnja u Velikom Grđevcu (25 kilometara istočno od Bjelovara) pobunio se 108. pričuvni puk, sastavljen uglavnom od Hrvata iz bjelovarskog kraja uz punu podršku mještana i Hrvatske seljačke zaštite. 8. travnja 108. puk kreće u Bjelovar gdje je uz pomoć hrvatskog građanstva skršio otpor jugoslavenske vojske i žandarmerije. Četiri hrvatska vojnika su poginula. Istog dana u Bjelovaru i okolici Hrvati su us-

postavili samostalnu hrvatsku vlast i svečano proglasili Nezavisnu Državu Hrvatsku. To se zbilo u trenutku dok još njemačke postrojbe nisu prešle Dravu i dok njemačko vrhovništvo još nije ni pomišljalo na samostalnu Hrvatsku državu. Glas o pobuni 108. puka širio se redovima jugoslavenske vojske i hrvatski su je vojnici počeli u velikom broju napuštati. To kod Srba izaziva mržnju i bijes. Već 9. travnja srbočetnici su u Bjelovaru i bližoj okolici pojedinačno ubili osam Hrvata, civila. Na prostoru od Varaždina do Suhopolja jugoslavenska vojska se raspada, a 9. travnja kod Peteranca Nijemci su razbili drugi iz Virovitice. Razbijeni jugo-četnici u bijegu prema Bilogori zastavili su se istog dana u selu Donjim Mostima, gdje su zanoćili. U Bilogori, 20 kilometara sjeverno od grada Bjelovara smjestila su se sela Donji, Srednji i Gornji Mosti u području općine Kapela. Donji Mosti, sjedište župe nalaze se na glavnoj cesti Bjelovar - Kapela - Novigrad Podravski. Župna crkva Sv. Benedikta sagrađena je u središtu sela 1883. godine. Mosti su mirna bilogorska sela oduvijek nastanjena Hrvatima - katolicima. Osnovna škola je sagrađena još 1820. godine i znatno je utjecala na stupanj pismenosti i način života stanovnika. Teror Srbo-Jugoslavije još je više razvio nacionalnu svijest tih triju sela. Ona je naročito došla do izražaja nakon proglašenja NDH u Bjelovaru 8. travnja 1941. godine. Tih dana u selima se nalazilo vrlo malo mlađih muškaraca jer su većinom bili mobilizirani.

Pripadnici konjičkog puka "Car Dušan Silni" poubijali seljake

Prije podne 10. travnja pronio se glas da konjički puk napušta selo. Među nekim mještanima pomišlja se, naročito pod utjecajem događanja u Bjelovaru, a i da pomognu Bjelovarčanima, odnosno doslovno "da pomognu Hrvatskoj državi u Bjelovaru" na mogućnost razoružavanja srbočetnika. Budući da uglavnom nisu imali nikakvo oružje oni su to razoružavanje pokušali ostvariti uvjeravanjem vojnika, da je rat završen i da im je najbolje da svaki ode svojoj kući, odnosno većinom u Srbiju. Dok su neki seljani uvjerovali vojnike, Josip Kovačić popeo se na crkveni toranj i zapucao iz puške nastojeći među vojskom izazvati nedoumicu i paniku. To mu je i uspjelo jer je došlo do

Misu zadušnicu za bjelovarske žrtve predvodio je, uz asistenciju vlč. Josipa Stipančevića, u župnoj crkvi sv. Terezije Avilske fra Marko Malović

sveopće pucnjave, a kad su četnici uvidjeli da im ne prijete nikakva ozbiljna opasnost jedan od viših njihovih zapovjednika naredio je da se krene za seljacima koji su se razbjegli, te da ih se (mimo zakona) pohvata i ubije. Pronalazili su ih po tragovima u snijegu (bio je dubok snijeg tog proljeća). Josipa Kovačića su uhvatili u crkvi i izveli pred crkvu i tu ga ustrijelili. Zatim idući tragom u snijegu došli su u kuću Stjepana Ružmana u blizini crkve, gdje su zatekli Boltu Pavlovića i Ludviga Rupica. Obojica su bili skriveni na tavanu. Pavlovića su odmah ubili, a Rupić je skočio sa tavana i slomio nogu. U obližnjoj, Ružmanovoj štali pronašli su

Stjepana Hercega pod jaslama, izvukli ga i izveli u dvorište i zajedno s Ludvigom Rupićem strijeljali. Nakon toga su vlasnika kuće Stjepana Ružmana pretukli, tako da je nakon nekog vremena od posljedica tog prebijanja umro. Josip Bugarin, Bolto Seđak i Stjepan Šifkorin nisu se uspjeli skloniti pa su ubijeni na seoskom putu. Na isti način stradao je i Ivan Blažeković. On se, napustivši jugo-vojsku, vraćao iz Velikog Grđevca u Moste. Uхваćen je na putu u selu Zrinska. Tu su ga četnici zaklali. Nekim čudom Ivan Rupić iz Srednjih Mosti, tada star 28 godina, preživio je teško ranjavanje. Izrešetan je iz strojnice. Nakon toga

četnici kreću prema Kapeli i Bjelovaru. U selu Poljančani četnički simpatizeri upozorili su ih da su zaboravili Valenta Rupića, jednog od čelnika Hrvatske seljačke zaštite. Skupina četnika - konjanika vraća se u Donje Moste, pronalazi kuću Valenta Rupića u kojoj su uz domaćina bili njegov sin Franjo Rupić, sedamnaestogodišnjak, njegov zet Davorin Martin Blažeković i njegov kum Andrija Pevec. Tu trojicu tjerali su pješice cestom pokrivenoj snijegom u smjeru Kapele, s tim da su Andriju Peveca izuli i bosonogog svezali konju za rep i tjerali među konjaničkim odredom, tako da je stalno padao među konje, dok su Valent Rupić, susjed Blaž

Misi zadušnici prisustvovali su i članovi Povjerenstva za podizanje spomenika u Donjim Mostima, iz istoimene župe Varaždinske biskupije

Pintarić i još neki seljani koje su digli iz kuća morali ići na čelu kolone kao taoci, jer su nakon izvršenog pokolja četnici postali nesigurni i plašljivi. Nakon četiri kilometra tjeranja zavezan za konjski rep, Andrija Pevec je smalaksao i pao. Tada su ga ubili misleći da su ubili Valenta Rupića, prokazanog vođu Hrvatske seljačke zaštite. Pred grobljem u selu Kapela ubili su sedamnaestogodišnjeg Franju Rupića i Davorina Martina Blažekovića. Tog istog dana četnici su kod Kapele naišli na Josipa Rožmarića iz Koprivnice i ubili ga. Nakon takvog protuzakonja i krvavog divljanja nad hrvatskim seljacima zločinački 2. konjički puk "Car Dušan Silni" produžio je jašuci cestom od Kapele prema Bjelovaru. Nijemci su tog dana došli u Bjelovar i sa svojim tenkovima dočekali četničke konjanike u predgrađima, na Križevačkoj cesti i Hrgovljanima i razbili ih tako da su uz velike gubitke bili prisiljeni na predaju. Tada je bio zarobljen i konjički major Nikola Hrgović iz Bjelovara, po narodnosti Srbin, sin gostioničara Hrgovića na Vojnoviću. Pretpostavljalo se da je on naredio umorstva, te je predan hrvatskom sudu u Bjelovaru na postupak. No kako ga ni jedan od pozvanih svjedoka iz Donjih Mosti nije prepoznao kao takvog, pa prema tome ni teretio bijaše oslobođen. U srpnju 1941. godine iseljen je u Srbiju gdje je poslije rata umro u Beogradu. Eto tako su postupili Hrvati, odnosno hrvatske sudbene vlasti.

Hrvatska povijest je prešućivana i krivotvorena

Četnički teror i pokolj u Mostima umjesto zastrašivanja hrvatskih seljaka postigao je suprotan učinak, tako da je idućih dana većina tih seljaka krenula u hrvatsku vojsku braniti hrvatsku državu. U tijeku rata i poraća (uz ovih 11 mučenika) u hrvatskoj vojsci poginulo je 71 mještanin iz naselja Gornji, Srednji i Donji Mosti (od 1150 stanovnika) te 7 u partizanima. Radi svojeg rodoljubnog djelovanja u ožujku 1945. godine ubijen je i njihov župnik Viktor Miler.

Svi znamo da je hrvatska povijest sistematski prešućivana i krivotvorena s namjerom lažnog prikazivanja Hrvata pred svijetom i prikrivanja srpskih zločina nad Hrvatima kroz više od sedam desetljeća. Zločini počinjeni nad nedužnim seljacima sela Mosti prvi su zločini srbočetnika počinjeni u Drugom svjetskom ratu na području Hrvatske, odnosno prvi

O stradanjima u Sloveniji i obilježavanju grobišta u susjednoj državi govorio je Dragutin Šafarić iz Velenja

ratni zločini uopće počinjeni nad civilnim stanovništvom u Drugom svjetskom ratu u Hrvatskoj. Doduše, treba napomenuti, da su gotovo istovremeno u Bjelovaru i bližoj okolini na različitim mjestima srbočetnici ubili osam Hrvata. Sve to obilježava početak surovog obračuna na našim prostorima u Drugom svjetskom ratu. Radi takve situacije Predstojništvo gradskog redarstva u Bjelovaru 30. travnja 1941. godine šalje Ministarstvu vanjskih poslova Nezavisne Države Hrvatske Iskaz o Hrvatima koje su ubili srbočetnici i srpski vojnici u vremenu od 6. do 30. travnja 1941. godine na području grada i Kotarskog poglavarstva Bjelovara – objasnio je Zdravko Ivković, jedan od najupornijih istraživača ratnog i poratnog razdoblja Bjelovarske županije.

U utvrđivanje žrtava Drugog svjetskog rata i poraća među prvima se uključila i Matica hrvatska Bjelovar, a iz Matice hrvatske kasnije je formiran i Odbor za podizanje spomen obilježja prešućivanih hrvatskih žrtava II. svjetskog rata i poraća s područja Bjelovarsko-bilogorske županije koji broji 24 člana. U sklopu Odbora djeluje Povjerenstvo za podizanje spomenika hrvatskim žrtvama prvog ratnog zločina kojeg su pripadnici srpske vojske učinili u selu Donji Mosti (općina Kapela) nad 11 golorukih hrvatskih seljaka 10. travnja 1941. g. i prešućivanim hrvatskim žrtvama II. svjetskog rata i poraća 1945.

godine koje ima 7 članova; Mladen Gregorić je predsjednik, a ostali članovi su Josip Vusić, Martin Blažekovač, Ivan Cvrtila, Franjo Ištvanović i Ivan Pintarić, dok je Zdenko Kučera pokojni. Predsjednik povjerenstva za podizanje zajedničke kosturnice 294 posmrtna ostatka hrvatskih žrtava iz grobišta šume Lug i Trnovka je Milan Presečan Arvay, a ostali članovi su Dragutin Srbić, Mirko Čorba, Anita Blažeković, Leon Fingerhut, Dragan Tirić i dr. Dragutin Sudar.

Povjerenstvo za istraživanje i popisivanje te pronalaženje grobišta prešućivanih hrvatskih žrtava 2. svjetskog rata i poraća vodi prof. Anita Blažeković, a članovi su još Josip Vusić, Zdravko Ivković, dr. Dragutin Sudar, Stipe Šola i Zvonimir Žagi iz Bjelovara. Ukoliko se ukaže potreba formirat će se nova Povjerenstva, a članovi Odbora uspješno surađuju sa sličnim udrugama i društvima.

Tog ponedjeljak na putu iz Varaždina prema Bjelovaru zaustavili smo se u Donjim Mostima i kod spomenika u izgradnji zapalili svijeće, a isto smo učinili i kod spomen križa na bjelovarskom groblju, gdje je u toku rata pokopano 526 hrvatskih vojnika kojima je nakon rata 1945. godine partizanska vojska uklonila spomenike. Svijeće su zapaljene i uz posmrtnu ostatku ekshumiranih „bjelovarskih žrtava“ u grobljanskoj kapelici Sv. Andrije na istoimenom groblju u Bjelovaru.

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (XXII.)

IZMIŠLJOTINE O PLANIRANJU ATENTATA NA STEPINCA

Da se vidi koliko su pojedini dijelovi Helmova arhivskoga gradiva međusobno proturječni, dovoljno je navesti samo nekoliko primjera. O Mili Budaku se najprije tvrdi, da je svoje političko djelovanje, dok je zajedno s Pavelićem bio u emigraciji, usmjerio «prema volji i želji Pavelića», ali kada se je udaljio od njega, «postao je kolebljiv», vratio se je u Zagreb i opet je «uspostavio veze sa Seljačkom strankom». Čak je izgledalo da će «zauzeti jednu visoku funkciju u Mačekovoj stranci i zamijeniti Košutića i Krnjevića». Svega nekoliko stranica dalje u istomu tekstu piše, da je prijateljstvo između Pavelića i Budaka, «koje ih vezuje iz studentskog doba», ostalo nesalomljivo. «Kad je dr. Pavelić otišao u emigraciju, odakle je organizirao nacionalistički pokret Hrvata u cijelom svijetu, dotle je njegov prijatelj Budak u Hrvatskoj izgradio veliku tajnu organizaciju ustaša». A kad je stvorena Nezavisna Država Hrvatska, «Pavelić ga je uzeo kao najboljeg čovjeka, da zastupa NDH u Berlinu»(164). Dakle, u vrlo kratkom razmaku daju se o Budaku dvije posve različite, dijametralno oprečne slike, pa se valja zapitati, koja je od njih istinita. Drugi primjeri proturječnosti, koji će se navesti, povezani su s ličnošću Viktora Tomića. U bilješci od 11. prosinca 1942. stoji, da je Buziak, prijašnji policijski attache pri hrvatskomu poslanstvu u Berlinu, prije kratkog vremena izjavio, «da je on još u jesen 1941.godine zauzeo držanje protiv Tomića zbog njegova nemogućega djelovanja i da je tražio njegovo opozivanje». U tajnomu pak Helmovu izvješću u Berlin od 25.svibnja 1943., dakle svega pet i pol mjeseci kasnije, navodi se, da je taj isti Buziak rekao, «da je šteta što hrvatska država nema 10 Tomića»(165). Prema zabilješkama od 15. i 24. ožujka 1943., «Tomić je kod poglavnika pao u nemilost», pa «treba da bude maknut sa svoga položaja». Kako se navodi u Helmovu izvješću u Berlin od 16.kolovoza 1943., sam «Tomić je izjavio, da on mjesecima nije bio kod poglavnika i da se drži po strani od svake

Piše:

Ivan GABELICA

aktivne politike». Dana 6.prosinca 1943. Helm je izvjestio u Njemačku, da je Ico Kirin javio Paveliću, da Tomić sprema atentat na Lorkovića, a Pavelić je odmah naredio Servatzju, da uhititi Tomića, pa je ovaj 29. rujna 1943. i bio uhićen. Kasnije je, vjerojatno zbog pomanjkanja dokaza,

Mladen Lorković - pripadao je skupini pronjemački orjentiranih ustaških dužnosnika

bio pušten iz zatvora. Kako proizlazi iz bilješke od 7.travnja 1944., njemačka obavještajna služba je dobila vijest, da Karlo Grladinović, ustaški poručnik, nagovara Vinka – Miću Lugarića, da izvede atentat na Lorkovića. Da ne bi do toga došlo, hrvatsko je redarstvo odmah, čim je saznalo za tu vijest, uhitilo Grladinovića, Lugarića i još pet-šest drugih osoba, koje su navodno pripadale Tomićevoj skupini. Unatoč svim tim Pavelićevim nastojanjima i odlučnim i brzim podhvati- ma hrvatskoga redarstva, da se spriječe možebitni napadaji na život hrvatskih ministara, Helm u svomu izvješću od 18.svibnja 1944. iznosi pretpostavku, da

iza svih tih namjera, da se počini atentat prešutno stoji Pavelić, «premda se o tome nemaju dokazi», kako to on sam izričito priznaje. A u zabilješci od 3. srpnja 1944. u Tomićevu se tzv. Terorističku skupinu ubraja i Ico Kirin, dakle čovjek koji je u rujnu 1943. javio Paveliću, da se sprema atentat na Lorkovića, pa je Tomić bio uhićen, kako bi se atentat spriječio, ako je takva namjera zaista postojala(166). Ovakve nelogičnosti, proturječnosti i optužbe bez dokaza mogu se razumjeti samo onda, kad se uzme u obzir sustavan i uporan rad njemačkih vojnih krugova i SS-službi, kojima je pripadao i Helm, da se sruši postojeća hrvatska državna vlast, u Hrvatsku uvede njemačka vojna uprava i tako uništi hrvatski državni suverenitet, a upravo se za Tomića, Herenčića, Luburića i Kirina u Helmovim izvješćima tvrdi, da stoje iza udarnih skupina, što ih je po cijeloj Hrvatskoj, među svim staležima, osnovala ustaška revolucionarna omladina «radi otpora, ako bi Nijemci preuzeli potpunu vlast u Hrvatskoj»(167), pa ih je valjalo kompromitirati.

Neistinite tvrdnje o bitnim političkim događajima, koje se nalaze u Helmovu arhivskom gradivu, također su brojne i iznenađuju svojom neosnovanošću, koja se ponekad približava fantaziji. Tvrdi se da je Kob, Helmov agent, početkom 1942. saznao da Pavelić «hoće Vanču Mihajlova iskoristiti za pritisak na antihrvatski raspložene elemente u bugarskoj vladi», koji su «protiv suradnje Bugarske s Nezavisnom Državom Hrvatskom». Navodi se, da je «stari cilj» Pavelićeve politike bio «stvoriti zajedničku bugarsko-hrvatsku granicu i na taj način sasvim zaokružiti ostatak Srbije», pa je u tu svrhu između Pavelića i Mihajlova «postojao sasvim razrađen plan, koji je predviđao pojačanje antisrpskih elemenata u Bugarskoj i propagiranje hrvatsko-bugarske granice». Rad na ostvarenju tog cilja Mihajlov je «vršio pomoću svojih organizacija u Bugarskoj, Makedoniji, Albaniji, Grčkoj i Srbiji i pomoću svojih ljudi, koje je na-

vodno imao u svim bugarskim ministarstvima, pa i u samom bugarskom poslanstvu u Zagrebu» (168). To je, zaista, čista izmišljotina. Za to nema nikakva dokaza. Iz drugih dokumenata je poznato, da je Pavelić odbijao pripajanje Nezavisnoj Državi Hrvatskoj područja, koja mu se je nudilo, ako je držao da povijesno nisu hrvatska. Njegov cilj prema Srbiji bila je granica na rijeci Drini, koju su mnogi hrvatski naraštaji smatrali hrvatskom povijesnom, narodnom, kulturnom, civilizacijskom i geopolitičkom razdijelnicom. No, to nisu jedini «biseri» u tomu gradivu. Prema zabilješci od 9. prosinca 1943., Helmov agent Mustafa Hadžihasanović je izvijestio, «da je brat ministra NDH Lorkovića, s još 10 osoba pobjegao u Italiju» (169). I to je neistina. Mladen Lorković je imao tri brata: Blaža, Radoslava i Zdravka. Blaž i Radoslav su bili visoki državni ili ustaški dužnosnici u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj sve do njezina sloma, a nakon toga bili su izručeni partizanima, koji su ih strijeljali. Zdravko Lorković je za cijelo to vrijeme bio profesor na Zagrebačkomu sveučilištu. Dakle, nitko od njih nije bježao u inozemstvo prije sloma hrvatske države. Dana 15. kolovoza 1944. Helm je poslao izvješće svojoj središnjici u Berlin, u kojemu se tvrdi, da je u Rimu, kod pape, održan sastanak, na kojemu je postignut sporazum, da će «iz Austrije, Mađarske, Hrvatske i Slovenije» biti «stvoren katolički državni blok pod vodstvom Habsburgovaca». Na tom sastanku u Rimu «dva predstavnika Hrvatske također su bila prisutna». Kao jedan od tih predstavnika «Hrvatske kod pregovora» naveden je «nedavno pobjegli u Bari podban Krbek», za kojega glasine govore, «da je prešao na neprijateljsku stranu sa znanjem hrvatske vlade» iako «dokaza za ovo nema». U krugu Helmovih suradnika postojala su nagađanja, da je drugi pregovarač bio nadbiskup Stepinac, ali je to kasnije opovrgnuto (170). Ni ovo ne odgovara istini. Kao jugoslavenski orijentiran intelektualac i blizak Košutiću i ratnomu vodstvu Hrvatske seljačke stranke, Krbek se je u prosincu 1943. povezao s partizanima, u siječnju 1944. zajedno s Farolfijem vodio je u Zagrebu s njima pregovore o osnivanju zajedničke vlade, a u srpnju 1944. otišao je kao Košutićev izaslanik k partizanima u Topusko i među

njima je ostao do kraja rata. Nikada nije bio pobjegao u Bari, pogotovo sa znanjem hrvatskih državnih vlasti i nikada u njihovo ime nije pregovarao o stvaranju bloka katoličkih država. U Helmovu arhivskom gradivu iz 1944., za Rafaela Bobana, ustaškoga pukovnika, kaže se, da je u mjesecu kolovoza 1942. letio zrakoplovom u svoje rodno mjesto Bobanovu Dragu, selo Sovići, sadašnja općina Grude, ali mu se je zrakoplov pokvario, pa ga je prepustio partizanima, a «oružje i municiju, koju je donio sa sobom u zrakoplovu razdijelio je među mještanima u Bobanovoj Dragi, koji su simpatizirali partizane». Dalje se tvrdi, da je 1944. godine

Janko Šimrak - grkokatolički biskup u više ili manje otvorenom sukobu s Pavelićem

bio «zapovjednik 5. ustaškog zdruga u Koprivnici i kasnije ustaške brigade u prostoru Koprivnica-Đurđevac», gdje je «nemilosrdno istrebljivao Srbe i muslimane» (171). Kao i sve ostale navedene tvrdnje, tako su i ove lažne. U Bobanovoj Dragi i Sovićima, pa i u cijeloj današnjoj općini Grude, zapadna Hercegovina, stanovništvo je listom simpatiziralo Ustaški pokret i Nezavisnu Državu Hrvatsku. Partizanski simpatizeri su bili beznačajni, iznimka, ako ih je uopće bilo, pa ni Boban nije mogao dijeliti oružje «mještanima u Bobanovoj Dragi, koji su simpatizirali partizane». Muslimani su se mahom izjašnjavali kao Hrvati, hrvatske državne vlas-

ti su ih takvima i tretirale i s te strane nikada nitko prema njima, kao muslimanima, nije primjenjivao nikakvu represiju, pa ih ni Boban nije mogao istrjebljivati između Koprivnice i Đurđevca, tim više što na tom području muslimana uopće nema, niti ih je ikada bilo. Dr. Antun Fest, njemački obavještajac, tvrdi da je Ante Vokić, zajedno s Lorkovićem, u rujnu 1944. pokušao «izvršiti državni udar u NDH», htijući da «Hrvatska sklopi sa saveznicima separatni mir». Ali ta «namjera bila je otkrivena, pa je Vokić zajedno s Lorkovićem uhićen i strijeljan» (172). Ova vijest je sigurno pisana prije svršetka Drugog svjetskog rata, najvjerojatnije 1944. godine, pa je ona neistinita, kao i sve ostale, koje se navode. U vrijeme njezina pisanja Vokić i Lorković nisu bili strijeljani. Prema svjedočenju dr. Branka Pešelja, Mačekova osobnoga tajnika, ostali su živi u Lepoglavi 24. travnja 1945. Kako su stradali nakon toga, ostalo je do danas još uvijek znanstveno nerazjašnjeno. Ali posve suprotno ovoj vijesti, u Helmovu arhivskom gradivu nalazi se tvrdnja ing. Hansa Otta, dadena u istrazi, da je «početkom svibnja 1945.» Lorković odletio «s jednim zarobljenim engleskim zrakoplovcem s zletišta Lučko kod Zagreba jednim zrakoplovom hrvatskog zrakoplovstva u smjeru Italije». Po «shvaćanju njemačkih službenih ustanova», Lorković je odletio prema naređenja Poglavnika Englezima» (173). Apsurdnost te tvrdnje suviše je i spominjati, jer je nesporno, da Lorković nije preživio slom Nezavisne Države Hrvatske.

Tvrdnje o nepouzdanosti i neobjektivnosti Helmovih izvješća dolazile su i iz istaknutih njemačkih službenih krugova u Hrvatskoj. Sam Kasche je u više navrata izrazio neslaganje s tim izvješćima. Znakovito je njegovo neslaganje s izvješćem od 1. kolovoza 1943., u kojemu Helm opisuje stanje u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj nakon Mussolinijeva pada. Pobjijajući točku po točku iz izvješća, Kasche ga dostavlja Glavnoj upravi za sigurnost Reicha, «iako zna», kako on to napominje, «da je najveći dio sadržaja sumnjiv i neprikladan za raščišćavanje situacije» (174).

Kao što su neistinite prije navedene tvrdnje, tako mogu biti i sve ostale. To vrijedi i za tvrdnju o namjeri atentata na Stepinca, ali i na Lorkovića i Košaka.

Viktor Tomić - upravitelj UNS-a, zadužen za Poglavnikovo osiguranje

Helmovo arhivsko gradivo, općenito uzevši, ne može biti dokaz za postojanje neke činjenice, dok se to ne potvrdi i drugim, vjerodostojnim dokazima. No, tvrdnja o atentatu na Stepinca neuvjerljiva je i zbog razloga, koji su o tomu sadržani u samoj zabilješci.

O atentatu na Košaka i Lorkovića govori se više puta u Helmovu arhivskom gradivu, počevši još od sredine 1943., ako ne i ranije. Za namjeru atentata na Stepinca saznaje se prvi i jedini put iz zabilješke od 3. srpnja 1944. Atentat je, navodno, trebao biti izveden, «kada je on održao govor prilikom ubojstva svoga brata». Njegov je brat Mijo kao partizanski suradnik strijeljan u listopadu 1943. Čudno je, da bi njemačka obavještajna služba sa zakašnjenjem od osam, devet mjeseci saznala za namjeru toga atentata. Iz zabilješke proizlazi, da je Stepinac održao govor «prilikom ubojstva svoga brata». U knjizi njegovih propovijedi, govora i poruka, održanih od 1941. do 1946., te propovijedi ili govora nema, što bi značilo, da on tada nije ni održao nikakav govor ili propovijed. Među članovima skupine, koja priprema navedene atentate, ubraja se i Ico Kirin. To je notorna besmislica, jer je upravo on, prema Helmu, svojom dojavom Paveliću spriječio atentat na Lorkovića, ako je takva namjera uopće postojala. U zabilješci se kaže, da je, po zapovijedi «sa najvišeg mjesta», atentat na Stepinca odgođen, pa je očito da se time aludira na Pavelića. To je nemoguće, jer

Stepinac baš u tom razdoblju, prema svomu «Dnevniku», održava česte prijateljske susrete s najvišim hrvatskim državnim i vojnim dužnosnicima, a s Pavelićem ostaje u razgovoru i po jedan ili dva sata vremena i razmatra političku situaciju. No, već je navedeno, da se u Helmovu izvješću od 18. svibnja 1944., dakle samo mjesec i pol dana ranije, Pavelić bez ikakva dokaza, što i sam Helm priznaje, optužuje, da prešutno tolerira terorističku djelatnost. Zabilješka od 3. srpnja 1944. samo je nastavak izvješća od 18. svibnja 1944. I sada se Pavelić bez ikakva dokaza optužuje, da je umiješan u namjeru atentata na Stepinca. U zabilješci nema nikakva dokaza, da je atentat uistinu namjeravan, niti se znade izvor te obavijesti. Tako se može svakoga za bilo što optužiti. Helm to i čini. Ali na takvom dokumentu ozbiljan znanstvenik ne može izvoditi zaključak o namjeri atentata na nadbiskupa Stepinca.

Međusobno poštovanje uz povremene nesporazume

Odnosi između bl. Alojzija Stepinca i hrvatskih državnih vlasti bitno su drugčiji nego što to prikazuju pisci iz predhodnog odjeljka. Njihovu sliku tih odnosa treba u skladu s vjerodostojnim dokazima temeljito mijenjati. Time se još jače pobijaju naprijed navedene zlonamjerne i neistinite tvrdnje. Stoga je potrebno najprije raspraviti vjerodostojnost Stepinčevih govora, kako su oni objavljeni u «Katoličkomu listu».

Pozivajući se na dr. Josipa Buturca, Krišto tvrdi, da bi se možda «zaoštravanje odnosa» hrvatskih državnih «vlasti prema Crkvi odvijalo još brže da poneki urednik službenog glasila zagrebačke nadbiskupije, «Katoličkog lista», nije ublažavao poneku nadbiskupovu formulaciju ili čak podpuno ispuštao iz objavljenih tekstova» (175). To bi onda značilo, da Stepinac nije izrekao onakve govore, kakvi su objavljeni u «Katoličkom listu» od 11. travnja 1941. pa do 3. svibnja 1945., kada je izašao njegov prvi i posljednji broj u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Buturac, naime, za sebe kaže, da je bio «suurednik Katoličkog lista» i da je u «Katoličkom listu ispuštao dijelove» Stepinčevih «govora čuvajući tako njegovu i svoju glavu od smrti» (176). Ove su pak tvrdnje neis-

tinite. Josip Buturac nikada nije bio ni urednik ni suurednik «Katoličkog lista». U 1941. godini od 1. do 37. broja jedini urednik bio je dr. Nikola Kolarek. Od 38. broja 1941. godine, pa do 18., zadnjega, broja u 1945. godini neprekidno ga je uređivao dr. Janko Penić i nitko drugi. Kroz cijelo to vrijeme uz njih se ne pojavljuje nikakav suurednik. Kako je samo urednik mogao mijenjati tekst Stepinčeva govora, i to s njegovim pristankom, Buturčeve tvrdnje ne odgovaraju istini. One

Ico Kirin - nakon Tomičeve smjene upravitelj Ureda IV, UNS-a

izazivaju nepovjerenje i zbog drugih razloga. On, naime, tvrdi, da mu je u ljeto 1945., nakon svoga izlaska iz zatvora, Stepinac rekao: «Pitali su me, tko je odgovoran za pisanje katoličkog tiska u Hrvatskoj. Odgovorio sam da sam ja kao nadbiskup odgovoran. (...) Ovo Ti kažem samo zato da se u slučaju potrebe možeš pozvati na mene koji sam preuzeo odgovornost za pisanje katoličkog tiska zato da drugima olakšam položaj» (177). To mu Stepinac nikako nije mogao reći zbog dva razloga. Prvo, on je mogao na sebe preuzeti odgovornost za pisanje katoličkog tiska, koji je izlazio samo na području zagrebačke nadbiskupije, a ne i na području cijele Hrvatske, jer izvan zagrebačke nadbiskupije nije imao nikakve vlasti. To je svakomu, pa i Buturcu kao svećeniku i profesoru Katoličkog bogoslovnog fakulteta, moralo biti vrlo dobro poznato. Drugo, o toj odgovornosti Stepin-

nac je pred OZN-om govorio bitno drug-čije nego što tvrdi Buturac. Prema zapisniku od 21. svibnja 1945. izričito je izjavio ovako: «Za sadržaj lista («Katoličkog lista»- op. I. G.) odgovara uredništvo. Uredništvo s vremena na vrijeme savjetuje se sa mnom, ali rijedko. Za pisanje pojedinih članaka u «Katoličkom listu» ukoliko sam daje nalog za koji članak, biskup ne odgovara, kao što je to sa svakim običnim novinama» (178). Obzirom na njegova čvrsta moralna načela i hrabro držanje pred OZN-om i jugoslavenskim komunističkim sudom, isključena je mogućnost, da bi on OZN-i govorio jedno, a Buturcu stopostotno drugo. Stepinac ni kasnije nije poricao vjerodostojnost svojih govora, kako su oni objavljeni u «Katoličkom listu», pa čak ni cjelokupnoga pisanja toga glasila. Naime, ograđujući se od vijesti objavljenih u hrvatskim državnim novinama, na saslušanju pred Javnim tužiteljstvom NR Hrvatske, 19. rujna 1946. je izjavio: «Što se tiče vijesti «Katoličkog lista», one bi uglavnom mogle biti točne, ali i njih treba uzimati sa izvjesnim oprezom i kontrolirati. Što se govora tiče, što sam ga održao kleru kao i svake nove godine, nemam si što predbaciti» (179). Riječi «nemam si što predbaciti» i njima slične znače, da priznaje vjerodostojnim govor, koji mu je pročitao, a koji je kao njegov tiskan u «Katoličkom listu». Tako je na saslušanju toga dana priznao vjerodostojnost nekoliko svojih govora. Tvrdnja, da i vijesti iz toga glasila «treba uzimati sa izvjesnim oprezom i kontrolirati», ne znači ništa drugo nego razmišljanje razborita čovjeka, koji se uz to nalazi u zatvoru, da prema svim novinskim vijestima, pa i prema onima koje potječu iz vlastitih novina, treba biti oprezan i kritičan. Ujedno je ta Stepinčeva izjava dokaz, da se je za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske u «Katoličkom listu» pisalo slobodno i bez pritiska državne vlasti. Ako je bilo pokušaja ograničavanja te slobode, uvjetovanih ratnim okolnostima, Stepinac je prosvjedovao i takvi su pokušaji prestali. U protivnom slučaju, on ne bi priznao, da su vijesti, objavljene u tomu glasilu, načelno točne.

Dakle, Stepinčevi govori, a isto tako i okružnice i poslanice, tiskani u «Katoličkom listu» u doba Nezavisne Države Hrvatske vjerodostojni su i prvorazredan povijesni izvor za njegov odnos prema hrvatskoj državnoj vlasti. To se isto može tvrditi i za ostali sadržaj toga tjednika. Nasuprot tomu, spomenute tvrdnje dr. Josipa Buturca su netočne i na njima se ne mogu temeljiti znanstveni sudovi. Stoga su i Krištini zaključci o zaoštavanju od-

*Zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac
prilikom čestitanja Paveliću*

nosa hrvatskih državnih vlasti prema Crkvi, zasnovani na Buturčevim tvrdnjama, potpuno pogrešni.

Stepinčevi gotovo svakodnevni susreti u prvih tjedan dana života Nezavisne Države Hrvatske s njezinim političkim prvacima, izraz su obostrane težnje za uspostavljanjem što boljih i prijateljskih međusobnih odnosa. Očito je, da je to bila i Pavelićeva želja, jer u protivnom slučaju ne bi odmah sutradan po svom dolasku u Zagreb primio Stepinca na razgovor, iako su ga čekali važni državni poslovi. Tim razgovorom bili su zadovoljni i jedan i drugi. Nadbiskup je zaželio Paveliću «Božji blagoslov u radu i naglasio da se Crkva ni do sada nije miješala niti se želi u buduće miješati u aktivnu politiku». On

«samo jedno moli od Poglavnika i nove državne vlasti, naime da se poštuju katoličke tradicije naroda i omogući Crkvi slobodno djelovanje». Pavelić mu je na to odgovorio, «da želi u svemu ići na ruku Katoličkoj crkvi». Iz toga razgovora Stepinac je «dobio dojam, da je Poglavnik iskreni katolik i da će Crkva imati slobodu u svom djelovanju», iako se «ne podaje iluziji da bi sve moglo ići bez teškoća» (180). S tim u skladu je tvrdnja nekih pisaca, da je on toliko bio oduševljen Pavelićem, da je nakon razgovora izjavio: «Ako taj čovjek bude upravljao Hrvatskom deset godina, kako mi je pripovijedao, Hrvatska će biti raj» (181). Dakle, početni Stepinčevi odnosi s Pavelićem i hrvatskom državnom vlašću bili su više nego dobri, može se čak reći izvanredni. To se vidi i iz njegove okružnice upućene 28. travnja 1941. svećenstvu zagrebačke nadbiskupije, u kojoj kaže: «Poznavajući muševce, koji danas upravljaju sudbinom hrvatskog naroda, mi smo duboko uvjereni, da će naš rad naići na puno razumijevanje i pomoć». On pri tomu uvijek polazi od onoga što je za nj kao svećenika bitno – sloboda navještanja evanđelja – pa nastavlja: «Mi vjerujemo i očekujemo, da će Crkva u uskrslj Državi Hrvatskoj moći u punoj slobodi navješćati neoborive principe vječne Istine i Pravde». Zatim naglašava pastirsku ulogu Crkve, od čega ona nikada ne odustaje i što je mjerilo za prosuđivanje njezinih budućih odnosa s hrvatskom državnom vlašću, govoreći: «I Ona će smatrati svojom svetom dužnošću «u zgodno vrijeme i u nevrjeme pokarati, zaprijetiti, umoliti, učeći sa svojom strpljivošću» i sa svojom apostolskom slobodom». Dakle, Stepinac okružnicom izražava povjerenje u hrvatsku državnu vlast, ali najavljuje, u skladu s evanđeljem, kritičan odnos prema njoj, smatrajući to «dragocjenom pomoći u teškom radu oko podizanja naše drage Domovine i Države Hrvatske» (182). To je načelo kojega će se Stepinac držati za cijelo vrijeme života Nezavisne Države Hrvatske. On tu državu smatra svojom, pa se kritike pojedinih političkih postupaka njezine vlasti ne smiju shvaćati neprijateljskim činom, nego željom da se isprave

pogreške i poboljša stanje u državi. Vrlo dobro shvaća kakvim i kolikim je sve neprijateljima hrvatska država okružena i s kakvim se poteškoćama njezine vlasti susreću, pa su u takvim okolnostima pogreške neminovne. Tu misao kritičnosti, koja se ne smije shvatiti kao neprijateljstvo, istakao je i u svomu govoru, što ga je prilikom posjeta Paveliću hrvatskoga katoličkog episkopata izrekao 26. lipnja 1941. Pozdavlajući Poglavnika u ime toga episkopata i obećavajući mu iskrenu i lojalnu suradnju, upozorio ga je, da bude uvjeren, da ga biskupi poštuju i onda, ako bi «morali po pastirskoj dužnosti reći otvorenu», dakle kritičnu, riječ (183). Na ovaj govor odgovorio je Pavelić, pa je, prema agencijskim vijestima, «toplom riječima zahvalio Preuzvišenom nadbiskupu Stepincu i svim visokim crkvenim dostojenstvenicima istaknuvši njihovu uzvišenu zadaću u prošlosti i budućnosti u hrvatskom narodu i državi, te izjavivši podpunu spremnost hrvatske državne vlade poduprijeti svaki njihov rad na duhovnom boljitku naroda» (184). Nedvojbeno je, da Stepinac želi suradnju s hrvatskom državnom vlašću u obnovi hrvatske države, pa zato i u svomu pozdravnom govoru na ulazu u crkvu sv. Marka, upućenom Paveliću prilikom otvaranja Hrvatskoga državnog sabora 23. veljače 1942., zaziva Božju pomoć, da svim Pavelićevim suradnicima ureže u srca «duboku i živu svijest odgovornosti», kako bi on hrvatskoga državnog poglavara mogao «uspješno pomagati u obnovi i podizanju drage nam domovine na vječnim temeljima evanđeoskih Kristovih načela» (185). Pavelić je u više navrata dao na znanje, da cijeni ovo Stepinčevo držanje, ali i rad katoličkog svećenstva općenito, kako u prošlosti, tako i u sadašnjosti. U govoru domobranskim dušobrižnicima, održanom u Zagrebu 24. studenoga 1941., izjavio je, da će hrvatsko potomstvo «vojnim svećenicima hrvatskog domobranstva duhovati zahvalnost», što su «u prvu vojsku Nezavisne Države Hrvatske unijeli zdrav duh, unijeli čudoređe, unijeli poštovanje, unijeli bogobojznost pred Svevišnjim, a odvažnost i hrabrost pred svakim neprijateljem, bilo vanjskim, bilo unutarnjim» (186). Dana 18. travnja 1942. primio je Zbor duhovne mladeži zagrebačke, pa im je tom zgomodom održao prigodni govor, is-

taknuvši, da u njima «svima buja vatra hrvatske domovine i Nezavisne Države Hrvatske». O hrvatskomu katoličkom svećenstvu je dao vrlo laskavu ocjenu, kada je rekao, da je ono u prošlim vjekovima širilo među narodom i vjersku obuku i narodni duh, pa je često puta moralo «svećenstvo ostavljati oltare i pred naro-

voljavajući njegovim intervencijama za ugrožene osobe.

No, bez obzira na ove načelno istaknute lijepe misli o slozi, suradnji i međusobnomu poštovanju hrvatskih državnih i crkvenih vlasti, pogrešno bi bilo misliti, da među njima, pogotovo 1941. i 1942. godine nije bilo nesporazuma ili sitnih trzavica. Uzrok tomu dijelom leži i u različitim životnim opredjeljenjima dvaju glavnih protagonista hrvatskog državnog i crkvenog života: Pavelića i Stepinca. Pavelić je sav posvećen državi, a Stepinac Crkvi. Prvi gleda, kako će što bolje učvrstiti Državu, a drugi će u konkurenciji državnih i crkvenih probitaka uvijek dati prednost Crkvi. No, te razlike nikada nisu dovele do neprijateljstva ili promjena u međusobnim odnosima, jer ni Pavelić nije bio protivnik Crkve, ni Stepinac hrvatske države. Radilo se samo o davanju različitog prioriteta tim vrijednostima.

Odnos Nezavisne države Hrvatske i svete stolice

Stepinčevi prigovori hrvatskoj državnoj vlasti prvi put su zabilježeni već 15. svibnja 1941. Tad je nadbiskup Stepinac uputio Mili Budaku, ministru bogoštovlja i nastave, oštro prosvjedno pismo, priloživši mu na «uvid uvodni članak «Katoličkog lista» koji je državna cenzura od početka do kraja zaplijenila». Žali se, «da ni beogradska cenzura nije bila tako zagrižljiva prema «Katoličkom listu» kao što je Hrvatski novinski ured u kojem bi izgleda nekoji htjeli da na ovaj način lično obračunavaju sa urednikom dr. Kolarekom, koji će za svaki svoj članak dobiti ne samo placet nego i pohvalu Svete Stolice, i kojemu kao svećeniku urednog i čestitog života» on ne može ništa prigovoriti. Kaže, da «ne razumije kako u Sarajevu u «Katoličkom tjedniku» može izaći članak, za koji bi dr. Kolarek valjda bio stavljen pred ratni sud, da ga je iznio u «Katoličkom listu» (188). Koji je to članak, što ga je državna cenzura zaplijenila i zbog kojih razloga, iz raspoložive dokumentacije se ne vidi. Do tada je u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj izišlo pet brojeva «Katoličkog lista» i to počevši s brojem 15 od 11. travnja do broja 19, koji je izišao 15. svibnja 1941., ali se ni u jednom ne vidi, da bi išta bilo cenzurirano. U tih pet brojeva samo članak «Nezavisna Država

"Katolički list"

dom polaziti i na razbojišta, da obrani i oltare i domove naroda». Zbog toga, rekao je Pavelić na kraju zagrebačkim bvogoslovima, «znajući da ste vi oni, s kojima mogu i ja i narod i država uvijek računati, osjećam i više snage i većih pobuda u radu, jer sjedinjenim silama svih narodnih slojeva, a napose silama moralnim, koje predstavljate vi, svako naše djelo bit će ispunjeno i svako naše djelo bit će po Bogu blagoslovljeno» (187). Ovakvim izjavama zacrtani su temelji hrvatske državne i crkvene politike u njihovim međusobnim odnosima sve do sloma Nezavisne Države Hrvatske. Katolička crkva će sustavno raditi na duhovnoj obnovi hrvatskog naroda, Stepinac će u Vatikanu ustrajno pobijati klevete protiv hrvatske državne vlasti, ali će i kritizirati njezine postupke i prosvjedovati protiv njih, ako oni nisu u skladu s kršćanskim moralnim načelima, vodeći računa o okolnostima i poteškoćama, u kojima vlasti djeluju. Hrvatske državne vlasti su omogućavale nesmetano djelovanje Katoličke crkve i uzimale su u obzir Stepinčeve kritike i prosvjede, često udo-

Hrvatska», izišao u 16. broju 21.travnja 1941. na naslovnoj stranici, može se pripisati Kolareku, kao uredniku, jer ga je potpisalo uredništvo. Vjerojatno je cenzurirani članak odmah zamijenjen drugim, pa je «Katolički list» redovito izišao. Ali iz Stepinčeva prosvjdnog pisma može se zaključiti, da se ovdje nije radilo o represivnoj politici državnih vlasti prema Katoličkoj crkvi općenito, jer se i oštrij članci u sarajevskom «Katoličkom tjedniku» ne plijene, nego o nečijem osobnom obračunu s Kolarekom. Prema Josipu Buturcu, «vodeći novinar i cenzor ili nadzorni organ nad svim novinama» 1941. godine u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj bio je Ivo Bogdan, nekadašnji predsjednik Hrvatskog katoličkog akademskog društva «Domagoj» (189). Je li to bio njegov osobni obračun s Kolarekom? Ili nekog drugoga iz redova državne vlasti, zato što je ovaj 1935.godine glasovao za listu Bogoljuba Jevtića, te je nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske bio otpušten i iz državne službe (190).

Pavelić između papinog legata opata Marcinea i njegovog tajnika Massuccia

Međutim, iz ovoga istog vremena potječu neki njemački dokumenti, koji govore, da je Pavelić, najblaže rečeno, bio dosta suzdržan prema bl.Alojziju Stepincu. Kako tvrdi Bogdan Krizman, Kasche je 21.svibnja 1941. javio svomu ministarstvu vanjskih poslova, da je Pavelićeva

audijencija u pape rezultirala papinim odbijanjem, «da prizna NDH i Pavelićevom izjavom da će Hrvatska živjeti i bez takvog priznanja» i «da ustaška Hrvatska ne želi da sa zagrebačkim nadbiskupom Stepincem uspostavi političke veze». Pavelić je 6.lipnja iste godine posjetio Hitlera i von Ribbentropa. U razgovoru s von Ribbentropom izjavio je, kako navodi Krizman, da su «visoki katolički kler i nadbiskup Stepinac» raspoloženi «protiv ustaškog pokreta no to njihovo držanje nikako nije povezano s nekim prijateljskim osjećajima za Srbe nego se može objasniti međunarodnom orijentacijom katolicizma». Prema istom izvoru, na koji se poziva Krizman, Pavelić se je istog dana požalio Hitleru, da «ni papa također ne želi priznati Nezavisnu Državu Hrvatsku, budući da su i na jednoj i na drugoj strani katolici, no, ponudio je Paveliću da u Zagreb pošalje jednog promatrača, a to je opet Pavelić odklonio» (191). Sva tri ova dokumenta sadržajno su povezana s odbijanjem Svete Stolice, da prizna Nezavisnu Državu Hrvatsku. Nesporno je, da je Pavelić bio nezadovoljan tim činom. To bilježe i vatikanski diplomatski izvori. U svojoj bilješci od 13.lipnja 1941. mons.Domenico Tardini, tajnik za izvanredne poslove u Državnomu tajništvu Svete Stolice, navodi, da mu je talijanski veleposlanik rekao, da je Pavelić srdit, što ga Vatikan tretira gore nego Slovačku, u kojoj ima nuncija, a u Hrvatsku šalje samo promatrača. Takvo Pavelićevo raspoloženje zbog odbijanja Svete Stolice, da prizna Nezavisnu Državu Hrvatsku, potvrdio je kardinalu Maglioneu knez Erwein Lobkowiz, kako je to zabilježio mons.Tardini 22.srpnja 1941. (192). Ali istoga dana, kada se je Pavelić u Njemačkoj sastao s Hitlerom i von Ribbentropom, Stepinac je u Vatikanu razgovarao sa Sv. Ocem, «da se uvedu neki odnošaji između Sv.Stolice i Nezvisne Države Hrvatske». On je i prije toga i nakon toga poduzimao korake, da Vatikan barem de facto prizna hrvatsku državu. U nekoliko navrata je pozdravio uspostavu Nezavisne Države Hrvatske i izrazio lojalnost Paveliću kao hrvatskomu državnom poglavaru. I sam je Pavelić sa svoje strane više puta na razne načine, pa i izričito riječima, pokazao, da mu je stalo do suradnje s Katoličkom crkvom, nadbisku-

Stepinac s Marconeom

pom Stepincem i ostalim hrvatskim katoličkim biskupima, ističući podpunu spremnost hrvatske državne vlade, da podupre «svaki njihov rad na duhovnom boljitku naroda». To potvrđuju već do sada navedeni dokazi, au daljnjemu raspravljanju iznijet će se još mnoštvo i drugih. Ovom zgodom navest će ih se smo nekoliko. Nakon što mu je Stepinac prenio papinu poruku, poslanu po auditoru papnske nuncijature u Beogradu, Pavelić je odmah sredinom svibnja 1941. zatražio od Svete Stolice priznanje Nezavisne Države Hrvatske posebnim pismom, u kojemu tvrdi, da je čvrsto odlučio i da žarko želi, «da hrvatski narod, vjeran svojoj slavnoj prošlosti, ostane vjeran i u budućnosti Sv. Apostolu Petru i Njegovim nasljednicima», a Hrvatska, «prožeta evanđeoskim zakonom, postane Kristovo kraljevstvo». Zato moli Sv. Oca, da «vrhovnim Svojim Apostolskim ugledom prizna» Nezavisnu Državu Hrvatsku i da u nju pošalje Svojega zamjenika, koji će Paveliću kao državnomu poglavaru pomagati očinskim savjetima (193). Prema zabilješci mons. Giovanni Battiste Montinija, tadašnjega zamjenika u Državnomu tajništvu, kasnije pape Pavla VI, od 18.svibnja 1941. Pavelić je u razgovoru s papom Pijom XII «opetovano i otvoreno jamčio da hrvatski narod želi nadahnuti sveukupno svoje ponašanje i svoje zakonodavstvo katoličanstvom» (194). No, papa unatoč svemu tomu nije u Hrvatsku poslao nuncija, nego apostolskog vizitatora pri Hrvatskomu

katoličkom episkopatu dr. Giuseppa Ramira Marconea, opata benediktinske opatije Montevergine, Italija, koji je sa sobom poveo kao tajnika dr. Giuseppa Masuccia, redovnika iste benediktinske opatije. Marcone i Masucci su stigli u Zagreb 3. kolovoza 1941., a već 5. kolovoza ih je Pavelić primio u posjet. O tomu posjetu Masucci u svomu dnevniku piše: «Posjet Poglavniku, poglavaru vlade, kojem je, kako se čini, drago, da smo došli i zahvaljuje se Sv. Ocu» (195). Srdačno su ih primali i hrvatski ministri, koje su posjećivali idućih dana. Hrvatske državne vlasti su se stalno prema njima odnosile susretljivo i ljubazno kao prema pravim diplomatskim predstavnicima suverene države. Fritz Menshausen, savjetnik njemačkog veleposlanstva pri Svetoj Stolici, izvijestio je 19. lipnja 1943. iz Rima svoje ministarstvo vanjskih poslova, da hrvatske državne vlasti opata Ramira Marconea prihvaćaju ravnopravnim sa svim ostalim diplomatskim predstavnicima i da one razumiju držanje Svete Stolice, koja nije Hrvatsku pravno još priznala, zbog poštivanja međunarodnog običaja glede država nastalih u ratu (196). Ovi dokumenti pokazuju, da su Pavelić i hrvatske državne vlasti poštivale Svetu Stolicu i Katoličku crkvu, a time i nadbiskupa Stepinca i ostale hrvatske biskupe, i da su bili spremni s njima surađivati. To je u protimbi s Kascheovim izvješćem od 21. svibnja 1941. i navodnim Pavelićevim izjavama dadenim Hitleru i von Ribbentropu 6. lipnja 1941. Ako je Pavelić zaista dao takve izjave, tomu mogu biti samo dva razloga. On je sigurno bio vrlo razočaran odbijanjem Svete Stolice, da prizna Nezavisnu Državu Hrvatsku, za što su navedeni dokazi, pa su spomenute izjave plod ljutnje, koja je trajala kraće vrijeme. Osim toga, Pavelić se je nakon potpisivanja Rimskih ugovora spremao u posjet Njemačkoj, da uspostavi osobne odnose s Hitlerom i ostalim njemačkim državniciima i tako učvrsti mladu hrvatsku državu, pred kojom je stajalo mnoštvo još neuređenih stvari, pa i određivanje granice prema Srbiji, Crnoj Gori, Mađarskoj i slično. Za taj posjet trebalo je stvoriti povoljno političko raspoloženje. Enciklikom «Mit brennende Sorge» Sveta Stolica je osudila nacionalsocijalističku ideologiju i bila je u neprekidnom sukobu s

Opat Ramiro Marcone na slici s Pavelićem

Hitlerovim režimom. Nadbiskup Stepinac je u nekoliko svojih govora, izrečenih 1938. i 1939. godine, oštro ustao protiv rasizma i općenito protiv nacionalsocijalizma. Stoga sigurno ni on ni Katolička crkva u cjelini nisu u Hitlerovoj Njemačkoj bili dobro gledani, pa se je Pavelić, radi ostvarenja važnih državnih ciljeva pred njemačkim državniciima od njih ogradio, iako je stvarno provodio posve drugčiju politiku.

Bilješke:

164. Isto, kutija 27, omotnica 33, str.6.-10.
 165. Isto, kutija 16, omotnica78, str.81. i 105.-106.
 166. Isto, kutija 7, omotnica 241; kutija 16, omotnica 78, str. 100., 101., 109., 113., 114., 120., 130., 134.-135. i 136.-137.; kutija 27, omotnica 131, i kutija 28, omotnica 172.
 167. Isto, kutija 6, omotnica 88, i kutija 28, omotnica 140.
 168. Isto, kutija 27, omotnica 131, i kutija 28, omotnica 172.
 169. Isto, kutija 27, omotnica 131.
 170. HDA, MUP DOS 301681, kutija 2, omotnica 18, str.59.-62. i Ivan Cvitković, nav.dj., str.217.-218.
 171. HDA, Arhiv Hansa Helma, kutija 29, omotnica 30.
 172. Isto, kutija 28, omotnica 229.

173. Isto, kutija 27, omotnica 131.
 175. Jure Krišto; nav.dj., str.91.
 176. Ivan Damiš: Ulomci za povijest Katoličke crkve u Hrvata, Zagreb, 1995., str. 464. i 465.
 177. Isto, str. 465.
 178. HDA, MUP DOS 301681, kutija 1, omotnica 1, str. 62.
 179. Sudski spis Vrhovnog suda NR Hrvatske, Stup 6/46 – Proces Lisaku, Stepincu i dr., str. 475. – 483.
 180. Bilješka 92., tjednik «Danas» pod naslovom «Ratna psihoza», Zagreb, 21.8.1990., str. 67.
 181. O.Aleksa Benigar, nav. dj., str. 386.; Vilim Cecelja, nav. dj., str. 703. – 704.; Ivan Cvitković, nav.dj., str. 69.
 182. Jure Krišto: Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945., knj. II., str. 34.-36.
 183. Isto, str. 67. – 68.
 184. «Katolički list» br. 26 , Zagreb, 3.7.1941., str. 308.; «Hrvatski narod», Zagreb, 29.6.1941., str.24. pod naslovom «Katolički episkopat kod Poglavnika» i «Novi list», Zagreb, 29.6.1941., str. 32. pod naslovom «Svečana audijencija hrvatskog katoličkog episkopata kod Poglavnika»
 185. Jure Krišto, nav.dj., str. 156.
 186. Ante Pavelić: Govori od 12.X.1941. do 12.IV.1942., Zagreb, 1942., str. 20. – 21.
 187. «Katolički list» br.18, Zagreb, 30.4.1942., 213.
 188. HDA, MUP DOS 301681, kutija 2, omotnica 26, str. 1. i 2.
 189. Ivan Damiš, nav. dj., str. 465.
 190. Stjepan Kožul: Martirologij Crkve zagrebačke, Zagreb, 1998., str.349.
 191. Bogdan Krizman: Pavelić između Hitlera i Mussolinija, Zagreb, 1980., str. 38. i 140.
 192. Jure Krišto, nav. dj. str. 58. i 79.
 193. Tajni dokumenti o odnosima Vatikanu i ustaške «NDH», str. 33.
 194. Jure Krišto, nav. dj., str. 46.
 195. Giuseppe Masucci, nav. dj., str. 32.
 196. Proces Alojziju Stepincu - dokumenti, str. 325.-327.

PRIPREMANJE ZA SKORU TITOVU SMRT (II.)

(Mile Nekić i Globusov "ustaški međunarodni terorizam")

U broju 165 (str. 28.-36.) objavljen je članak mr. Kazimira Katalinića pod naslovom «Pripremanje za skorbu Titovu smrt. Mile Nekić i *Globusov* "ustaški međunarodni terorizam"». Uz članak su trebala biti objavljena i dva priloga, koja čine sastavni dio teksta. Nažalost, tehničkim su propustom prilozi izostavljeni. Ispričavajući se auktoru i čitateljima, objavljujemo ih sada:

Prilog I. – Priznanje provokatora Virkeza

Riječ je o Virkezovu pismu, koje je napisano u zatvoru. Pisano je rukom, a provokator ga nije kanio prokrijumčariti, jer je upućeno australskomu emigrantskom uredu, a napisano je na pisaćem papiru kojega je zatvorska uprava službeno uručivala pritvoreniku koji je kanio iz zatvora pisati neko pismo.

Slijedi prijepis pisma, sa svim pogreškama, s tim da su nečitki dijelovi posebno označeni u zagradama:

«From [Od]: Vico Virkez 653
Paramata Gaol
17.6.1979

Yugoslav Language [Napomena V. Virkeza, op. prir.]:

Želiobi zamoliti Emigracijnski ured da ako je moguće sa vaše strane da nešto uradite jer se mi pravi velka nepravda od australskog zakona.

8.2.1979. u pola jedan poslije podne ja sam ušao u policijsku stanicu u Lithgow i reko im da tu veče hrvatski nacionalisti oće da podmetnu mine pod neke javne zgrade u Sydney tesa (*sic!*) odma javili Reskju Skiod u Sidney i sa Njima su kako da ustave te akcije te som (*sic!*) tude čeko sat ipo i oko tri sata mi je rečeno od Sađena Mahina da idem kući i da radim ko što se nie ništa ni desilo a da će oni nas povatati kod kuće ili u putu prema Sydneyu oko 7 sati tu veče a da ja neću biti odgovoran ni za što i da me moraju uhapsiti sa ostalima da nebi se znalo ko je izdo – te

da će me pustiti pod kauciju nakon hapšenja te ću ići na sud ko i ostali teroristi i da kažem sve što smo trebali raditi tako da sude ostale uz men a poslie da ćeme pustiti da bježim iz zemlje [podcrtano je dodano kasnije, jer je te riječi Virkez napisao između redaka, op. prir..]

Kako vidite jase nalazim već 4,5 mjeseca u Paramatti zatvoru i ni pojava da me puste te sam se našo mlogo (*sic!*) uvrjeđen od policijskog muklog ujeta – te prie 3 nedlje som (*sic!*) reko ustaškim članovima dason ih ja izdo i nek se brane kako znaju – Šta oni protiv mene planiraju ja neznam ali opasnost je velika od terorista i policije. Policija oće da ja opet idem sa njima teroristima u sudnicu kad sud počne i [nejasno, možda: ali, op. prir.] ja mislim da se oni [nejasno] sa mojim životom mjesto da mi se zahvale oni me zatvoriše Jasom piso svukud za pomoć moj advokat sluša policiju. Nisom nigde u Australiji niukakoj organizaciji da bi mi neko pomogo

Jasom australski državljani već 7 godina a u Australji som svega 9 godina. Ovo mi nije pravo ime pravo ime mije Misinović Vitomir. Vaša pomoć mi je hitno potrebna da upoznate australske političare

Gospodin Vren [njegov odvjetnik? Op. prir.]: on zna zato ali opet neće da pomogne. Ja se nadam da će te ipak nešto poduzeti jer mislim da u ovoj zemlji još vlada demokratija. ida nevlada Gestapo

U ovoj zemlji nemam rodbine dabi mi pružili pomoć. Ja nisam Hrvat nego som praoslavne narodnosti i vršiosom dužnost ko svaki građanin ove zemlje. Za koji dan će mi rodbina protestovati kod australske ambasade u Jugoslaviji i Njemačkoj zato što mi se pravi nepravda i ja mislim da je Australja prva zemlja na svjetu da tako nešto radi to je žalosno jasom kocko svoj život dabi spasio tuđi

Opet vas molim za pomoć da nešto učinete jer se nalazim pred slom živaca

Vaš priatelj Vico Virkez

*

Prilog II. – Obrazac ponašanja australske policije

Radi se o dijelovima članka «**THE ANANDA MARGA FRAME-UP**» («Namještaljka Ananda Marga»), kojega je u časopisu: "Socialist Fight", No.18 - December/January, 1982/83, na str.7. – 9. objavio **Peter Geor-geson**:

“U noći 15. lipnja 1978., Richard Seary, špijun policije Novoga Južnog Walesa i djelatni član sekte Ananda Marga sa sjedištem u Indiji, ukrao je automobil te je s odobrenjem Odjela za specijalne operacije, poveo dva člana sekte, Paula Alistera i Rossa Dunna, u Yagoonu, gdje ih je uhitila policija.

Svrha tog putovanja bilo je pisanje antinacističkih grafita na kući u kojoj je živio Robert Cameron, lider Nacionalne fronte. Dunn i Alister nisu znali da je u vozilo stavljena torba s nitroglicerinom i eksplozivom, koju će kasnije policija otkriti. U stožeru sekte Ananda Marga u Newtownu, policija je uhitila Tima Andersona, urednika sektina časopisa *Dharma*, koji je tamo spavao. U džepu njegova kaputa pronašli su izjave za tisak, navodno pisane na sektinu pisaćem stroju i naslovljene na *The Australian* i na *Sydney Morning Herald*, a u kojima dotad nepoznata 'One World Revolutionary Army of Australia' preuzima odgovornost za postavljanje bombe u Cameronovu kuću. U njegovoj su sobi pronašli i priopćenja za tisak sastavljena u sličnom stilu i datirana 7. lipnja 1978., u kojima se nasiljem prijeti rasistima. (...) Sve tri osobe optužene su za urotu s ciljem Cameronova umorstva. Alister i Dunn su optuženi i za pokušaj ubojstva policijskog časnika koji ih je uhitio, pri čemu je temelj za tu inkriminaciju bila Searyjeva tvrdnja da su oni kanili u zrak dići i sebe i policiju, dođe li do pokušaja uhićenja.

Na prvom suđenju pred sudcem Nagleom, porota nije mogla doći do odluke. Na drugom su suđenju, s bitno istim izvedenim dokazima, pred sudcem Leejem, svi proglašeni krivima po svim točkama optužnice, te osuđeni na 16 godina zatvora bez mogućnosti uvjetnog otpusta. (...) Najvažniji dokaz koji je doveo do osude ova tri čovjeka bili su nepotpisani zapisnici razgovora, 'policijske bilješke', prema kojima su sva trojica tobože priznala svoju krivicu – pri čemu su sve tri izjave toliko nalik jedna drugoj, da se čini kao da ih je napisala ista osoba – i to rječnikom koji posve odudara od njihove osobnosti, njihove inteligencije i ideologije sekte Ananda Marga. (...)

Možda je čak važnija bila atmosfera histerije koju su mediji i policija stvorili protiv sekte Ananda Marga. (...)

Ono što ljevica ne razumije, jest činjenica da Australija danas ima ne manje od šest sigurnosnih službi, pored kojih postoji još i Specijalni odjel policije u svakoj državi, koji s njima tijesno surađuje, a sve povezano s međunarodnom obavještajnom mrežom kojom neizbježno dominira američka CIA, i sve potpuno bez ikakve odgovornosti prema demokratskim – osobito laburističkim – vladama.

Ideologija tih organizacija najbolje je označena u Zakonu o **Australian Security Intelligence Organisation**, kojom ASIO stječe odgovornost za sigurnost, a sigurnost je u tom propisu definirana kao zaštita od špijunaže, sabotaze i subverzije. Špijunažu i sabotazu dade se lako definirati, ali što je subverzija, to je nemoguće odrediti. U nedostatku svake zakonske definicije, to jednostavno znači ono što policijske vlasti žele da znači – aktivnosti bilo koje osobe ili skupine izvan središnjeg toka kapitalističkoga klasnog društva, bez obzira na to koliko je

ta aktivnost inače miroljubiva ili poštujuje sve zakonske norme. (...)

Čudna je ironija, da su prve žrtve bili članovi političko-religijske sekte koji se odlikuju poštivanjem zakona, i koji su toliko puritanski da ne koriste nikakve droge, čak ni čaj ili kavu, a čija se politička ideologija temelji na izgradnji pokreta kroz rad i borbu protiv korupcije. Oni su bili idealni žrtveni jarci jer su – bez obzira na njihove međunarodne veze – u Australiji i s lijeva i s desna gledani s nepovjerenjem

Nije slučajno da su sljedeće žrtve bila šestorica hrvatskih socijaldemokratskih nacionalista, koji su u veljači 1981. osuđeni zbog navodne urote s korištenjem eksploziva, pri čemu je policija koristila problematične agente-provokatore te njihovu krivicu dokazivala 'policijskim bilješkama' u odnosu na koje su petorica od šestorice tvrdili da su krivotvorine. I na njih se s nepovjerenjem gledalo kako od strane stare desničarske ustaške struje u jugoslavenskoj zajednici, tako i od strane ljevičarskih protitovskih snaga...»

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Tijekom prosinca 2005. i siječnja 2006. svojim su priložima izlaženje našeg časopisa svojim nesebičnim priložima pomogli:

Branko	Rakarić	Zagreb	300,00
Slavko	Miletić	Vodice	200,00
Marko	Šepac	Rijeka	220,00
Ivan	Cindrić	Zagreb	1.020,00
Atilio	Tomšić	Lovran	1.000,00
Jure	Belančić	Daruvar	220,00
		u k u p n o	2.960,00

Zahvaljujemo se darovateljima, i ubuduće se preporučujući njihovoj susretljivosti. (Ur.)

PISMA IZ ISTRE

ŠOK !!!

Gotovina uhićen! Ma koji šok, koje šupidece, ma dajte vas molin! Ako se čudite, ako se jadite, ste naivni! I ste zakasnili! Vero ste! Ča ni šjora Karla bila rekla: "Ako ni u Hrvackoj, vi znate di je!" I čin je šjora Carla del Ponte, Dragica od mosta, najprije rekla da je... "razočarana, vrlo razočarana..." i delala une glupe grimase Sanaderu iza leđa, pak priko noći postala... očarana z Hrvackon suradnjom z Haagon, san zna da je Gotovina... poša z vragon! I da je žrtveno janje... spremno za klanje! I sad je šjora Dragica... sretna! Da, da! Baš tako je rekla! Ala p...a ti materina! Ma di ti je profesionalnost! A poli nas je samo 14% Hrvata (eli antihrvata!!!) sretno. A i jena druga babetina je u TV anketi izjavila da je sretna! A, ma! svaka mona ima svoje zadovoljstvo! Ma ljudi moji, kako van ni jasno, ako Europa nima alternative, nima je ni Ante Gotovina!

A jedan je u toj istoj TV-anketi izjavija da mu je ža za generala, ma ako je to cina za Europu, da je moramo platiti! Jer da nan je to, nami Hrvatima, jedini način da se konačno udkačimo ud Balkana! Aj, brižna ti pamet, šturlo, ter šupido! Ča pensaš mona, koliko će pasati dokle u tu žuđenu Europu... "prez granicah" (to van posebno podvlačin!!!) ne dojdu i... naši prijatelji Srbi!!! Pa zašto je šjora Dragica pošla u Beograd da bi objavila generalovo uhićenje. Da nan drsko i bezobrazno da do znanja da su njoj Srbi i njihovo mišljenje važniji ud nas, pa koliko god se uvi naši pizduni Europi uvlačili u g...cu!

Sad niki filozofiraju dali će mu forši ipak biti suđenje u Hrvackoj! Nedaj bože! Da ti sude uvi naši satrapi, lipi moj Ante ako bi to tražili nalogodavci

ud uvih naših Euro-očajnika, biš i prez glave usta!

E moj Ante! Ča nisi moga lipo i dalje u Legiji stranaca služiti toj Europi! Nidan te nišnikad nebi pita, ti ja rečen. Kega si vraga se doša boriti za Hrvacku koja te ni na koji način... ni zaslužila!!!

Tvoj štovatelj Blaž Piljuh

*

ČA MI SE SANJALO...

"Marice, dušo, Marice srce... Marice dušooo... ča mi se sanjaloooo! Daj' moje lice, daj' moje lice, daj' moje liceeee kraj tvojega spaloooo!" Zašto i ja niman nike takove sanje! Nego se svake noći, već duže vrijeme zbudin okolo dvi, tri, četiri ure! I vajak mi se sanja ništo grdo, zastrašujuće! PTSP? Ma dajte, vas molin! U ratu san bija, ma nisan ninega ubija! I nisan ni vidija da je ki kega ubija! Kad smo došli u "Krajinu", ni bilo kega ni viditi, a kamoli kega ubiti! Ma koja "Oluja", dajte, vas molin! To je bila mrtva tišina, van ja rečen!

Da, nisan van reka! Kad san bija mali, tako jeno 4 lita san ima, san po putu trčkara kroz selo moje malo, sprid moje tete Đine. I san prid jenin portunon vidija jenega breka. Koji je pokušava se nikako provući u kuortu (dvorište!). San ga zgrabija za rep, nikad ne zabin tu toplinu ud baren 40°C. I kako se je ubrnuja i hitija me podase! I kako je zo...vau.. vau... grrrr... škljoc...me počeja strigljati po glavi! Istarski gonič kratkodlaki! Ki će kega, nego svoj svojega! Aj, ma san škiča! Kako prase! Aj ma san se prenuja! Za krepati! Došla je teta, me zgrabila breku spod trbuha, digla i vidila... da mi ni niš! Aj kako mi se je smijala! Aj kako san se ufendija! Meni da se smije! Moja teta Đina!

Ma kega vraga van te šupidece povidan! A i vi ste pametni kad to čitate, vero ste! Ča san van zapravo stija reći? A, da! Ča mi se je sanjalo! Poša san u šetnju po Lungomaru. Kroz pinetu. I baš san pasiva sprid nike valetine z vodoskocima, parkon i bazenom kad... vauuu... vauuuu... grrrr... škljoc! Nika brečina... ravno name! Pit-bul, rotvajler, bernardinac, vrag zna ča je bija... čudovište! Ja na prvo stablo! Na pinj! Grrrr... škljoc...! Gazda: - "Šta radiš tu, bre?"

- "A... niš... san doša prošetati... maknite tega vraga ud mene...!"

- "Šta ima tu da šećeš, bre! Vidi šta piše: PRIVATE!"

- "Ma ča private, šajeta hitila i ute i utega tvojega breka! Kako si to... kupija dio Hrvacke?"

- "Koja Hrvatska bre! Ovo je... Evropa! Nego... beži bre odavde, jer ću da ga pustim pa će da vidiš, kad ti pola dupeta odvali!"

I san pobiga! Koliko su me noge nosile! A uzad sebe san čuja:

- "I bre, kaki si! Nema kuće za što da ti ujede!"

Aj, kako mi je srce tuklo! To van je to! Šokovi, frustracije, strahovi još iz ditiinjstva, nikad se ne zabe, van ja rečen.

I ča ću sad. Prerano je za se ustati, prekasno za zaspati! Dokle san bija mlajži san zna kako... to rješavati! Da upalin televiziju? Pak da gledan une latinoameričke pizdarije! Ma dajte, van molin! Vijesti? Još manje! Jer... tek onda nebin zna... ča je san... noćna mora, a ča je stvarnost!!!

Vaš Blaž Piljuh

BESMISLICE... VUKOJEVIĆ VICE!

Članci iliti rasprave oko dvojezičnosti u Istri, posebno u Balama, u "Glasu Istre", lokalnom našem dnevniku od 8.12.2005., ostali su zasjenjeni vijestima o uhićenju generala Ante Gotovine, već idućega 9.12. S razlogom, dakako! Ja ću si ipak, nakon svega, dati truda da kažem koju i o nedavnom Vukojevićevom bavljenju problemom dvojezičnosti. Pa ću početi pitanjem: Gdje ste dosad bili, gospodine Vukojeviću! Di si bija, kad je grmilo, o Stipe! Da, doista, gdje su dosad bili svi oni naši političari, sve one dosadašnje vlade i djelatnici njihovi, dok je lokalna IDS-ovska vlast provodila nesmetano bezočnu talijanizaciju Istre! I dok smo se mi neki, osviješteni, nepomirljivi protiv toga sami borili, kako smo znali i mogli! A lijepo ste znali i onda i sada da je IDS kratica za "istarsku destabilizatorsku stranku!". Pa danas za primjer nepravilne, nezakonite dvojezičnosti uzimate Bale! Mjestašce s jedva 1000 stanovnika! A u kojemu su Talijani zastupljeni sa 27,70%! A ni da spomenete Pulu, najveći istarski grad sa 58.594 stanovnika! A u kome Talijana (i "Talijana"!) ima tek 4,82%!!! Pa ne samo što u tom i takvom gradu s minimalnom talijanskom manjinom, uopće stoje i postoje dvojezične table, nego u samom, najstrožem centru grada stoji jedna... jednojezična! "Giardini"! Samo "Giardini"!!! Toponim! Ma hatje, molim vas! Toponim je i "Scaletta", pa im se valjda omaklo kad su uz njega ipak stavili i "Škaleta"! Onako kako to izgovaramo mi, istarski Hrvati. A

Piše:

Vlado JURCAN

gospodin Vice Vukojević to ni ne opaža. Ulica "La Grisa" u kojoj nikad bio nije, bode mu oči! Gospodo iz Zagreba, "Agresija" na Hrvate ovdje u Istri nije od jučer i nije samo u Balama!

Želio bih da meni i svim ostalim... neukim istarskim Hrvatima konačno netko objasni po kom je to propisu, statutu, sporazumu, zakonu, Ustavu, dvojezičnost uvedena gotovo u cijeloj Istri! Jer, kao što u toj spornoj općini Bale ima tek 27,70% Talijana, tako i u "najtalijanskijoj" općini Brtonigla ima... 37,37% Talijana! A Hrvata 45,85%! I u također "talijanskoj" općini Vodnjan ima tek 20,05% Talijana!

I kada bi, dakle, samo u tim općinama postojale dvojezične table (prave dvojezične, a ne one tipa ulica-via La Grisa!), da li bi to bilo u skladu sa hrvatskim zakonima o pravima manjina, gospodine Vukojeviću? Jer u njima lijepo stoji (tko ima oči, neka čita!) da je za dvojezičnost preduvjet da u tom mjestu, gradu, općini, manjina bude zastupljena nadpolovično!

Svojevremeno je udruga HDPZ-a Istarske županije i njena predsjednica Marija Mikac postavila takva pitanja Vladi republike Hrvatske, odnosno Odboru za poslovanje i politički sustav županijskog doma hrvatskog državnog Sabora. Odgovor koji su dobili glasio je odprilike ovako: ... da su jedinice lokalne samouprave s pod-

ručja Istarske županije (čitaj IDS-ovska vlast!) uredile to pitanje uvođenjem dvojezičnosti tamo gdje talijanska nacionalna manjina čini većinu na njihovom području! A da su to gradovi i općine: Buje, Novigrad, Poreč, Pula, Rovinj, Umag, Bale, Brtonigla, Grožnjan, Kaštelir-Labin-ci, Ližnjan, Motovun, Oprtalj, Višnjan, Vižinada, Vodnjan, Vrsar! Dakle potpuna laž, potpuna dezinformacija! Pa pogledajte si, zaboga, gospodo iz Vlade, zadnji popis stanovništva Hrvatske! Nemoguće je povjerovati da su vaši (jako dobro plaćeni!) djelatnici, tek neinformirani! A i da jesu, to bi bilo neoprostivo, krajnje neprofesionalno! A, ne! Stvari su ipak nekako drugačije! Danas IDS-ovci i HDZ-ovci žive u slozi i razumijevanju. Konačno su se nakon dugo godina dogovorili o podjeli vlasti i profita od prodaje, preprodaje, rasprodaje, Istre i svega što u njoj vrijedi! Pa se više ne svađaju, našli su zajednički jezik! A tamo neki Hrvati istarski, buntovnici, sanjari, ekstremisti, donkihotti, skidali su neustavno postavljene talijanske državne zastave u Pazinu! Pa su nas, gospodine Vukojeviću, neke niže instance vašega pravosuđa, osuđivale na zatvorske kazne i globe! A ovo danas vam je lakrdija i licemjerstvo!!! Pa kad je cirkus, nek je cirkus! Pozivam sve pulske Srbe (kojih ima više od Talijana, 5,83 - 4,82%) da se dignu u obranu vascelog ugroženog istrijanskog srpstva! Da se skinu dvojezične i postave... trojezične, hrvatsko-srpsko-talijanske table!!!

SUDIONICI HRVATSKE TRAGEDIJE NA BLEIBURŠKOM POLJU: JOZO «JOSKO» I IVAN «ŠUMAR» KUREVIJA

UVOD

«*Liber populus in libera patria est.*» - «*Slobodan narod u slobodnoj domovini*», rekli bi stari Latini. Jer «*Čovjek bez slobode je poput ribe bez vode*», kako u izreci reče narod. Slavna hrvatska povijest prekinuta je nakon posljednjega narodnoga kralja Petra II. Svačića (vladao 1093.-1097.), koji je bio izabran nakon smrti kralja Zvonimira. Poginuo je u borbi s ugarskom vojskom koju je predvodio osvajač Koloman na planini Gvozdu, koja kasnije po njemu dobiva naziv Petrova gora. Od tada pa sve do naših dana kroz punih tisuću godina, hrvatski je narod bio bez neovisne države u stalnoj borbi za slobodu i državu, živeći u neprirodnim konglomeratima protivno svojoj volji i želji. Državne prirodne granice prema svojim prljavim interesima, krojili su kao i dandanas svjetski moćnici, dijeleći jedan te isti narod na neprirodan način u dvije države. Stoljetna državotvorna ideja i san vremenom su rasli i sazrijevali da bi se u naše vrijeme i pred našim očima ostvarili. Stoljetni san je dosanjan i postao javom.

Do toga cilja trebalo je proći put u postajama s padovima i podizanjima. Jedna od najvećih tragedija hrvatskoga naroda je i stradanje na Bleiburškom polju, gdje su nakon izdaje planski ubijene cijele generacije hrvatskih ljudi. Dvojicu sudionika tih nemilih događaja pronađosmo i njihova svjedočanstva zabilježismo u duvanjskom mjestu Tubolja, a to su susjedi Jozo «*Josko*» i Ivan «*Šumar*» Kurevija.

JOZO «JOSKO» KUREVIJA «...I OVAJ VALJA ZA VOJSKU!»

«Rođen sam 10. studenoga 1928. godine u duvanjskom mjestu Tubolji u obitelji Jakova i Anđe rođ. Bilić. Mene je s

Pišu:

Mate Tadić & Želimir Crnogorac

ostalima otjerala iz područja Ostrožca od goveda kao dečka sa sedamnaest godina njemačka racija dovezavši nas u duvanjski franjevački samostan. Nisu nam dali niti večere. Sakupili su starce i neja-

Na odsluženju vojnoga roka u Paraćinu 1951. (Srbija), Jozo drugi s desna

čad po Duvnu i odvezli nas u mostarski Južni logor, a odatle teretnim kamionima nigdje se ne zaustavljajući dopremili u Osijek. Dovezli su nas na neku ledinu, gdje je bio njemački logor i predali Nijemcima. Nismo bili obučeni u vojnu uniformu, nego poslani na vojnu vizitu. Dok nas je vojna vizita pregledala, stariji bi se snalazili. Netko bi se pričinjavao da slabo hoda, a drugi da muca. Kod mene među-

tim, nije bilo pretvaranja. Vele mi: 'I ovaj valja za vojsku!' To se zbivalo nedaleko od ustaške Tvrđe, koja se nalazi na rijeci Dravi u kojoj je smještena ustaška vojarna. Sutradan je kod nas došao jedan ustaški časnik, koji nam reče: 'Vi obnoć bježite kod nas u ustašku jedinicu.' Nije bilo teško pobjeći jer su bili iskopani rovovi kroz koje smo mogli ići, a da ne budemo zamijećeni.

Nas četvorica: Ilija Kurevija, Ivan Kurevije «*Šumarov*» brat, Mikulić koji je kasnije emigrirao u Njemačku i ja, dogovorimo se ne rastajati, ginulo se ili na slobodi. Odlučimo ići prema ustašama, dok nam ustaški časnik veli: 'Nijemci će vas odvesti u Njemačku da čekate ruske tenkove. Ali vidite da oni gube rat', a ustvari to je i bilo vidljivo. Jedne noći Nijemci se spremaju na spavanje, a mi se uvukli u rovove. Visoka trava nam je služila kao zaštita i pod njom smo mogli noćiti. Kad je pala noć, pobjegosmo u ustašku vojarnu u Tvrđu. Tamo je bilo još mladića pa smo s njima poslani na obuku u Bjelište pokraj Osijeka, a zapovjednik nam je bio pukovnik Štir.

U to je vrijeme moj brat Nikola, bio glavni pisar kod Ranka Bobana u diviziji. Dojavili smo mu da su nas Nijemci dovezli, ali da smo malodobni za vojsku. Poslao nam je četiri otvorene zapovijedi da moramo ići kući, jer nam nema tko uzdržavati roditelje. To je u Bjelište donio teklić pa nam je dopušteno vratiti se u vojarnu u Tvrđu.»

U MOSTARSKOM ZAPADNOM LOGORU

«Nakon povratka u osječku vojarnu, pred nas je izišao pukovnik Štir vidjeti nas, nakon čega je procijenio pošto smo

Na odsluženju vojnoga roka u Paraćinu 1951.,
stoji prvi slijeva

rastom maleni da u nama nema vojnikâ. Veli nam: 'Napisat ću vam drugu otvorenu zapovijed pa idite doma.' Nama je to odgovaralo, jer se zima primicala te smo s papirima vlakom doputovali u Mostar. Do Mostara je bilo prometa, jer ga partizani još nisu prekinuli.

Davno je već bilo u partizanskim rukama, a mi mladi ne znamo kamo dalje. Obiteljski smo zadojeni u ljubavi prema Hrvatskoj pa nam se nije išlo poradi partizana. U Mostaru smo se priključili jednoj domobranskoj jedinici, a u njoj je kuhar bio moj rođak. Mjesec dana nas je hranio poput prave vojske. Nakon toga 15. veljače 1945. godine na Mostar počese napadati partizani. Padaju granate, a u Širokom Brijegu se vode jaki okršaji. Smješteni smo u mostarskom Zapadnom logoru s tom domobranskom jedinicom, koja se već rasipa. Netko bježi Mirku Kapulici u Rakitnu. Odatle preko Konjica idemo prema Sarajevu. Na Ivan planini dočeka nas general Jure Sudar, koji je čuvao granicu na Drini. Iako je snijeg do pasa mi se ukopavamo da bi sačekali i zaus-

tavili partizane, dok se vojska izvuče iz Sarajeva.»

POVLAČENJE PREKO ZAGREBA U SLOVENIJU

«Do generala Sudara dođe jedan domobranski satnik s upitom: 'Što ću s ovom djecom? Moram ih nositi. Pusti ih doma, dok ide promet do Mostara.' Tada su nas odvojili da idemo za Sarajevo, gdje smo vlakom otišli do Zagreba. Tu nas je primio gradonačelnik i uputio u novoosnovanu ustašku bojnu, koja je bila smještena između Siska i Jasenovca. Dođosmo u mjesto Lonju pokraj Siska, gdje smo imali teški okršaj s partizanima. Na sreću bili su mladi, tek mobilizirani vojnici. To je močvarno područje, pa ih je mnogo izginulo. Ujutro smo vid-

jeli kako po močvari plivaju, kao razgrnute haljine po plotu. Srećom tada nam dođe naredba da idemo, a već je javljen pad Berlina. Polako idemo za satnikom, ali nam je u jednom trenutku nestao. Nisam mu znao imena niti prezimena, već tek da je zapovjednik te mlade ustaške bojne. Nastavili smo prolazak kroz Zagreb. Skladišta za robu su otvorena i svatko sebi uzima odjeću po želji: Njemačku, Finsku, kožom potkrojenu...

Ispod Zagreba prošli smo do slovenske granice, gdje nas je uhvatila noć, a nema dovoljno niti oružja iako su od Karlovca napadali partizani. Tako smo došli do Krškoga, gdje je zaustavljena njemačka kolona s preko tisuću zaprežnih kola s istaknutim bijelim zastavama za predaju. Po njima su padale partizanske topovske granate. Zaprege i konji nisu bili ispregnuti, nego stoje iscrpljeni i umorni. Ustvari ne znamo kamo idemo Sloven-gradec ili Bleiburg. Nakon prolaska ove njemačke kolone i stigismo nadomak Celju, kuda je protjecala brza rječica

i gdje nas dočekaše partizani. Tu su se nalazile i naše dvije dobre jedinice, koje su odbile partizanski napad pa smo prošli kroz Celje, nakon čega nam se jedinica počela rasipati. Nas četvorica, držali smo se uvijek skupa. Priključili bi se jedinici koja bi po našem sudu bila u redu. Nakon 20 km od Celja ponovno su nas dočekali partizani, gdje smo ih odbili.»

KUKAVIČKA IZDAJA ENGLEZA I IZRUČENJE PARTIZANIMA

«Došli smo do Sloven-gradeca i Bleiburga. Većina se naroda zaustavilo i rasipalo po Bleiburškoj poljani. Pokatkad mi se čini poput Duvanjskoga polja, a pokatkad manja, ali mnogo zelenija. Tu smo prenoćili, dok su iznad nas neprestano nadlijetala četiri engleska zrakoplova ponašajući se kao pobjednici. Kada smo pošli iz Hrvatske, časnici su nam rekli da s Englezima idemo praviti zajednički dogovor. Na poljani je bilo i partizana, a počinju se pokazivati i bijele zastave. Svatko svojoj jedinici zapovijeda da se baci oružje, što smo učinili i nas četvorica kod partizanskoga vojnika koji je pušku imao privezanu na nekoj uzici.

Odvojeno su bacane puške, mitraljezi i bombe, a obilazeći oko tih gomila oružja tu smo se zaustavili. Kažu nam da je primirje pa svatko može ići svojoj kući, a mi znamo kakav nas jad čeka. Partizane nismo voljeli ni kod kuće, jer je to u nas usađeno. U našoj blizini stoji neki partizanski oficir pa nam veli: 'Svi zarobljenici neka prijeđu preko Drave.' Prelazimo preko rijeke na lijevu obalu, a desnom smo došli do Bleiburga. Na Bleiburškom polju toliko je bilo ljudi da je kojim slučajem iz zraka bilo baciti jabuku, sigurno bi pala na čovjeka. Svi su pošli, jer nitko nije vjerovao u partizansku pobjedu. Partizani nas nigdje na tom putu, pobjedom nisu mogli zaustaviti do Bleiburga. Englezi su naime partizanima rekli, neka svatko od nas ide svojoj kući. Međutim ne znamo što su im Englezi rekli, kad nismo bili nazočni. Nedavno kada im je bila minirana željeznica, kao da sam se iznova rodio. U prošlu nedjelju slušam tako na misli: 'Ako ne voliš svakoga, nećeš vidjeti raja'

Vidimo kako jedan partizan hoće uzeti zlatni prsten od jednoga našega vojnika, a

Englez ga prateći pita: 'Što hoćeš od prstena?' Veli da će ga za sebe uzeti, na što mu Englez kaže: 'Ne, to nije tvoje već njegovo!' Odatle smo dva dana išli do Maribora. Osam kilometara nadomak Mariboru u ruksacima smo imali hrane i ostaloga pribora. Partizani su nas natjerali da trčimo, kako bi nas prinudili da sve sa sebe bacimo. Ispred Maribora smo zaustavljeni dobivši zapovijed: 'Oficiri hrvatske vojske, naprijed', kojih je bilo mnogo, a nas na mariborskom mostu dočekaju partizani sa sojama s dviju strana nemilice udarajući.

Doveli su nas u žicom ograđen logor, koji je bio podijeljen u dva dijela: desni u koji ulaze ustaše i lijevi s domobranima. Domobranski se logor brzo napunio, gdje sam i ja otišao. Tu nas je od mojih poznanika bilo 80, a doma ih se nije vratilo niti 20, jer sam ih sve poznavao. Iz logora su nas utovarili u teretne vagone, gdje je bila takova gužva da se nije moglo stajati na nogama. Tu smo vršili i nuždu.»

POVRATAK U DUVNO PREKO ZAGREBA I MOSTARA

«Tako smo došli u Zagreb na željeznički teretni kolodvor, istovareni i otjerani u neki žičani logor, gdje smo i konačili. Uzeo sam cipele razrezujući ih i od njih praveći sandale. Govori mi Ilija Kurevija: 'Što to radiš?' Velim mu: 'Čini i ti od svojih, jer vidiš da će ti ih ova šuga odnijeti.', jer sve što kod nas vrijede i našu partizani nam otmu. Bariša i ja pravimo sandale od cipela, ostavljajući da se vežu kao cipele. Naši su čuvari bili Bugari ili Srbijanci od Vranja iz istočne Srbije, što zaključismo po govoru. Jedan od čuvara mi opali šamar jer sam pokvario obuću, na što mu rekoh da su me žuljale pa sam ih morao prerezati. Dvojici naših kolega koji nisu izrezali cipele, uskoro su ih izuli i odnijeli a naše ostaviše jer su bile prorezane. Ujutro u istim vagonima nastavismo put do Križevaca. Tu smo istovareni i put nastavili kako Švabo kaže «zu fus» (pješice) do Bjelovara. Tu smo čekali do podneva, dok su odlučili što će od nas. Odatle ćemo pješice do Trebinja.

Iz Bjelovara smo pješice pošli prema Đurđevcu, koji je smješten u gornjoj Podravini. Ispred Đurđevca smo imali odmor,

gdje smo naložili vatru. Sa svakoga od nas sa stare jakete ponešto smo otparali za odlaganje vatre. Đurđevački narod nam je iznosio jesti, jer nije dobro kriti poštenje drugoga. Možeš jesti samo ono što si rukama zgrabio, jer glad očiju nema. Ljudi bi se napili vode na bunarima, pri čemu bi ih partizani i po sedmoricu ubijali. To je bilo krajnje zvjerstvo! Tu smo se zadržali kojih sat vremena, prokuhali malo trave, pojeli i nastavili put.

Iz Đurđevca stigismo do Pitomače, gdje su izišli civili promatrajući nas i po-

mom, gdje su prepoznali moga rođaka pok. Zvonku Perića. Čovjek koji sjedi na fijakeru s upregnutim konjima Zvonku reče: 'Ti crni dođi ovamo. Znaš li kada si me ganjao mitraljezom?' Zvonko mu odvrati: 'Nisam bio u vojsci!', a on veli: 'Jesi me progonio od Mokronoga prema Šujici.' Malo kucka Zvonku po leđima, ali ga ne udara. Nakon što smo izišli iz šume, Zvonko veli: 'Ja ću bježati.' Što je s još dvadesetoricom i učinio, pobjegavši u šumu, dok mi nastavljamo put prema Slavonskoj Požegi.

Jozo na odsluženju vojnoga roka u Smederevu 1949. (Srbija), drugi s lijeva

nekoga prepoznajući. Upiru prstom u pok. Krolušića iz mjesta Jošanice, dok se on krije da ga ne vide, jer je bio u «Šumarovoj» jedinici u Koprivnici. U Pitomači su četvorica naših pobjegli iz kolone: Jure Krolušić, Jure Ćorić, Petar Kranjski, dok sam ime četvrtoga zaboravio. Za njih kasnije nije bilo ni traga ni glasa, a vjerojatno su ubijeni. Od Pitomače smo krenuli do Virovitice, a trešnje su počele zriti. Ljudi su ih dobavljali da je štogod u usta staviti. Ilija Kurevija se umorio, jer je prošao dalek put. Govori mi: 'Jozo, ja ne mogu dalje', a i sprovednici govore: 'Tko ne može dalje, neka ostane.' Takve su obično ubijali na putu. Tu smo se pozdravili i nastavili svatko svojim putem. Iz Virovitice smo nastavili put za Podravsku Slatinu, gdje smo se odmorili i krenuli za Slavonsku Požegu. Nakon Slatine idemo šu-

Prije Požege dolazimo u srpsko selo Kamensko gdje nam iznesoše zatrovano mlijeko, dok su žene izišle sa sjekirama udarajući nas i vrijeđajući. Svi koji su popili mlijeko što su nam u Kamenkom davali, uskoro su padali na mjestu mrtvi. Nismo ih mogli nositi, jer smo i mi bili mrtvo umorni. Poslije toga smo došli u Požegu u veliki žičani logor gdje sam svojim očima vidio dvojica zaprežna kola kojima su svakoga jutro prikupljali mrtve, što su ustvari bili naši mrtvi zarobljenici. Prekosutra dođe jedan potpukovnik i kaže: 'Neka iziđu oni koji su stupili u domobrane 1941.-1943., jer su odslužili vojni rok i idu doma. Ljudi se odvojiše, među kojima su bili naša petorica Duvnjaka; dvojica iz Jošanice i Stipanića i jedan iz Kovača koji su pobijeni. Nakon toga su tražili da se odvoje 1927. do 1929. godiš-

ta, jer navodno idu domovima. Izišli smo Mijo i ja. Tjeraju nas za Daruvar gdje sam pronašao rođaka Iliju i vraćeni smo u Pakrac. Od Srbijanaca se nitko ne javlja, jer je naš pratilac oficir jako strog. Otišli smo za Slavonski Brod, gdje su odvojeni Bosanci i Hercegovci koje vlakom šalju za Mostar. Vlakom smo došli do Maglaja, a do Žepča pješice i za to vrijeme ništa nismo dobivali za jelo.

Nakon što smo stigli u Sarajevo u vojnoj kuhinji su nam svakomu dali jedan i pol kruh. Reče nam jedan oficir: 'Nemojte odmah pojesti cijeli kruh, jer ste preglednjeli pa bi mogli umrijeti', što se jednomu i dogodilo. S kruhom pod rukom otišli smo na sarajevsku željezničku postaju, a odatle preko Ivan planine u Konjic. U Mostar smo stigli 24. lipnja 1945. godine, gdje je već bilo vruće. Tada dolazi neki partizanski oficir, koji će nas rasporediti po jedinicama. Moj brat ode u 13., Ilija u 10., a ja u 11. brigadu. Iz tih jedinica 1925. i 1926. godište rasporedili su u regularnu vojsku gdje smo ostali do 1. kolovoza na Ivan planini, a 1. rujna već smo se vratili u Trebinje. U Mostaru smo 1. studenoga, dobili papire i završili vojnu obuku. Iz Mostara smo pušteni pješice ići doma u Duvno.»

**«...SVAKA NAŠA KUĆA OD
TADAŠNJE JE VLASTI
PREZIRANA»**

«Oženio sam se 1955. godine Ružom rođ. Ivanković iz svojega sela i u braku smo rodili četvero djece. Nakon rata imao sam problema s vlašću. Ustvari, svi su moji sumještani Tuboljani krivi jer je svaka naša kuća od tadašnje vlasti prezirana. Nitko nije imao boračku mirovinu, a u selu je čovjek čovjeku s povjerenjem mogao pokazati krvave ruke jer je to bilo iskreno selo. Nakon toga sam 1952.- 1955. godine bio na privremenom radu u Crnoj Gori, krčeći crnogorska brda. Povratkom u Duvno, nastavio sam se baviti poljoprivredom. Na dosluženje vojnoga roka išao sam 1948. godine u Smederevo, Užičku Požegu i Paraćin u Srbiji, gdje sam proveo tri godine.»

**IVAN «ŠUMAR» KUREVIJA
U CRNOJ LEGIJI U BORBAMA
S PARTIZANIMA**

«Rođen sam od roditelja Nikole i Zorke rođ. Jurčević 10. studenoga 1924. godine. U ustašku sam vojsku otišao 3. veljače 1942. godinu u Bugojno. Tada su mnogi iz crne legije izginuli u istočnoj Bosni, pa nas je Ranko Boban sakupio i uvrstio u crnu legiju. Te smo godine imali borbe na Kupresu protiv Crnogoraca i zna se kako je završilo. Poslije toga smo preko Bugojna otišli na Janj planinu. Godine 1943. stigli smo u Jajce i polovicom kolovoza, imali veliki okršaj s partizanima, a zapovjednik nam je bio Božinović. U tim je borbama, dosta naših poginulo. Iz Jajca smo

činja iz Jajca na brdu Kravljje kože na kojima su rasle šepurina i drača iz koje se teško izvlači u njima je dosta vojnika ostalo. Kada smo došli do Vrbasa neki su skakali u vodu što naš vodnik Franjo nije dopuštao, nego nas šalje da rijeku prijeđemo preko polu-srušenoga mosta pokraj crkve Sv. Ive gdje smo i prešli Vrbas.»

**POVLAČENJE KROZ
SLOVENIJU PREMA
BLEIBURŠKOM POLJU**

«Početkom 1944. godine vratili su nas nakratko u Livno, potom u Glamoč i Posušje. Dalje odlazimo u Zagreb gdje ostajemo mjesec dana i dobro smo odjeveni i obuveni. Iz Zagreba krećemo preko Sv. Ivana Zeline do Koprivnice koju smo os-

Jozo na odsluženju vojnoga roka u Smederevu 1949. (Srbija), prvi slijeva

otišli u Travnik, a potom se ponovno vratili u Jajce uz pomoć njemačkih jedinica odatle protjerali partizane. U mjestu Čusi-nama pokraj Jajca, bili su stacionirani domobrani sa minobacačima. Partizani su ih zarobili, a s njima i minobacače pa ih okrenuli po nama. U Jajačkoj tvrđavi, dosta je naših izginulo. Tu je borba nesprekidnom vatrom trajala, tri dana i tri noći. U borbi smo se izmiješali s partizanima, što smo vidjeli tek pri bacanju svjetlećih raketa. Polovica nas je bila iz Duvna, a sudjelovala su i dva brata iz Vedašića: Marko Šteko ustaša i Bariša partizan. Jedan drugoga zove da se preda i da mu ništa neće biti, ali se nitko nije predavao jer je svatko vjerovao u svoju pobjedu. Kod povla-

lobodili od partizana, a potom otišli do Osijeka na srijemski front. Tu nas je dosta izginulo jer su navalili Rusi s poznatim naoružanjem - kaćušama. Umorni i mokri neprestano smo u rovovima, ali nas uz borbu u tri dana i tri noći nisu mogli potisnuti. Početkom 1945. godine izdana je zapovijed da se povlačimo prema Sloveniji. U jednom trenutku moj zapovjednik iz Sarajeva Ilija Božić, uključi postaju radio Zagreba na kojoj je pjevala partizanka, na što opsuje govoreći da su nas izdali. Neki prolazeći na konjima bježe, dok drugi od naših ubijaju Miju Jelića, jer se ništa više ne zna...

Tako smo u povlačenju kroz Sloveniju došli do Bleiburga, a na Bleiburškom polju iznad nas su kružili zrakoplovi. Već se vide neke podignute bijele zastave. Četnici se međutim ne predaju već preko brda idu prema Italiji i Austriji, a mi ostajemo na Bleiburškom polju. Ujutro čujemo zapovijed neka svatko ide svojoj kući i tu odlažemo oružje. Najviše pušaka smo prebili i složili na gomilu.»

MUČENJE I UBIJANJE U KOLONI SMRTI NA PUTU PREMA DUVNU

«U povratku domovima nakon 50 km stižu nas partizanski oficiri na konjima s naredjenjem svrstavanja u kolonu, pri čemu nas udaraju i tuku dok ljudi sa sebe bacaju sve znakove i odličja. Za ratne zasluge primio sam dva odličja: zlatnu medalju za ratne zasluge na srijemskom frontu protiv Rusa i partizana u Koprivnici i srebrenu u Jajcu. Obje sam bio prisiljen baciti u Dravu na povratku iz Bleiburga u koloni smrti.

Na meni je bila nova finska uniforma. Prilazi mi jedan civil s naredbom: 'Skidaj tu uniformu!', pri čemu me još i nogom udara. Skinuo sam uniformu, ostavši tek u donjem rublju. Pored nas idu partizani s kočijama i na konjima, neprestano nas tukući i bez suda ubijajući. Tu sam vidio da je poginuo moj ujak Jurčević iz Stipanića na kome su bila još petorica mrtvih. Nastavljamo preko Zidanoga Mosta i Slovenije prema Samoboru. Nitko nam ništa nije davao za jesti. Ljudi stoga od mrtvih konja, otkidaju meso i jedu. Odatle nastavljamo put za Veliku Goricu sve do Siska, gdje nas zatvaraju dva dana u tzv. staklaru. Nešto hrane ubacivali su nam civili. Što hrane ili kruha uhvatiš u zraku to je tvoje, a ako se sagneš mnoštvo te jednostavno satire.

Tu je otpočelo razdvajanje domobrana i ustaša. Budući da sam bio bez uniforme, uzimam neki stari domobranski šinjel – kaput i tako postajem domobran. Kada su nam u pratnji bili Srbi ili Hrvati partizani

strašno su nas tukli, a nakon što su nas preuzeli Albanci i Makedonci nikomu nije nedostajala niti dlaka s glave. Iz Siska krećemo prema Požegi i na putu se zaustavljamo na nekom bunaru za piti vodu ili salošu za kukuruz jer sve se jede i pije, ali tu ostaje na desetke mrtvih ljudi što pobiju partizani. U Požegi ostajemo tri tjedna, gdje svaki dan u iskopane rovove bacaju naše poubijane ljude i zatrpavaju ih. Nadalje dolazimo u Slavonski Brod, gdje nas smještaju u rovove, a Nijemci imaju svoje uniforme i smješteni su u barakama.

*Jozo na odsluženju vojnoga roka u
Užičkoj Požegi 1950. (Srbija)*

Iz Slavonskoga prelazimo u Bosanski Brod i odlazimo u Zenicu, a odatle vlakom u Bugojno gdje nas smještaju u jednu veliku školu. Stražari nam nisu bili strogi. S nama su se nalazila dvojica iz mjesta Mrkodola i jedan stari Livnjak emigrant. Predlažu mi bijeg s čim se nisam složio, jer sam bio gladan i bez snage kako tri mjeseca kruha nisam okusio. Sa 90 kg spao sam na 60 kg. Nakon jutarnjega prebrojavanja nedostajalo je deset ljudi,

koji su pobjegli pa su zato naš počeli tući i teretnim kamionima odvezli u Livno. Na nas trojicu bio je zadužen jedan čuvar.

U Livnu su nam skuhalo kaše pa smo se malo okrijepili. Nakon toga k nama dolazi livanjski partizan Ile Perković. Ljudi između sebe govore: 'Evo našega, ne bojte se!' Netko kaže: 'Moj tetkić!', netko: 'Moj stričević!', a netko: 'Moj rođak!' Čuo sam da je Ile bio jedan od vodećih partizana za BiH. Razdvojeni smo tako da Livnjaci ostaju u Livnu, dok mi krećemo za Duvno. Reče nam: 'Ako je netko preumoran, neka ide u bolnicu ili ostane kod poznanika.' Do Prisoja smo stigli oko 13 sati, gdje uz potrebni odmor dobivamo dovoljno hrane i mlijeka. Dolazimo do duvanjske župne crkve i smješteni u franjevački samostanu, prespavali smo na daskama bez pokrivača. Sutradan nakon što je narod došao u crkvu, Ile Perković pušta narod da nas vidi. Moja majka i tetka, nisu me odmah prepoznale.»

SUDENJE U DUVNU I NEVOLJE S KOMUNISTIČKOM «NARODNOM» VLAŠĆU

«U Duvnu su nas uglavnom sudili Mitar i Galonja. Gledam tako Ivan Perić «Pićota» bio ustaša, a sada partizanski oficir. Perković odvađa petnaestak ljudi i mene s njima. Pretpostavljao sam da će nas poubijati. Održava govor i reče da nikoga neće kažnjavati, jer nije osvjetnik. Poslije toga odlazi s riječima: 'Vidimo se za desetak dana', dok se mi razilazimo po gostionicama, od želje popiti malo rakije. Dolazimo do mjesta Kolo u moje sestre Zorke, gdje se malo odmaramo a odatle preko polja u Tubolju. Tako sam stigao doma, a tu zatekoh sirotinju. Šestero djece, a ja najstariji. Nastavio sam rad u preprodaji duhana iz Hercegovine u Bosnu. Oženio sam se 1950. godine Marom rođ. Boškić iz susjednoga sela Ponorra. U dugogodišnjem braku rodili smo šestero djece. Neprestano su me zvali u SUP i kažnjavali. Godine 1947. naš Tuboljane su preselili u mjesto Stipaniće, ka-

ko bi tražili kamišare, Mirka Kapulicu i ostale.

Jedno prilikom u Stipanice je došao Mirko Praljak koji mi reče: 'Ponesi hrane i biljac pa dođi ovamo.' Tu je nas četvero: mene, Ećimovića i dvije žene ispitivao. Odvede nas na gradinu Sv. Ilije gdje su nas ispitivali, dobro izmlatili i poslali kućama. Tada je zatvor bio u Karlovu Hanu na putu prema Livnu, gdje su nas mučili stajanjem na mjestu i gledanjem u jednu točku. Mišuri Ećimoviću jednom zgodom su na leđima konopima zavezali ruke i obesili o gredu, a ispod njega zapalili vatru. Na takav ga način natjeraju da prizna, kako je pomagao Kapulici.»

ZAKLJUČAK

Sa sigurnošću možemo ustvrditi da su u stoljetnoj borbi za slobodnu i neovisnu Domovinu svih Hrvata, nezamjenjivu ulogu imali i veliki doprinos dali njezini mladi građani. Puni ideala i energije u ostvarenju stoljetnoga državotvornoga sna, poput ove dvojice mladića Joze i Ivana Kurevije išli su više srcem nego li

svjesnim razumom. Osjećali su potrebu ići u ratni vohor i na taj način ostvariti san hrvatskoga naroda u samostalnoj državi.

Poput kardinala Alojzija Stepinca «*osjetili su bilo svoga naroda ne želeći biti ništarijama*» u spremnosti dati najviše što su imali - položiti svoje mlade živote, što su mnogi učinili i u nedavnom domovinskomu ratu devedesetih godina 20. stoljeća čemu smo bili svjedocima. Jer po riječima hrvatskoga velikana Tina Ujevića: «*U kojem se mladiću nije dogodilo da je za svoj račun prekrojio ne znam koliko puta geografsku kartu, te da je zatim zasnovao jedno veće idealnije čovječanstvo?*»

Mi koji danas živimo u blagodatnim plodovima njihove čiste mladenačke žrtve, ako do nje mnogo i ne držimo ne cijeneći je, barem ne bismo smjeli po njoj samouvjerenom pljuvati obescjenjujući je i omalovažavajući. Činjenica je koju i ova dvojica svjedoka potvrđuje da domobransku vojsku partizanske «oslobodilačke» snage do Bleiburškoga polja nigdje nisu pobijedili, ali su ih Englezi sa svojom

podmuklom i proračunatom diplomacijom koja se do danas nije promijenila na prijevaru izručili i predali kao janjce na klanje.

Do dandanas nitko od sudionika tih nemilih i nečasnih (ne)djela, njihovih nasljednika i potomaka nije se pokajao, požalio ili ispričao, nego ih čak što više drže dobrima njima se hvaleći i šepireći. Nikomu nisu odgovarali za počinjena (ne)djela, nego naprotiv takovi danas sude hrvatski narod i generale u Dan Haagu, oslobodilačke akcije proglašavajući zločinačima u čemu im pomažu i domaće prodane duše.

A od hrvatskih (domo)brana koji su i preživjeli poslije Drugoga svjetskoga rata, malo tko je mogao ostvariti svoja ljudska a kamoli građanska prava. Nebrojani su hrvatski domoljubi poradi svojih ideala i prava i dalje sustavno mučeni i ponižavani u komunističkim zatvorima i kazamatima, ali po riječima staroga ribara Santiaga u romanu «*Starac i more*» Ernesta Hemingwaya: «*Čovjeka možeš ubiti, ali ga ne možeš pokoriti!*»

Politički zatvorenik na CD-ROM-u!

Prvih 12 godišta našeg mjesečnika objavljeno je i na CD-ROM-u. CD izdanje sadrži sve brojeve od 1 - 129 u PDF i HTML formatu te brojeve od 130 -141 u HTML formatu.

Dvostruki CD-ROM možete naručiti u središnjici HDPZ-a, Vojnovićeva 15 u Zagrebu, na telefone: 01 / 46 15 437, 46 15 438 ili na mail: hdpz-sred@hdpz.htnet.hr po cijeni od 140,00 kn.

IMAO SI, ZVONKO, PUNO HRABROSTI

Slobodu sanjamo skupa s Tobom. San lebdi u snježnoj noći nad Tvojim putem kojim u batama prerano krećeš u školu u Imotski... Skupa s Tobom čeznemo za Tvojim zavičajem i... slobodom..

Nedavno su se štovatelji i prijatelji Zvonka Bušića okupili na prekrasnoj predstavi Renea Medveška Brat magarac - scene iz života svetog Franje Asiškoga u Zagrebačkom kazalištu mladih. Ovaj je skup upriličen kao podrška Zvonku Bušiću, hrvatskom domoljubu koji služi kaznu u američkom zatvoru. Dostojanstveno, mirno i nekako sjetno, pod geslom - Vlastita sloboda za dostojanstvo *slobodnih ljudi* - okupljanje je započelo dirljivim pozdravnim govorom organizatorica, kojeg je interpretirao glumac Dragan Despot. Organizatorice ovoga simbolična sjećanja na Zvonka Bušića su Biserka Cetinić i Maja Runje, koje su i ovaj put organizirale okupljanje prijatelja Zvonka Bušića... Okupljanje je nakon predstave u kazalištu nastavljeno na domjenku u Hotelu Dubrovnik.

Zvonko Bušić je, mnogi ga se sjećaju, hrvatski iseljenik koji je u rujnu 1986., skupa s nekoliko prijatelja, izvršio otmicu jednog američkog putničkog zrakoplova, zbog čega se još uvijek nalazi u američkom zatvoru, sada u zatvoru Allenwood u državi Pennsilvaniji. Razloge za takav radikalni i očajnički čin otmičari su tada vidjeli u mogućnosti da privuku pažnju demokratskog svijeta na stradanja i progone Hrvata u jugoslavenskoj komunističkoj diktaturi. Tražili su da svjetske radio-postaje objave proglas o položaju hrvatskog naroda, u kojem je sastavljač proglasa, hrvatski borac za slobodu i demokraciju Bruno Bušić navodio i objašnjavao istinu, koju je jugoslavenska propaganda pomno prikrivala. Otmičari su svjesno prihvatili svoje kazne - i prije otmice su znali da ih neće mimoći - no kazna Zvonka Bu-

Piše:

Ivana RORA

šića u međuvremenu nadilazi mjere pravde i pravednosti. On je, naime, sada već tridesetu godinu u zatvoru.

Zvonko Bušić sa suprugom

Uvjeti u američkim zatvorima su vrlo teški. U svom pismu vankuverskim Hrvatima, jednoj zajednici u Kanadi koja ga već godinama nastoji pratiti i podržavati, Zvonko Bušić piše u studenome 2004. ovako: "...U moj zatvor ne navraćaju nažalost ni jesen ni proljeće. Tu nema nikakva zelenila, nijednog stabla, ni kakva busa, pa su dolasci godišnjih doba i čudesne promjene prirodnih boja ovdje gotovo neprimjetne. Kada bih

Vam rekao kako sam se i koliko zaželio makar vidjeti neku šumu ili zagrliti nekakvo stablo, bilo koju šumu i bilo kakvo stablo, Vi biste me teško shvatili. Zato ću Vam reći kako je jednog dana prošlogodišnje jeseni, dok sam s par prijatelja šetao zatvorskim krugom, neki jaki vjetar-kovitlac, preko zatvorskog dvanaest i pol metara visokog zida, k meni ubacio nekoliko crveno-žutih listova. Mi smo se odmah dali u potjeru i sve ih pohvatali... Na povratku iz dvorišta ja sam sa sobom ponio tri neoštećena lista s iznimno lijepim bojama i objesio ih, pored nekih slika, na zidu moje ćelije. Nažalost, nakon samo nekoliko dana, prilikom pretresa ćelije, zapazio ih je neki stražar-cjepidlaka i zaplijenio ih..." Zvonko Bušić je čovjek duboke i čvrste vjere, temelji koje su mu darovani odgojem i odrastanjem u tradicionalnoj i vjerničkoj obitelji u rodnoj Gorici kraj Imotskog. U godinama duboke samoće i patnje svoju je vjeru produbio do zrele duhovnosti, koja mu je danas glavni oslonac da ostane zdrav i izdrži.

Želi izdržati zbog svoje obitelji i prijatelja, koji ga vole. U Hrvatskoj ga naime čekaju braća i sestre i drugi članovi velike obitelji. I njegova vjerna supruga Julie Bušić, rođena Amerikanka, koja je i sama sudjelovala u otmici i izdržala trinaestogodišnju zatvorsku kaznu. Julie živi u Hrvatskoj i strpljivo, trideset godina, čeka da joj se suprug vrati.

Okupljanje prijatelja Zvonka Bušića je nakon predstave u Kazalištu mladih nastavljeno na domjenku u Hotelu Dubrovnik.

(Preuzeto iz Hrvatske matice iseljenika "Matica", broj 12 od 2005.)

JESMO LI ZABORAVILI SNAJPERISTE?

(Sitan prinos za povijest Domovinskog rata)

Načelnik Glavnog stožera oružanih snaga RH general zbora Zvonimir Červenko kaže da je srpsko-hrvatski rat počeo 19. srpnja 1990., kada su major Manojlović i zastavnik Sunajko iz vojarnje "Maršal Tito" u Zagrebu odvezli prvi kamion oružja i streljiva Srbima u Banovini. Njegov se nadnevak početka rata nešto razlikuje od onoga općenito prihvaćenog, prema kojem je rat počeo 17. kolovoza 1990., kada je vodstvo pobunjenih Srba u Kninu proglasilo ratno stanje i postavilo prve zapreke na cestama. Spomenuti su nadnevnici ipak logički povezani, oni se zapravo dopunjuju - jer, najprije su naoružali pobunjenike, pa je onda počela oružana pobuna i izvanjska oružana agresija na Hrvatsku.

Međutim, žalosno je što deset godina nakon veličanstvene osloboditeljske pobjede u Oluji i deset godina nakon rata i dalje moramo pričati iste žalosne stvari, što bi moglo značiti da rat još nije završen... i da se nastavlja... *na drugi način*. Dakako, ponavljanje s naše strane nije znak zlopamćenja, nego nam tužna sjećanja prisilno (i sustavno) obnavljaju oni koji sve glasnije tumače kako zapravo nismo bili napadnuti, kako su Vukovar, Čelije, Škabrnja, ubijeni, poginuli, nestali - vojnici i civili - samo privid. A ništa nam ne pričaju o petokolonaškoj pobuni, o *balvanima*, snajperistima, granatama, te zauzetim hrvatskim područjima i ostalim nevoljama. Ne spominju nam protjerane Hrvate, etnički očišćeno područje: u Zadarskoj nadbiskupiji, na primjer, bilo je protjerano oko 30.000 Hrvata. Sve su nam crkve bile uništene ili spaljene. U Benkovcu je uklonjena naša crkva zajedno s temeljima, a na njezino mjesto posađena trava. Je li se netko barem ispričao?

Prema nekima nismo se smjeli braniti, a jer smo se branili i obranili, optuženi smo za kazneno djelo. Prvi put u povijesti ljudskoga roda obrana se ocjenjuje kao nedopuštena i kao kazneno djelo. Ali samo za hrvatski narod! Neki drugi smiju voditi i

Piše:

Pavao GALIĆ

sprječavajuće ratove. U toj strašnoj borbi za život ili smrt dogodilo se nedoličnih djela s braniteljske strane, što je nažalost popratna pojava svakoga rata, pa i najpravednijega obrambenog rata, kao što je bio naš.

MIROSLAV MIKULJAN
GENERALOVA PRIČA
ZVONIMIR ČERVENKO

Naslovnica knjige Miroslava Mikuljana "Generalova priča" o generalu Zvonimiru Červenku

Žele nas uvjeriti kako sve to skupa nije valjalo - ni pojedinačni nedopušteni čini (što je prihvatljivo), niti obrana (što je neprihvatljivo!). Dapače, novinarska pera napuhavaju pojedinačna nedopuštena djela do te mjere da ona u potpunosti zasjenjuju dopuštenu obranu. Orkestriranje je očito.

Sjetimo se Dresdena i Zadra u Drugome svjetskom ratu, koji su bili do temelja srušeni, premda su bili isključivo civilni gradovi. Poznat je i broj poginulih civila. Koje li su to bile nepravde i kaznena djela,

ali se o tome tek stidljivo piše i priča, a sudski postupci ne dolaze u obzir. Jer, ta nedjela ne smiju zasjeniti obrambeni saveznički rat. U hrvatskom obrambenom ratu, u usporedbi sa savezničkim, nije učinjen ni milijunti dio nezakonitih djela.

Baš s tog motrišta moramo gledati na članak koji se pojavio u dnevniku *Slobodna Dalmacija* od 1. kolovoza 2005. Dok smo se pripremali za proslavu 10. obljetnice *Oluje*, na čitavoj 3. stranici objavljen je članak o navodno ubijenim srpskim civilima u Zadru 1991. godine. Toga se 1. kolovoza nismo pripremali samo za proslavu, nego smo se sjetili i 1. kolovoza 1991., kada su u Aljmašu, Erdutu i Dalju ubijeni policajci i civili. Dakle, ništa o svemu tome što se zbilo i što je dokazano, nego čitava stranica o nečemu što bi trebalo ispitati i dokazati! Nije teško zaključiti da se tim člankom željelo kazati sljedeće: "Pojedinačne negativne pojave u Domovinskom ratu mnogo su veće zlo od srbočetničke agresije i petokolonaške pobune. Ili - napad pozitivan, obrana zločinačko djelo. Zašto slavite Oluju?"

Takav pristup povijesnim činjenicama sili me da se sjetim dvaju zadarskih ratnih slučajeva iz te godine. Neka ti primjeri budu sitan prinos za povijest Domovinskog rata u Zadru. Možda su već zapisani i opisani. Ponavljam li stvari - *repetita iuvant!*

Prvi napad na Zadar zbio se u večernjim satima u nedjelju 29. rujna 1991. god. Sišao sam u podrum, koji je imao prozor bez stakala. Dok su oko moje kuće padale granate, dobro sam čuo kako se ispred mog podruma metci zabijaju u zemlju. Sigurno je da metci nisu dolazili iz Zemunika ili Smokovića, nego iz neke susjedne više ili manje udaljene kuće. Tko je pucao? Vojnici ili civili? U svakom slučaju privatne su kuće služile za pucanje na civile i civilne kuće! Bili su to poznati nam snajperisti. Talijani su ih nekoć zvali *franco tiratori*.

Drugi je slučaj još gori, i mislim da nije zapisan. Stanovao sam iza Marine, prema Boriku. Odlazeći iz kuće ili pri povratku morao sam prolaziti pokraj Vojne bolnice, u kojoj su danas neki županijski uredi. U vrijeme austrijske i talijanske vladavine bio je to dom umirovljenika "Sv. Matej". Dakle, između Vojne bolnice i tadašnjeg Partizanskog puta (danas Ulica Ivana Meštrovića) bio je brisani prostor... dok sam prolazio, bojao sam se - ali drugog puta nije bilo, osim preko Bokanjca.

Baš mi je tih godina liječnik preporučio da uz lijek za srce svakog dana pijem u dodatku i jedan *narodni pripravak*, tj. jednu ili dvije male kave. Reče mi: "Ako imate dobru mirovinu, možete popiti i dvije kave na dan." I tako sam počeo piti kavu - kao pravi umirovljenik. Taj sam *terapijski posao* obavljao svakoga dana u kavanici *Venera*, na početku Ulice Miroslava Krležje. Iz kavanice vidjela se dobro Vojna bolnica, udaljena možda stotinjak metara ili nešto više. Pijući kavu, gledao sam Vojnu bolnicu, posebno njezin krov, na komu je bilo nekoliko podignutih crjepova, odakle se moglo gledati na cestu, ali i pucati. I zaista se pucalo s krova Bolnice! Jesu li pucali vojnici ili medicinsko osoblje? U svakom je slučaju Vojna bolnica bila vojarna! Koliko mi je poznato, iz tih snajperskih gnijezda ubijena su dva civila na cesti. Jedan je od njih bio vozač kamiona, a ubijen je dok je vozio kamion, koji je udario o stablo i tu ostao nekoliko dana. Više sam dana, na putu prema gradu, gledao napušteno vozilo...

Dakle, pucali su civili iz ustanove koja je bila zadužena za najplemenitiju svrhu - a služila je za ubijanje ljudi. Možda je netko od tih "civila", koji su pucali na prave civile, kasnije poginuo ili ubijen s puškom u ruci u sukobu s hrvatskom vojskom. Je li onda poginuo/ubijen vojnik ili civil? O kojoj vrsti civila pričaju novine? Trebalo bi najprije to razjasniti. Je li tko do sada sustavno proučavao ulogu snajperista u Domovinskom ratu, ne samo u Zadru oko vrulja, nego i u drugim hrvatskim gradovima i selima? Ima li takvih *civila* (snajperista) osuđenih, pomilovanih? Šetaju li možda ovim ulicama ili cestama?

Nadalje, što kazati o onoj staroj baki - koju su prikazivali na dalekovidnici - kao uzoru snajperista! Je li ona bila vojnik, ili stari, oronuli civil?

Uz ovo razmišljanje dobro je spomenuti članak u *Slobodnoj Dalmaciji* (13. 8. 2005.) koji ima naslov: *Nisam ubio ni civila, ni starca, ni vojnika, već naoružanog četnika*. Riječ je o događaju u Okučanima 2. svibnja 1995., kada je naša vojska pucala u naoružanog čovjeka koji je bježao i nije poslušao triput ponovljeni poziv "stani", ni četvrti "pucat ću". Temeljem ratnog prava zakonito je poginuo, i to kao snajperist! Nažalost, to je tragedija baš svakog rata, kada je u samoobrani dopušteno ubiti neprijatelja.

To bi bila, dakle, u najkraćim crtama žalosna priča o snajperistima, kojih je bilo svugdje i od kojih smo se smjeli i morali braniti. A što kazati o svagdašnjem granatiranju civilnog stanovništva, o genocidu nad Zadranima, koji su više godina živjeli u podrumima ili skloništima bez struje i vode? To je posebna priča. Poznat nam je i broj poginulih, ali ne znamo proučava li tko tu bolnu nedavnu prošlost!

U logici postoji načelo: *qui vult antecedens, vult et consequens*. Primenjeno na rat znači, da onaj tko ga je započeo, mora očekivati i posljedice, tj. samoobranu žrtve, a to znači - i negativne posljedice za sebe. Napadači su morali znati da tko sije vjetar, žanje oluju. To se i dogodilo. Valjda nisu smatrali da će ubijenih, poginulih ili oštećenih biti samo na napadnutoj strani.

Odgovor na pobunu i agresiju bio je zakonit i logičan, ali što je najvažnije - i human, svakako neizmjereno humaniji od odgovora saveznika na nacifašističku agresiju.

Kamo sreće za sve da nije bilo ni jednog snajperista, ni poginulih pravih i lažnih civila. Pozivom na kronologiju (koja je jedna od pomoćnih povijesnih znanosti), o kojoj vodi računa svaki sudski postupak, moramo kazati daje oružani ustanak počeo 19. srpnja ili 17. kolovoza 1990. Nastavak toga bili su Dalj, Vukovar, Čelije... u 1991. godini. Posljedica? Obrana!

Oni koji još uvijek, sve otvorenije i sustavnije brane pobunu i agresiju, te dijalektičnim perom danomice "otkrivaju" pojedinačne negativne popratne pojave u obrani i nastoje što više zasjeniti njezinu ispravnost, ne žele dobro nikome na ovim prostorima: ni jučerašnjim pobunjenicima, ni susjednoj državi, koja je zajedno s njima ratovala protiv Hrvatske, a niti hrvatskom narodu. Ometaju stvaranje mirnodopskog ozračja za suživot, svima potrebnog. Je li to ometanje kazneno djelo?

(Preuzeto iz književne revije "Marulić", broj 6 od 2005.)

POLITIČKI ŽIVOTOPIS IVANA TROJANOVIĆA

Srpska politika kontinuirano je težila Dubrovnik i okolice izdvojiti iz cjeline hrvatskog naroda. Iako je već više stoljeća hrvatski jug izložen srpskim presizanjima, općenito se malo znade o borbi i nastojanju dubrovačkih i konavoskih Hrvata da ostanu svoji na svome (obrane nacionalni i državni identitet svoga zavičaja). U one koji su toj dugotrajnoj borbi dali znatan doprinos, nesumnjivo spada Konavljjanin **Ivan Trojanović**, danas gotovo posve zaboravljeni hrvatski narodni zastupnik i republikanac.

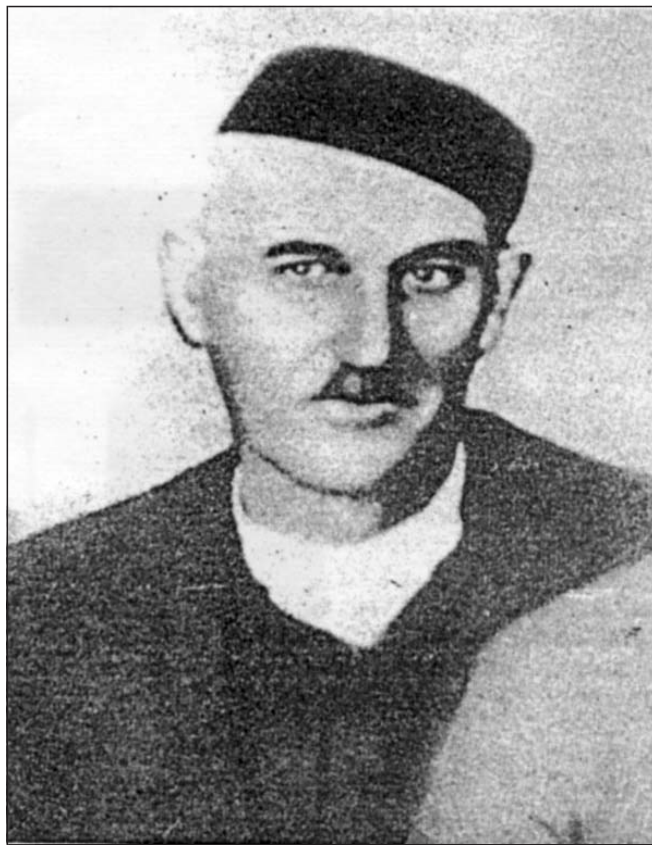
Rođen je 1887. u konavoskom selu Pavlje Brdo u težačkoj obitelji, iz koje je ponio odgoj u starčevićanskom duhu. Svoju je nacionalnu svijest očitovao već kao mladić, sudjelujući u demonstracijama koje su pravaši organizirali u listopadu 1904. u povodu utemeljenja udruge pod nazivom Srpsko-hrvatsko bratstvo, kojemu je sjedište bilo u Cavtatu. Prigodom tih demonstracija je i uhićen, te je osam dana proveo u redarstvenom pritvoru.

Od 1907. do 1914. proveo je na radu u San Joseu, Kalifornija. U to je doba broj Hrvata u Sjedinjenim Američkim Državama već bio velik, a o tome je svjedočanstvo ostavio književnik i političar **Ante Tresić-Pavičić** koji je obišao to područje od istočne do zapadne obale: «Neki tvrde, da ih nema više od 200.000 tisuća, drugi hoće da ih ima preko pol milijuna. Točne statistike ne vodi niko, pa ni statistički ured Sjedinjenih

Pišu:

**Tomislav JONJIĆ &
Dr. Stjepan MATKOVIĆ**

Država. Računa se, da ih dodje godimice preko 600.000 tisuća, nu ne zna se točno, koliko ih se vraća. Ja, koji sam prošao unakrst sve države od Atlantika do Pacifika, mogu kazati da ih nagjoh svuda, i to ne

Ivan Trojanović (1897. - 1942.)

samo u glavnim središtima obrta i rudokopstva, nego baš po svuda. Nebrojeno puta sam čuo i na najmanjim željezničkim postajama govoriti hrvatski, a često sam i u samome vagonu čuo govoriti svoj materinski jezik. Mislim, dakle, da ne ću pretjerati, ako kažem, da u Sjedinjenim

Državama ima preko 400.000 Hrvata».¹ Prema autobiografskim bilješkama, tamo je Trojanović utemeljio Hrvatsko kulturno društvo Starčević, kojim je trebalo probuditi odnosno ojačati nacionalnu svijest tamošnjih iseljenika.² Bilo je u Kaliforniji, pripovijeda Tresić-Pavičić, u prvome desetljeću dvadesetog stoljeća, hrvatskih iseljenika koji su došli i prije stotinjak godina, a njihovi potomci nisu pravo znali ni otkuda potječu. A većina je «otišla, kada se još u Dalmaciji hrvatska svijest nije bila probudila, mnogi se zovu Slovinci, Auštrijaci, Dalmatinci. Istom u novije vrijeme, kada je počela dolaziti nova mladost, probudila se je hrvatska svijest...».³

Početak 1914. Trojanović se vraća u Hrvatsku. Malo nakon izbijanja Prvog svjetskog rata sudjeluje u borbama austro-ugarske vojske u Srbiji, gdje je teško ranjen i odlikovan zbog hrabrosti. Nakon jednogodišnjeg liječenja u Budimpešti otpušten je kao nesposoban za vojnu službu.⁴

Na izborima za Ustavotvornu skupštinu 28. studenoga 1920., kao prvim izborima održanima nakon stvaranja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, Trojanović podupire Hrvatsku zajednicu, budući da je **Radićeva** Hrvatska pučka seljačka stranka (HPSS) svoje kandidate postavila samo na području bivše banske Hrvatske, odnosno u Hrvatskoj i Slavoniji.⁵ Brojna nasilja režima i usvajanje Vidovdanskog ustava bez nazočnos-

¹ Ante Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika. Život Hrvata u Sjevernoj Americi. Putopisna, estetska, ekonomska i politička promatranja, Zagreb, 1907., 77.

² «Politički život Ivana Trojanovića», rkp. str. 2.

³ A. Tresić-Pavičić, n. dj., 205.-206.

⁴ «Politički život Ivana Trojanovića», rkp. str. 3.

⁵ Rudolf Horvat, Hrvatska na mučilištu, Zagreb, 1942., 99.

ti većeg broja radićevskih i manjeg broja pravaških zastupnika, dovelo je do jačanja Radićeve stranke, koja se od 7. prosinca 1920. naziva Hrvatskom republikanskom seljačkom strankom (HRSS). Ta stranka postupno dobiva sve više pristaša i u drugim hrvatskim zemljama, pa na skupštinskim izborima od 18. ožujka 1923. postavlja kandidate i u Dalmaciji te Bosni i Hercegovini. U Dalmaciji su izbori bili organizirani u dva izborna okruga, pri čemu je sjeverni birao pet, a južni deset narodnih zastupnika. Izabrano je ukupno devet članova HRSS-a, pet radikala i jedan kandidat Demokratske stranke.⁶ U južnodalmatinskom okrugu, koji je obuhvaćao Split, Sinj, Imotski, Makarsku, Metković, Dubrovnik, Kotor i otoke, HRSS je dobio 27.689 glasova, radikali 9020, demokrati 7447, lista dr. Ante Trumbića 5860 itd.⁷

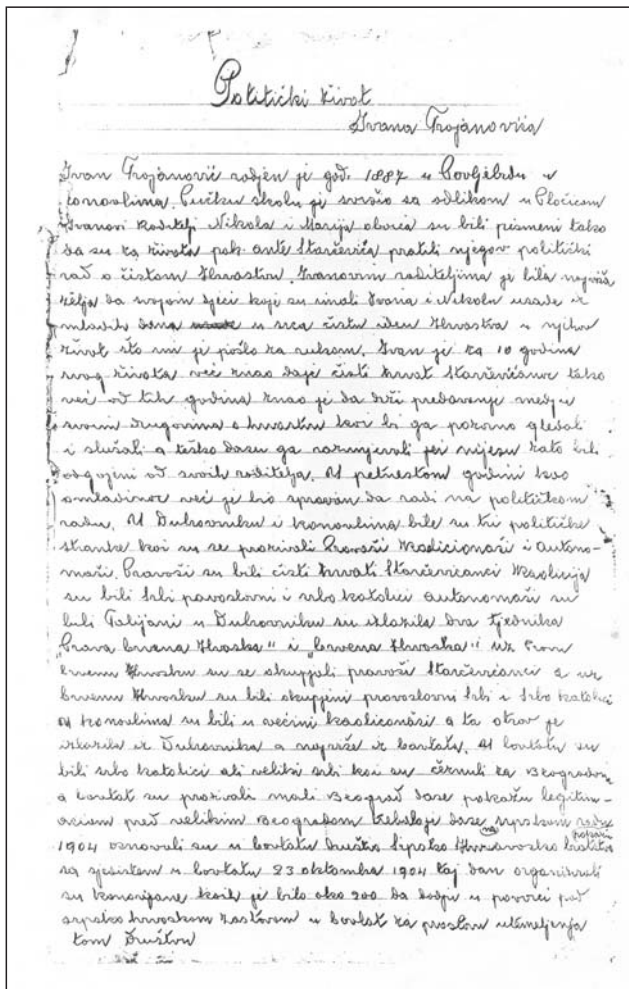
Kao kandidat HRSS-a za Dubrovnik i Korčulu izabran je **dr. Stjepan Buć** (Orašac kod Dubrovnika, 1888. - München, 1975.). Trojanović navodi kako je Buća upoznao 1922., otkad započinje njihova politička suradnja.⁸ Prema vlastitom kazivanju, iako je nakon izbora postao članom njezina Glavnog odbora, Buć formalno nije pristupio HRSS-u, nego je sudjelovao u njegovoj djelatnosti smatrajući ga općenarodnim pokretom koji pridonosi ostvarenju hrvatskih nacionalnih interesa.⁹ Istodobno, Trojanović je postao predsjednik kotarske organizacije HRSS-a. Zahvaljujući njegovim sposobnostima dubrovački kotar je uskoro, prema riječima Stjepana Ra-

dića, postao "straža hrvatstva u južnoj Dalmaciji".¹⁰

Kako se prilike u hrvatskim zemljama nisu popravljale nakon izbora, a bez ploda su se pokazali i Radićevi pokušaji sporazumijevanja s radikalima (tzv. Markov

prijestolnicama zapadne Europe. Kad se osobno uvjerio da Pariz i London nemaju razumijevanja za poboljšanje nezavidnog položaja Hrvata, u lipnju 1924. Radić dolazi u Moskvu, gdje će HRSS učlaniti u Seljačku internacionalu. U Zagreb se vratio u kolovozu 1924. godine. Radićevo koketiranje s boljševičkim režimom, Beograd je obilno iskoristio: «Kako je naime 'zelena internacionala' imala svoje sjedište u Moskvi, lako je bilo **Pašiću i Pribićeviću** prikazati Hrvate u evropskoj javnosti kao neke boljševike. Time je hrvatski politički pokret, koji je zaista bio čisto narodan pokret, dobio u stranom svijetu komunističko obilježje. Od sada su Englezi, Francuzi i ostali zapadni narodi smatrali Hrvate komunistima, premda to nisu bili».¹² Taj je Radićev korak imao i krupne unutarnjopolitičke posljedice. Režim ga je iskoristio kao povod da 23. prosinca 1924. protiv HRSS-a primijeni Obznanu. Odluka je objavljena 1. siječnja 1925., nakon čega je uslijedila serija uhićenja prvaka HRSS-a. Radić je uhićen 5. siječnja 1925. u jednoj rupi u palači HRSS-a na zagrebačkom Zrinjevcu.

Pod tim dojmom održani su skupštinski izbori 8. veljače 1925. Unatoč izbornim manipulacijama, HRSS je ponovno dobio većinu hrvatskih glasova. U južnodalmatinskom je okrugu HRSS-u pripalo šest od ukupno deset mandata,¹³ zahvaljujući tomu što je u dubrovačkome kotaru dobio 5.089 (61,93 posto), a u korčulanskom 2.488 (44,77 posto) glasova. Budući da je jedan od izabranih kandidata HRSS-a, **dr. Stjepan Košutić**, imenovan na drugu

Rukopis Trojanovićeve autobiografije

protokol iz travnja 1923.), prvak HRSS-a je u više navrata oštro napao beogradsku vladu. Osobito žestok bio je njegov govor na poznatoj borongajskoj skupštini HRSS-a 14. travnja 1923.¹¹ Procjenjujući da će režim posegnuti za represijom, Radić 21. srpnja 1923. odlazi u inozemstvo. Idućih će mjeseci pokušati izboriti pomoć za više nego umjerene hrvatske zahtjeve u

6 R. Horvat, n. dj., 157.-164.

7 Isto, 161.

8 «Politički život Ivana Trojanovića», rkp. str. 4.

9 Usp. Vinko Nikolić, Pola stoljeća hrvatske politike. Razgovor s drom Stjepanom Bućem povodom 80-godišnjice života i 50-godišnjice javnog rada hrvatskog političara i pisca, Hrvatska revija, god. XVIII/1968, sv. 1 (69), München, ožujak 1968, 54.

10 Hrvatska Riječ, Dubrovnik 5. srpnja 1925., br. 1.

11 R. Horvat, n. dj., 173.-181.

12 Isto, 204.

13 Isto, 234.

dužnost, njegovo je zastupničko mjesto povjereno njegovu zamjeniku, Ivi Trojanoviću.¹⁴

Odmah nakon izbora pojavili su se glasovi da se Radić priprema na radikalna zamjena. I sam je Radić u člancima pisanim u zatvoru najavljavao takvu mogućnost.¹⁵ Ipak, skupštinska izjava Radićeva sinovca Pavla od 27. ožujka 1925., prema kojoj Radićeva stranka priznaje «sveukupno političko stanje, kako je danas po Vidovdanskom ustavu sa dinastijom Karađorđevića na čelu»,¹⁷ odjeknula je kao bomba. I sam je Pavle Radić bio svjestan da će «sigurno netko prigovoriti, da je to kapitulacija»,¹⁸ a tu će kvalifikaciju objeručke prihvatiti najrazličitiji Radićevi protivnici, od frankovaca do komunista. Na idućim skupštinskim izborima, 11. rujna 1927. Hrvatska seljačka stranka će izgubiti skoro trećinu glasova: umjesto 545.466, sada je za Radića glasovalo 381.370 izbornika.¹⁹

No, kapitulacija je izazvala i potrese unutar stranke. Zastupnici Buć i **Stjepan Uroić** su odmah prosvjedovali zbog «sporazuma» i načina na koji je on izveden.²⁰ Nakon što je 18. srpnja 1925. HSS ušao u vladu, a kralj **Aleksandar** abolicirao Radića, prvaka HSS-a dao je niz servilnih i samoponižavajućih izjava.²¹ Na sjednici Hrvatskoga seljačkoga kluba u Narodnoj skupštini, održanoj 24. srpnja 1925. dr. Stjepan Buć i Ivan Trojanović ustali su protiv politike sporazumijevanja s Beogradom, pa su po kratkom postupku bili isključeni iz kluba.²² Radić se odmah obračunao s nezadovoljnim zastupnicima, koji su na njegov poziv napustili Klub i pridružili se ranijim disidentima iz redova

HSS-a.²³ Zatim je na politiku sporazuma i Radićeve izjave reagirala skupina hrvatskih narodnih zastupnika iz različitih stranaka. Oni su 9. kolovoza 1925. prosvjedovali protiv sporazuma, ocjenjujući ga protivnim interesima hrvatskog naroda.²⁴ Među potpisnicima te izjave bili su radićevski zastupnici **Marko Došen**, **Mato Jagatić**, **Stanko Miklaužić**, Stjepan

već ministra prosvjete u beogradskoj vladi. Istaknutu ulogu u tome imat će i **Zvonimir Niko Bjelovučić**, **Niko Buško** te kasniji ministar vanjskih poslova Nezavisne Države Hrvatske, **dr. Stjepo Perić**. Njihova je politika protivljenja Radiću imala priličnog uspjeha u stonskome području i Konavlima.²⁸ Disidenti osnivaju Hrvatski klub kojemu je cilj stvaranje

Stjepan Radić na plaži u Mlinima

Uroić, kao i dr. Stjepan Buć te Ivan Trojanović, koji će postati perjanicama disidentskog pokreta unutar HSS-a u južnoj Dalmaciji.²⁵ Stjepan Buć i Trojanović istupaju iz stranke na sjednici kotarskog odbora HSS-a u Dubrovniku 17. kolovoza 1925.²⁶ Svega nekoliko dana kasnije, Buć je u Zagrebu 20. kolovoza 1925. objavio prvi broj tjednika *Republikanska sloboda*, kojemu je bio i glavni urednik. U tome su mu poslu najbliži suradnici postali Došen i Trojanović.²⁷

Radićevski disidenti u južnoj Hrvatskoj započinju oštru borbu protiv Radića, sad

«hrvatske republike». U toj borbi s obje strane padaju i teške riječi, a disidenti se ne ustežu Radića nazvati izdajicom. *Republikanska sloboda* u prvome broju piše kako je Radić «izdajnik republikanskih načela, bestidni trgovac s narodnim pravima, saveznik velikosrpskih ugnjetiča». Ni vodstvo HSS-a ne stoji skrštenih ruku, nastojeći uvjeriti i disidente i birače da prihvate Radićev sporazum i načelo stranačke stege. Radićevi izaslanici u rujnu 1925. nagovaraju Trojanovića da se vrati u matičnu stranku, ili da u protivnome stranci vrati mandat. Trojanović na

14 Franko Mirošević, Počelo je 1918. Južna Dalmacija 1918.-1929., Zagreb, 1992., 151.

15 V. Nikolić, n. dj., 56.

16 R. Horvat, n. dj., 244.-245. i d.

17 Isto, 261.-268.

18 Isto, 267.

19 Usp. R. Horvat, n. dj., 352.-360.

20 V. Nikolić, n. dj., 57.

21 Usp. R. Horvat, n. dj., 277.-278., 280.-287.

22 F. Mirošević, n. dj., 154.

23 Bogdan Krizman, Korespondencija Stjepana Radića, knj. 2, 1919-1928, Zagreb, 1973., 106.

24 Isto, 287.-298.

25 F. Mirošević, n. dj., 155., 157. Tu su izjavu javno podržali i Ante Trumbić, Albert Bazala, Ivan Lorković, Ladislav Polić i Milovan Žanić.

26 Isto, 179.

27 V. Nikolić, n. dj., 66. Usp. Ivan Mužić, Stjepan Radić u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, Ljubljana, 1987., 200.

28 F. Mirošević, n. dj., 161.

29 Nav. prema F. Mirošević, n. dj., 179.

to uzvraća da ne može «slijediti više izdajstvo» i da «ostaje vjeran politici za koju je glasao narod».³⁰ Umjesto Trojanovića postavio je HSS u dubrovačkom kotaru **Jožu Čizmekovića**, nekadašnjeg nositelja stranačke liste u bjelovarsko-križevačkoj županiji.

Očito pod dojmom ogorčenja na Radićevo sporazumaštvo, disidenti se odlučuju na osnivanje stranke, pa je u Zagrebu 11. studenoga 1925. osnovan Hrvatski republikanski seljački savez (HRSS). Odmah su prionuli osnivanju mjesnih organizacija, ali vlasti na njihovo djelovanje ne gledaju sa simpatijama. Skup kojega su kanili upriличiti u Dubrovniku, režim je zabranio.³¹ HRSS se u siječnju 1926. s Hrvatskom federalističkom seljačkom strankom (HFSS) udružuje u Hrvatski narodni federalistički savez (HNFS), ali ne gubi stranački identitet, nego i idućih mjeseci nastupa samostalno i pokušava zadobiti što više pristaša.³² Ipak, budući da je njihova akcija imala ograničen uspjeh, Buć, Trojanović i Bjelovučić 3. siječnja 1927., nekoliko tjedana uoči oblasnih izbora, raspuštaju HRSS i pristupaju HFSS-u,³³ koji je s Hrvatskom strankom prava organizirao Hrvatski blok. Na skupštinskim izborima Hrvatski je blok dobio dva zastupnika, **dr. Antu Pavelića** i **dr. Antu Trumbića**.³⁴

Nakon ovih izbora Trojanović se politički pasivizira, pa do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske nema pisanih tragova o njegovu javnom djelovanju.³⁵

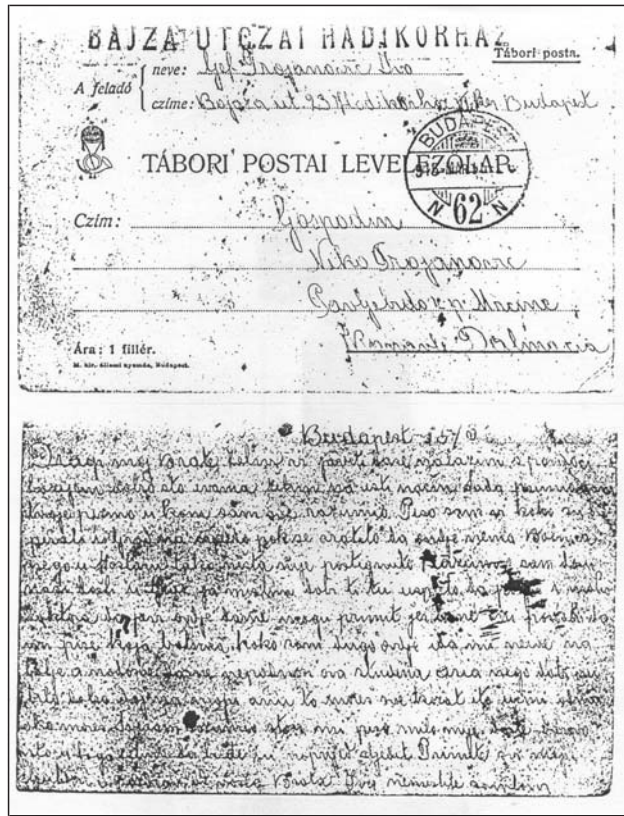
Povjesničar **Jere Jareb** zabilježio je da su Trojanović, Buć i Došen bili nazočni u lipnju 1927. na prvom saboru Hrvatske republikanske pravaške mladosti u Zagrebu iz čega se može zaključiti da je podržavao ideju povezivanja više stranaka i

bođenjem, a sebe svrstava u Pavelićeve suradnike i istomišljenike. Međutim, budući da u tom tekstu ne spominje kako bi prije rata pristupio ustaškom pokretu, očito ne će biti točna kasnija ocjena iz materijala jugoslavenske službe državne sigurnosti, da je «vjerojatno zakleti ustaša od 1932. g.».³⁸

Trojanović je, po svemu sudeći, bio na čelu izaslanstva konavoskih Hrvata, koji su početkom lipnja 1941. posjetili Pavelića, te su mu predali predstavku u kojoj se, slično kao u predstavi biskupske kurije u Kotoru, žale na Rimske ugovore odnosno na granice koje su između Hrvatske i Italije uspostavljene ugovorima od 18. svibnja 1941.³⁹ Moguće je da je to jedan od razloga zbog kojih nije prihvatio nikakve istaknutije političke dužnosti u novoj državi, iako su ga partizansko-komunistički izvori nazivali ustaškim povjerenikom za Konavle, ustaškim logornikom odnosno ustaškim tabornikom te ga istodobno optuživali da je bio agent talijanske obavještajne službe.⁴⁰ Nije moguće sa sigurnošću ustanoviti, je li Trojanović imao kakve

udjelbe u ustaškom pokretu, ali da je kod vlasti nove države uživao nemali ugled, svjedoči podatak da mu je pošlo za rukom iz zatvora u Trebinju osloboditi 36 zatvorenih Srba iz hercegovačkog sela Zubci.⁴¹ To ga nije spasilo partizanske osvete.

U zborniku «Dubrovnik u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941-1945» navodi se kako su Trojanovića «kao velikog pristašu tzv. NDH i lič-

Trojanovićeva dopisnica iz Budimpešte 1914.

skupina oko ideje hrvatskog državnog prava.³⁶

Da je uspostavu hrvatske države dočekao s oduševljenjem, jasno svjedoči njegov autobiografski zapis «Politički život Ivana Trojanovića», kojega u cijelosti i bez intervencija objavljujemo u prilogu. Životopis je pisan u trećem licu, a ostao je sačuvan u rukopisu.³⁷ U njemu Trojanović uspostavu NDH jasno naziva oslo-

30 Isto, 180.

31 F. Mirošević, n. dj., 180.-181.

32 Isto, 181.-182.

33 Isto, 197.

34 R. Horvat, n. dj., 354.

35 Joško Radica tvrdi da je u razdoblju homogenizacije nakon skupštinskog atentata Trojanović «ponovno zauzeo svoje mjesto u radu HSS-a na području Konavala – više svojim općehrvatskim nego stranačkim stajalištem i položajem». (Joško Radica, Sve naše Dakse. Hrvatski jug u vrtlogu Drugog svjetskog rata i jugokomunističke strahovlade – doprinosi istini, Dubrovnik, 2003., 35.) Iz ovoga se ne može zaključiti na koji se oblik Trojanovićeve djelatnosti i na koje razdoblje misli.

36 J. Jareb, Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića, Cleveland, 1982., 237.

37 Ustupljen nam je dobrotom dr. Augustina Franića, kojemu ga je predao Trojanovićev nećak Stjepo Trojanović. Kao dokaz da je riječ upravo o Trojanovićevu rukopisu, može poslužiti njegovom rukom pisana dopisnica iz Budimpešte 1914.

38 J. Radica, n. dj., 41.

39 Isto, 35.

40 Isto, 36.

41 Isto, 36.

nog prijatelja Ante Pavelića 31. 12. 1941. godine uhvatili pripadnici Orjenskog bataljona, koje je predvodio **Mladen Grakalić**, te ga odveli u svoj štab u selo Svrčuge. Odbor narodne pomoći iz sela Vodovađe, na molbu obitelji Iva Trojanovića, odlučuje da se u Svrčuge pošalje predsjednik odbora **Niko Rončević** da u interesu produbljanja dobrosusjedskih odnosa pokuša spasiti život Trojanoviću, uz uvjet da se odrekne svojih političkih ubjeđenja i pristane na suradnju s NOP-om. Na razgovore s predstavnicima Orjenskog bataljona u dva navrata odlazi i **Pero Čupić**. Međutim, Trojanović nije želio suradnju, već je i dalje ostao pri svojim političkim ubjeđenjima, te je nedugo nakon toga od narodnog suda osuđen na najstrožu kaznu.⁴²

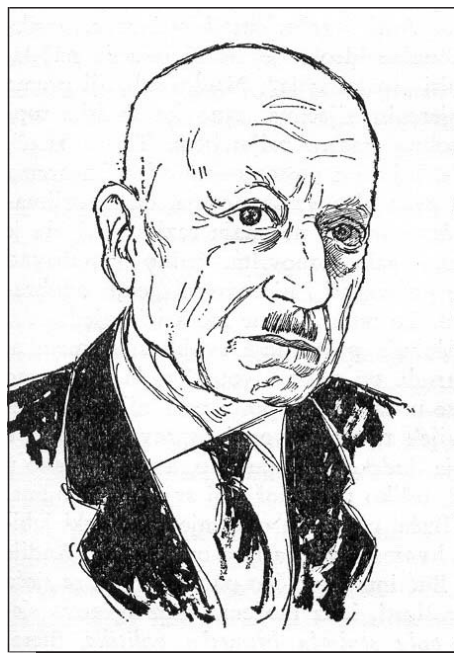
Ovaj opis jasno pokazuje da je partizansko-komunističko vodstvo bilo svjesno ugleda kojega je Trojanović uživao u hrvatskome puku u Konavlima. Arhivska dokumentacija Općinskog suda u Dubrovniku, međutim, ne spominje nikakav «narodni sud», nego jednostavno konstatira kako je Trojanović «odveden 1941. godine po partizanskim odredima, te kao narodni neprijatelj likvidiran».⁴³ Partizanski svjedok **Marijan Fragić** tvrdi kako se zalagao za pošteđivanje Trojanovića, ali «oni mi nisu dali ni da progovorim za njega. Poslije su ga ubili».⁴⁴ Nema govora o «narodnom sudu». **Pasko Čupić** tvrdi na jednome mjestu kako je Trojanovića «vojni sud» osudio na smrt, na drugome mjestu jednostavno kaže da su ga «konavoski revolucionari 1942. ubili», a na trećemu da ga je «da bi se spriječilo širenje ustaštva», na smrt osudio «narodni sud».⁴⁵ U materijalu UDB-e iz 1962. navodi se kako je Ivo Trojanović «decembra mjeseca 1941. god. uhvaćen od partizana, odveden na Vrbanj i streljan», a ista je bila sudbina i njegova brata **Antuna**, koji je

bio «istaknuti ustaša, koji je kasnije uhvaćen od partizana i streljan».⁴⁶

Sva odgovornost Ive Trojanovića svodila se očito samo na to što je želio hrvatsku državu, bezuvjetno otklanjajući i Jugoslaviju i komunizam kao rješenja koja mogu donijeti dobro Hrvatima. O tome govori i njegov autobiografski zapis:

POLITIČKI ŽIVOT IVANA TROJANOVIĆA

Ivan Trojanović rođen je god. 1887. u Pavljebrdu u Konavlima. Pučku školu je svršio s odlikom u Pločicama. Ivanovi roditelji Nikola i Marija oboica su bili pismeni tako da su za života pok. Ante Star-

Dr. Stjepan Buć pred kraj života

čevića pratili njegov politički rad o čistom Hrvastvu. Ivanovim roditeljima je bila najviša želja da svojom djeci koje su imali Ivana i Nikolu usade iz mladih dana u srce čistu ideu Hrvastva u njihov život što im je pošlo za rukom. Ivan je za 10 godina svog života već znao da je čisti Hrvat Starčevićanac tako već od tih godina znao je da drži predavanje među svojim drugovima o hrvatstvu koji bi ga pozorno gledali i slušali a teško dasu ga razumjeli jer ni-

jesu zato bili odgojeni od svojih roditelja. U penestom godini kao omladinac već je bio spravan da radi na političkom radu. U Dubrovniku i Konavlima bile su tri političke stranke koji su se proizivali Pravaši, Koalicionaši i Autonomasi. Pravaši su bili čisti Hrvati Starčevićanci, Koalicija su bili Srbi pravoslavni i srbo katolici, autonomasi bili Talijani, u Dubrovniku su izlazila dva tjednika «Prava Crvena hrvaska» i Crvena Hrvaska». Uz Pravu Crvenu Hrvasku su se okupjali pravaši Starčevićanci a uz Crvenu Hrvasku su bili okupljeni pravoslavni Srbi i Srbokatolici. U Konavlima su bili u većini koalicionaši a ta otrov je izlazila iz Dubrovnika a najviše iz Cavtata. U Cavtatu su bili srbokatolici ali veliki srbi koji su čeznuli za Beogradom a Cavtat su proizivali mali Beograd da se pokažu legitimaciom pred velikim Beogradom, trebalo je da se srpskom rodu pokažu. 1904. osnovali su u Cavtatu Društvo Srpsko-Hrvasko bratstvo sa sjedištem u Cavtatu 23. oktobra 1904 taj dan organizirali su Konavljane koji je bilo oko 200 da dođu u povorci pod srpsko-hrvatskom zastavom u Cavtat za proslavu utemeljenja tom Društvu.

Ivan Trojanović u 17 godini svog života bolno je to gledao i njegovo nastojanje da Konavljane odvratiti od te zablude ostalo je bez uspjeha i odlučio se da demonstrativno natupi sa svojim omladincima hrvatskim drugovima sa hrvatskom zastavom omladinci su istupili kličući živjela slobodna Hrvaska, živjeli Hrvati Starčevićanci, dolje izdaice, dolje srpski plaćenici ali za to su omladinci poapšeni a najviše je Ivan pretrpio jer je odležao u zatvoru 8 dana. 1905 provodili su se izbori za carevinsko vijeće u Beču, na koalicionaškom listi kandidirao je Dum Juraj Bjankini a na Pravaškom listi dum Anton Liepobili iz Dubrovnika. Ivan Trojanović neumorno radi i provodi agitaciju za listu pravašku koja se uspješno pokazala. 1906.

42 Pavo Čupić – Mato Bratičević, Razvoj NOO-a u Konavlima u toku NOB-e (1941.-1945), u: Dubrovnik u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941-1945., Split, 1985., 736. Usp. Antun Švago, Konavljani na križnom putu, Dubrovački vjesnik, 23. studenoga 1991.

43 Usp. J. Radica, n. dj., 37.

44 Nav. prema J. Radica, n. dj., 38.

45 Isto, 39.-40.

46 Isto, 40.-41.

provode se općinski izbori u Konavlima, na Pravaškom listi kandidira Marko Klaić a na koalicionaškom Mašan Magud. Ivan Trojanović žilavo i neumorno radi na pravaškom agitaciji izbori su bili borbeni, trajali su 8 dana jer se onda glasalo po austriskom zakonu prvo, drugo i treće tijelo. Pobjeda je ispala za pravaše.

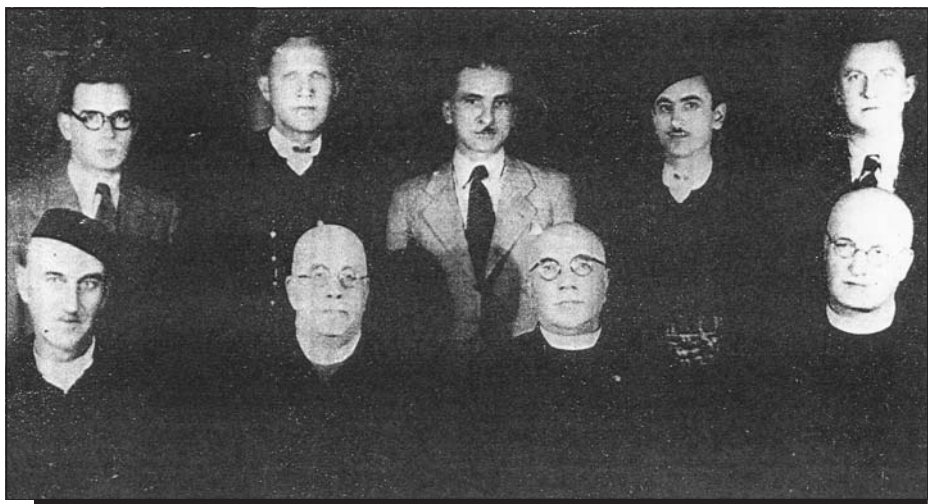
1907. Ivan Trojanović po želji svog strica podje u Sjevernu ameriku u San Joze Kaliforniju. U Kaliforniji su većinom bili naseljeni Dalmatinci Hrvati i pravoslavni Srbi. Hrvati nijesu znali isticati svoj nacionalni život nego su se utapali u druge narodnosti i većinom su se prozivali Slaveni i austrijanci dočim Hrvati iz Hrvatske su bili većinom naseljeni u sjevernim djelovima amerike gdje su sačuvali svoj nacionalni život kao Hrvati imali su svoje najveće dobrotvorno društvo Hrvatsku zajednicu sa glavnim sjedištem u Pizburgu a na stotine ogranaka su imali po svom ameriki. U San Joze bila su dva dobrotvorna društva Slavensko i austro-Militar u slavenskom su bili Srbi i Hrvati a u austro-Militar samo Hrvati. Ivan Trojanović da pokaže Hrvatima pravi put svog nacionalnog života osnuje Hrvasko kulturno društvo Starčević rad je bio uspješan. Drži veze sa istaknutim zagrebačkim Hrvatima, prima list «Hrvatsko Pravo» politička djela Antuna Starčevića.

Pozivlje u San Joze predsjednika Hrvatske zajednice Nikolu Gjuraša za osnivanje kroz Kaliforniju ogranaka dobrotvornog društva Hrvatske zajednice. Predsjednik se rado odazvo i rad je bio uspješan kroz malo vremena u Kaliforniji je bio pokret hrvastva u većini u Dobrotvornim i političkim društvima.

Početak godine 1914. Ivan Trojanović se povratu svojom kući u Domovinu. Nakon par mjeseci se oženio. Odmah u početku rata iste godine podje u rat proti Srbije. U borbama se istakao junački a za to je bio odlikovan su dva odlikovanja na Crnom vrhu u Srbiji bio je teško ranjen, prevezen u Budapešt u bolnicu, ostao je godinu dana a nakon toga bi otpušten nesposoban za oružje.

Poslije rata kada oni koji su neovlašteni od hrvatskog naroda odnijeli Hrvatsku na tanjuru i predali je Beogradu Ivan Trojanović postade najviši protivnik tih pokvarenjaka. Stjepan Radić pokaza se kao novi mesija Hrvatskom, a osobito, seljačkom narodu da on nepriznaje ono što su pokvarenjaci učinili nego da on hoće slobodnu Hrvatsku republiku u kojoj ima da seljak se pita i da bude zaštićen svim pravima i kad je izdao program Hrvatske Republikanske Seljačke Stranke u tom programu je Ivan Trojanović vidio da bi se narod hrvatski mogao što prije da se otrese i uk-

1922. Ivan Trojanović se upoznaje po radu sa Dr. Stjepanom Bućem koji zajednički istupaju u radu u kotaru Dubrovačkom održaju pouzdane sastanke i skupštine u zatvorenim prostorima jer režim nije dozvoljavao javne skupštine. Na koje su muke nalazili na progone plaćeničkih srpskih žandara to samo narod može da dokaže. Uza sve tegobe, muke i patnje Dr. Buću i Trojanoviću uspjeva da organiziraju sve seljake kotara Dubrovačkog u HRSS osim grada Dubrovnika jer gospoda u gradu nijesu smjeli a da se jasnije reče nijesu čeli da se pokažu Hrvatima

Ugledni Hrvati Dubrovnika i Konavala. Trojanović sjedi, prvi slijeva

loni za vazda one zablude koju su mu pokvarenjaci učinili pristao je na rad i širiti stranku kroz narod. U Konavlima je bio sam na tom radu a nakon godinu dana imao je dobra druga Luka Grbića koji se sada nalazi u Americi. Rad je bio uspješan jer je narod dao se razumjet da bez slobode nema života ali što se stranka više širila to su za Trojanovića bile više muke jer je počeo da radi svom parom i Beogradski režimski aparat prvi izlazi sa kandidatima. Stjepan Radić nije postavio svoje liste u Dalmaciji nego Hrvatska zajednica sa kandidatom za kotar Dubrovnik pok. Matom Drinkovićem a to su prvi izbori bili za Beogradsku skupštinu.

Ivan Trojanović agitira kroz narod da glasa za listu Hrvatske zajednice da se hrvatsko ime pokaže i rad je bio uspješan.

ma a kamoli Republikancima a tome bude svjedok istine 1923. kada je bivše vodstvo stranke javilo Trojanoviću da dolaze u Dubrovnik tri narodna zastupnika gosp. Marko Došen dika hrvatskih boraca i Karla Kovačević i pak Karlo Brkljačić Trojanović je poduzeo rad da što više seljaka dodje u Dubrovnik jer se imala održati skupština u zatvorenim prostorijama tražilo se u gospode prostorije ali su odbili. Jedino se pokazala radnička zadruga koja je ustupila svoje prostorije. Skupština je bila sjajna koja se sastojala od seljaka, gradskih radnika i malo obrtnika.

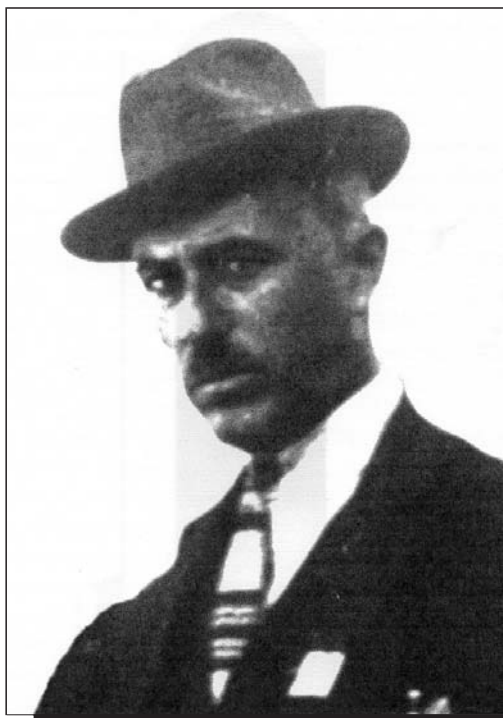
Od gospode su jedini koji su bili i pokazali se u radu Božo Rašica i Mato Beasić kada je Radić priznao dinastiju Karađorđevića ova su gospoda uskočila u stranku i prozvali se Hrvatima i pograbili se za stolicama a od kada je došla naša Slobodna i

Nezavisna Hrvaska veliki dio te gospode isto su se sada prozvali ustašama koi su ostali na istim stolicama a nogi su upali i na nove stolice.

Godine 1925 Radić je postavio svoje liste za Dalmaciju ti izbori su bili pod obznanom i teror se provodio Beogradskog režima ali svjestan narod nijese ničega bojao nego je neustrašivo pokazao svoju volju u tim izborima zapalo je da Ivan Trojanović postane narodni zastupnik vršeći vjerno povjerenje koje mu je dao hrvatski narod i kada je pak Pavle Radić nenadno u Beogradskom klubu tražio od zastupnika da priznaju vidovdanski ustav, jedinstvo naroda i dinastiju Karađorđevića i kada Trojanović to nije cio da prizna bi izlučen iz kluba sudbina je ista tokala i druge zastupnike koi nijesu čeli da učine izdaju nad hrvatskim narodom Dr Buća, Marka Došena, Uroića, Jagatića i Miklaužića. Ovih šest zastupnika bili su birani na programu HRSS i čeli su da i nadalje ostanu na istom programu. Klub je napustilo još 5 zastupnika hrvatske zajednice Dr Trumbić, Dr Lorković, Dr Polić, Dr Bazala i Dr Žanić. Ovi potonji kasnije su se prozvali federalistima, uspelo im je k sebi privući Uroića i Jagatića te i ova dva napustiše republikanstvo i nazvaše se federalisti. Miklaužić se povukao sa političkog rada a na starom programu ostaše samo troica Dr Buć Došen, i Trojanović od 65 zastupnika ostaše ova troica iste misli čvrste volje da se i dalje bore za potpunu slobodu Hrvatske Domovine pripralni na sve žrtve života i rada pristaše da izdaju list «Republikanska Sloboda». Težak je to bio rad jer nikle pomoći nego samo o svojim žepovima ali u nadi da će izdržat sve muke i tegobe koje samo mogu dobri i čestiti Hrvati da izdrže.

Dr. Ante Pavelić današnji naš Poglavnik i osloboditelj Hrvatske Domovine videći težak rad ove troice zastupnika često se sa njima sastaje, podupire ih u radu, daje im dobre nade da će doći čas i dan naše slobode. Na Trojanovića je pala sva

muka koju je uperio Beogradski režim sa njegovim žandarskim aparatom ali ga sve to ne straši stupa kroz narod Hercegovački sa dičnim borcem Markom Došenom, sam obilazi sjevernu Dalmaciju većinom pješke po 15 dana trudan i umoran drži sastanke i podiže duh i daje nadu narodu. Istupa sa republikanskim listama na općinstkim i županiskim izborima. Istupa sa

Ivan Trojanović u posljednjim godinama života

republikanskim listama na općinskim i županiskim izborima. 1926 Hrvati Boke odredili su za postavljanje spomen ploče kralju Tomislavu na proslavu pozvaše Hrvate iz kotara dubrovačkog. Taj dan bio je pozvan i zastupnik Trojanović narod je prisustvovao u ogromnom većini kako se malo pamti hrvatska proslava u Boki. Ploča se imala postaviti na Hrvatskom domu u Ercegnovome. Mirko Komnenović koji je onda bio radikalski poslanik za Boku skupio je rulju iz sve Boke da spriječi Hrvatima njihov rad. Hrvati u povorkama pod hrvatskim zastavama stupali su kroz grad ali Komnenovića rulja napade na Hrvate da im otme zastave. Trojanović videći da hrvatska trobojka ne smije pasti Srbima u ruke pozva Hrvate na borbu za čas svoju gdje je odmah nastala borba i

tučnjava ali sva sila srpske rulje razbila se mišice hrvatskih junaka i spomen ploča je uspostavljena koja i danas postoji.

Na 26. rujna 1926. Hrvati kotara Dubrovačkog odrediše da učine proslavu hrvatsko kulturno slavlje u Dubrovnik na to slavlje pohrliše Hrvati iz sve Domovine sa 7 hrvatskih glazbi. Orijuna koja je imala velik dio u Dubrovniku pozvali su ostalu

Orijunu iz svih krajeva i njihova je misao izvršena napad na Hrvate je počeo u samom gradu i razvio se pravi rat. Trojanović kao zastupnik poziva narod hrvatski na borbu protiv Orijune koji su pobjegli sa razbijenim glavama i prebijenim rebrima. Kod Ivana Trojanovića je bila 16 puta premetačina u njegovom kući. Kad se obitelj tek ustaje u rano jutro po 20 žandara kao banditi bi provalili u kuću i dje bi se tko desio morao je po naredbi ruke u zrak. Po 4 sata premetačina bi trajala, djeca prestravljena u sobama plaću a majki se neda u sobu pristupiti već na mjestu gdje se našla sa rukama u zraku dok sve nebi svršili barbarsko djelo.

Ivan Trojanović je 8 puta bio osuđen od 5 dana do 4 mjeseca na Srezu po Bahovom patentu a na Sudu o zaštiti Države, Sreskih i sudskih globa je platio od godine 1920 do oslobođenja,

Nezavisne Države Hrvatske 47.000 dinara. Najveću snagu Ivanu Trojanoviću dala je njegova supruga u njegovom političkom radu koja je znala u najtežim danima izmorenja materijalnog i životnog sokolila ga je u radu.

Znala je da ga veselo odpravi i uz veselje dočeka kao da je sve kod nje dobro a to je ona znala zatajiti kao Majčino srce njezinu tegobu a najveće zadovoljstvo danas skupa uživaju dje su dočekali iz muka i patnja oslobođenu milu i svoju Nezavisnu Državu Hrvatsku.

Svu tegobu koju je Poglavnik trpio u inozemstvu i Trojanović i njegova supruga u ime Poglavnika kao Pavelićevci danas je časna i dična svom Hrvatskom narodu.

USPOMENE SLIKARA IVANA VEČENAJA NA KRIŽNI PUT U SVIBNJU 1945.

Iako su već dobro poznati događaji o poslijeratnome križnom putu iz 1945., uvijek se ima nešto reći o tim tužnim danima, koji čovjeka i danas potresu, ili ga strah obuzme pri sjećanju na one velike opasnosti u kojima se nedužan nalazio.

Hrvatski slikar Ivan Večenaj Tišljara kao hrvatski vojnik (3. ožujka 1942.)

Zovem se **Ivan Večenaj**, a rođen sam 18. svibnja 1920. u siromašnoj seljačkoj obitelji u selu Gola, koje se nalazi na lijevoj obali rijeke Drave u Prekodravju, na samoj hrvatsko-madžarskoj granici (granici koja je za mnoge moje suseljane bila grobnica). Kao dijete školske dobi, a poslije kao dječak, slušao sam nebrojeno puta od svog oca, susjeda, djedova i baka, priče o teškim vremenima kad smo mi Hrvati i Mađari bili u zajedničkoj Austro-Ugarskoj, te trpjeli teška poniženja i vrijeđanja od Mađara, koji su nas nazivali: *a buta Horvat, a bideš Horvat, a bolent Horvat*. Slušao sam i to kako smo se poslije Prvoga svjetskog rata oslobodili Mađara, koji su nam bili stoljećima gospo-

Piše:

Ivan VEČENAJ

dari, ali slušao sam i to kako smo, kad smo se oslobodili ovoga velikog zla, opet upali u drugo, kad smo se ujedinili u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.

Granica s Mađarskom, koja je bila stotinjak metara iza naše crkve, bila je zatvorena, a od 1921. čuvali su je srpski graničari. Na našim poljima uz granicu radilo se samo od izlaza do zalaza sunca, a kretanje po selu dopušteno je bilo ljeti samo od 5 sati ujutro do 9 sati navečer, a zimi od 7 ujutro do 5 navečer. Kako nam je po noći bilo zabranjeno kretanje po selu, ulicom, onda smo išli jedni drugima preko plotu i po voćnjacima. U takvim sam teškim prilikama odrastao, a svi smo se mi osjećali neslobodnima. Tko nam onda pošten može zamjeriti što smo se veselili od srca, kad smo 1941. dobili Nezavisnu Državu Hrvatsku?

Meni je tada bila 21 godina i morao sam na odsluženje vojnog roka, ali prije poziva pošao sam kao pitomac u domobransku pješačku dočasničku školu u Zagrebu. Bilo je to 7. listopada 1941., kada još u našoj domovini zapravo nije bilo borbi ni ratovanja. U školi smo bili redovito obavještavani o stanju u domovini, pa smo tako u siječnju 1942. čuli na školskom predavanju da su se u našoj domovini pojavili neki odmetnici, koji ruše željezničke pruge i mostove. Poznato je da je tada došlo do formiranja ustaško-domobranske pukovnije, koja je nedugo potom bila prestrojena u gorske zdrugove. Tako sam i ja bio dodijeljen stožernoj satniji IV. bojne 1. Gorskog zdruga, za pomoćnika obskrbnom dočasniku, od kojega sam poslije u činu narednika 1944. preuzeo vođenje obskrbe (tečajeva).

U jesen 1944. pošao sam u Zagreb na tečaj za časničke pripravnike, koji je trajao od 1. rujna do 23. prosinca 1944. Po završenom tečaju i po isteku 30-dnevnog dopusta, zbog porušenih željezničkih pruga nisam se mogao vratiti u svoju postrojbu, koja je bila kao posada stacionirana u Novoj Gradiški, odnosno u Cerniku, sve do 30. ožujka 1945.

Dana 21. travnja došla je zapovijed da se povlačimo prema Zagrebu.

Kod povlačenja bio sam vođa povoza u takozvanoj pozadini u koju su spadali: liječnik, veterinar, krojači, postolari, pekari i kuhari. Kretali smo se zapregama po cesti, dok je naša stožerna satnija u sklopu IV. bojne išla uz naš bok po livadama i šumama, da nam osigura slobodni prolaz.

Večenaj kao domobranski časnik (30. listopada 1944.)

Dana 8. svibnja stigli smo u Zagreb i odmah se uputili prema Zaprešiću, u kojem je bilo na tisuće i tisuće izbjeglica, što civila, što svih rodova vojske, ustaša, domobrana, Talijana, Nijemaca, Čerkeza, pa i nešto četnika, tako da se kamionima nije cestom moglo proći. Tada je došlo do razdvajanja kako bi se oslobodila cesta. Jedne su uputili prema Celju s napomenom da će se predati

Ivan Večenaj 1945.

Amerikancima, a druge prema Mariboru. Oni su se trebali predati Englezima. Moja kolona bila je upućena prema Celju. Putem nas nije nitko napao. Kad smo se malo odmakli od Celja, počeli su nas tući topovi sa svih strana. Nastao je veliki metež, plač žena i djece i jauk ranjenih, a svi koji su mogli bježati, pobjegli su u šume. Kako je noć bila blizu, ostali smo u šumi bez ikakve veze, bez vodiča koji bi poznao ovaj kraj. No, tumaralo se i išlo dalje.

Bili smo prestrašeni u toj sablasnoj noći, dok nije nastala velika tama, pa smo stojeći drijemali, molili i plakali sve dok nije počelo svitati, da bismo onda krenuli dalje u nepoznato. Negdje oko podne bili smo opet napadnuti i opkoljeni u šumi i nismo mogli dalje, pa smo tu dočekali i noć. Premoreni od puta i od straha mnogi - pa tako i ja - nisu htjeli spavati. Ipak sam zaspao pred zoru pod jednim drvetom.

Probudio me udarac kundaka puške u čelo. Skočio sam na noge, ali su me pograbila dva partizana i počela udarati nogama i kundacima. Vidio nisam ništa, jer mi je krv sa čela oblila oči. U taj čas netko od partizana vikne: «Pustite ga i dajte ga meni». Drhtao sam kao šiba na vodi, a ovaj me primi za ruku i reče mi: «Umijte se». Došavši nekako do vida, na svoje veliko čudo pred sobom ugledam domobrana iz moje satnije, koji

je otišao prije mjesec dana na dopust u Bosnu i pridružio se partizanima. Jedan čas gledali smo jedan drugoga, i ja mu rekoh: «Eto me, Jusufe, strijeljaj». A on meni odgovori: «Mene bi Alah ubio kada bih ja vas ubio, ali vas moram svući, jer to će ionako drugi učiniti.»

Obukao sam njegovo staro odijelo, a on mi je dao svoju zdjelicu i žlicu, te me poveo u skupinu zarobljenika, koja je na jednoj livadi čekala za pokret. Na rastanku zahvalio sam se od srca Jusufu na čovječnosti i ljudskosti, te smo jedan drugome poželjeli sretan put.

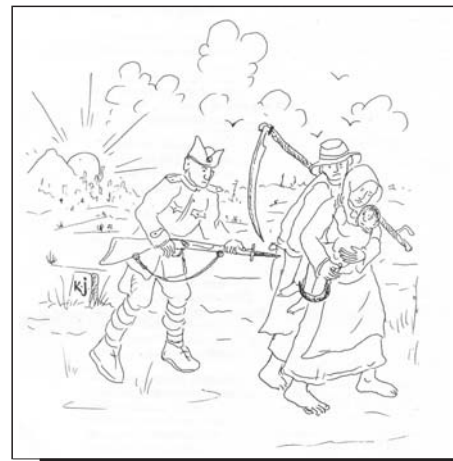
Oko podne 15. svibnja krenuli smo u četveroredu. Prva postaja bio nam je Reienburg (Zidani Most u Sloveniji). Samo što smo stigli i posjedali, netko od partizana poviče: «Diži se, okreni se desno i slušaj dobro». Bila je blizu noć i nekome se žurilo da ostvari svoje zle namjere, kad je pred sobom vidio veliku kolonu jadnika. Na konju desno od naše kolone sjedio je partizanski oficir (valjda komesar), koji se najprije okrene skupini Čerkeza i na ruskome im jeziku reče: «Vas ćemo, drugovi, poslati u Rusiju neka vam tamo sudi *blagoroč* Staljin!». Potom se okrene prema našoj koloni i kaže: «Ja ću ići sada k vama od jednoga do drugoga, i svaki da mi kaže iz kojega je sreza (kotara, op.a.), i kad je došao u vojsku. Svi oni koji su došli u vojsku 1941. i 1942. ići će kući, a oni koji su došli u vojsku 1943. i 1944. ići će u našu narodnu vojsku».

Nitko u koloni nije ni s kim razgovarao; svatko je mislio svoje i čekao da dođe ovaj partizanski oficir do njega. Došavši do mene upita: «Koji srez?» Brzo odgovorim: «Koprivnica.» «Kada u vojsku?» «1943.»

One koji su trebali kući gurnuo bi na jednu stranu, a one za vojsku na drugu stranu. Među potonjima sam bio i ja.

Sve one koji su rekli da su došli u vojsku 1941. i 1942., potjerali su odmah prema Savi, a nas koji smo rekli 1943. i 1944. potjerali su do crkve, pa smo tu i prespavali. Među nama u našoj grupi bilo je puno visokih časnika, što me je brinulo, jer bilo je i onih koji su bili starijih godina. Ujutro 15. svibnja potjerali su

nas od crkve izvan sela, na cestu kojom smo dan ranije stigli, i tu nas zaustavili. Čekali smo jednu manju grupu zarobljenika koja je dolazila od rijeke Save da nam se priključi. U toj koloni opazim domobrana Marijana, koji je bio uz mene kada smo odgovarali onome partizanskom oficiru otkud smo i kada došli u vojsku. Videći ga kako drhti i plače, povukao sam ga k sebi da čujem zašto plače, ali odgovor je bio: «Šutite, šutite». I tako je drhtao i plakao dok se nije smirio, a to je bilo u Samoboru, gdje smo zastali. Tu sam od njega čuo ovu strašnu i jezovitu priču: «Zatvorili su nas blizu Save u neku veliku kuću (Dvorac) i cijelu noć bi odvodili po desetoricu na strijeljanje. Kad bi ih odvodili, plakalo se i molilo, vikalo, vrištalo, a koji bi se opirali, toga bi zaklali i ostavili da u strašnim mukama umire pred nama, sve do pred jutro kada je netko od partizana viknuo da je dosta.

Crtež Ivana Večenaja - Hrvatska sudbina 1945.

Tako sam ja ostao živ s nekoliko zarobljenika.» Pitao sam ga: «Marijane, pa zašto si rekao da si došao u vojsku 1942.?» «Povjerovao sam da ću ići kući».

Pitamo se danas koliko je bilo ovakvih mladića kao Marijan (koji je stvarno došao u vojsku 1944.)... Mnogi se još nisu ni brijali, a nevini i nedužni platili su svojim životom. Kad sam čuo tu priču od Marijana, bio sam preplašen, jer sam se zaista nalazio u koloni smrti, u kojoj ti svakog časa može netko oduzeti život. Iz Samobora su nas potjerali

preko Karlovca u Neretić na neko imanje, a iz Neretića opet u Karlovac. Tu su nas građani hranili (neka im je hvala i od Boga plaća). Jednog su dana u Karlovcu, a u logoru je bilo na tisuće zarobljenika, pozvali preko usmenog zvučnika sve časnici i dočasnike da se odvoje, a tko to ne učini, bit će strijeljan. Tu skupinu, u kojoj sam bio i ja, potjerali su iz Karlovca u nepoznato.

Dok smo prolazili kroz neko selo, svećenik nam je pružio kruha u košarici. Videći to, partizan ga je udario kundakom u prsa tako da se stari svećenik srušio na zemlju. Crne su mi misli proletjele kroz glavu. Kad može svećenika ubiti, može i mene. Kada su nas oko ponoći zaustavili u jednoj šumi i naredili da sjedimo na mjestu, zaprijetili su smrtnom kaznom onome tko se podigne. Vladala je tišina kao u grobu, a u šapatu se čulo samo: «Jao nama, jao nama».

Ivan Večenaj: Jorgovan f. struganski

Čitavim putem molio sam i zazivao Mariju: «Sveta Marijo, majko Božja, moli za nas grješnike sada i na čas smrti naše».

Noć je bila tamna i stravična, bez mjeseca, stiskali smo se jedan uz drugoga i nijemo smo čekali ono najgore, jer sigurno se nije stalo radi odmora, već zbog dogovora. Tako sjedeći i drhteći, čekali smo više od tri sata, što je za nas bila čitava vječnost, kad se začulo: «Diži se, pokret». Bilo je to olakšanje, možda koji trenutak dužeg života.

Tog dana stigli smo u Pisarovinu, gdje su nas smjestili u kulturni dom i oko njega. Sebi sam ležaj našao ispod pozornice. I tu cijelu noć su partizani traži-

li nekakvu pomoć i odvodili zarobljenike koji se, nažalost, nisu više vratili. Iz Pisarovine su nas potjerali prema Sisku i smjestili na Viktorovcu, gdje smo gladovali nekoliko dana, jeli lišće i travu, a da bi nas nakon toga potjerali u Popovaču i dopustili ženama u selu da nam nešto skuhaju. Za pomoć su tražile zarobljenike da im oljušte krumpir. Kako sam ja bio 1945. u Popovači sa svojom bojnom u posadi, prepoznale su me, pa su me povukle da ljuštim krumpir. Tu su me nahranile, dale mi deku i punu torbu graha, špeka, brašna, kruha i sira. Iz Popovače su nas potjerali u Križ na spavanje i već ujutro bio je pokret, ali se ja, nažalost, nisam mogao podići s ležišta - udarilo mi je u koljena vino što sam u Popovači popio. Na moju veliku sreću, kraj mene su bili jaki dečki koji su sa mnom dijelili ono jelo što sam u torbi imao i nosili me naizmjenično do Bjelovara, u logor na Ciglanu.

Tu su časnici i dočasnici bili odvojeni te bez jela nekoliko dana. Tad su nas potjerali iz Ciglane, a na izlazu smo dobivali veliki bijeli kruh od 2 kg. Utovarili su nas u vagone za stoku. Opet jeza i strah. No, ne znam zašto, istovarili su nas u Podravskoj Slatini i smjestili na sajmištu. Tu smo dobili kukuruzno brašno kuhano u bačvama za naftu. Jeli smo ga u slast, iako je užasno smrdjelo po nafti. Hranu mnogi nisu imali ni u što staviti, pa su stavljali u kapu, šaku, u cipelu ili u rukav od bluze i košulje. Negdje oko dva sata popodne stigla je na sajmište, do naše kolone, jedna manja kolona od oko 300 zarobljenika. Odmah smo se međusobno počeli ispitivati od kud idemo i kamo idemo. Oni rekoše da idu iz Apatina u Bjelovar u vojsku. Ja odmah skinem ruksak (torbu) s hranom i pružim ga svojim dečkima koji su me nosili do Bjelovara, te skočim u kolonu za Bjelovar.

Nedugo potom, kolona s kojom sam doputovao, bila je opet utovarena u vlak i nikad nisam doznao gdje su završili moji časnici i dočasnici, svi oni s kojima sam doputovao u Slatinu. Nedugo zatim, i ova kolona zarobljenika u koju sam prešao krenula je iz Podravske Sla-

Ivan Večenaj Tišljara, ugledni hrvatski slikar

tine prema Virovitici, gdje su nas sa hranom dočekale mnoge žene i djeca. Tu smo prespavali na sajmištu i ujutro krenuli za Bjelovar. Kad smo došli u Kloštar Podravski, pobjegao sam iz kolone s jednim suseljanom. Sakrili smo se u žito pokraj ceste. Čekajući da kolona odmakne, podigli smo se te poljima Batinske i Kalinovca žurno krenuli u borovu šumu na Đurđevačkim Pijeskima, po kojoj smo neopazice došli u predvečerje na obalu rijeke Drave u selo Gabajeva Greda. Tu smo u jednom šumarku čekali noć i razmišljali kako prijeći rijeku Dravu, uzdajući se ponajprije u jednog čovjeka koji je bio s mojim ocem u Prvome svjetskom ratu. Kad je pala noć, pošli smo do njega i kad je čuo da sam sin Andrije Večenaja, sakrio nas je, iako je bio svjestan opasnosti.

Sutradan, 13. lipnja, on i njegov sin prevezli su nas svojim čamcem preko rijeke Drave i mi smo bili spašeni. Plakali smo od sreće i veselili se, jer smo sada doma u Prekodravju, zahvaljujući se dragom Bogu što smo izmakli smrti koja je bila svakog trenu bliža nego košulja. Ovo moje sjećanje neka je na spomen svim žrtvama križnoga puta, a ja se molim dragom Bogu da se to nikada više ne ponovi. (U Goli, 13. svibnja 2005. kazivao Ivan Večenaj Seljak, slikar, pjesnik i književnik, zabilježio: mr. sc. Ivan Biršić, Koprivnica)

SJEĆANJA HRVATSKOG DOMOBRAHA

Drugi svjetski rat u povijesti će ostati zapisan kao najkrvaviji vojni sukob koji je zemlja ikada vidjela. Posljednji veliki sukob nacija značio je i promjenu političke karte Europe i svijeta kao i novi odnos velikih supersila SAD - a i SSSR - a.

Nezavisna Država Hrvatska i hrvatska nacija izašli su iz tog velikog sukoba kao gubitnici bez obzira što nam je jugoslavenska historiografija kroz pola stoljeća servirala laž o takozvanom oslobođenju Hrvatske. Niti današnja situacija nije puno bolja, učenicima i studentima se ispiru mozgovi i iznose bajke o velikim antifašističkim epopejama, a istodobno se prešućuju partizanski zločini i zapostavlja činjenica da je hrvatski narod u većini bio na strani Nezavisne Države Hrvatske.

Broj od oko 300.000 vojnika u Hrvatskim oružanim snagama koncem rata i silne kolone civila u povlačenju prema Austriji vječni su dokaz da je hrvatski narod branio svoju državu. Još veći dokaz o tezi o tome kako su Hrvati branili svoju državu, a ne se borili na strani Sila Osovina zbog "ljubavi" prema nacizmu ili fašizmu, je ta da je hrvatski narod svoju borbu nastavio i nakon kapitulacije Njemačke 1945. godine te je vodio kroz križarsku borbu sve do pedesetih godina, a u nekim krajevima i duže sve dok UDBA nije ugušila križarski pokret svojim dobro poznatim metodama.

Upravo je sam završetak rata 1945. godine, kao i poraće, nedovoljno istraženo područje, makar je u zadnje vrijeme objavljeno nekoliko kvalitetnih i zanimljivih radova. To razdoblje zanimljivo je gledati kroz prizmu običnog malog hrvatskog čovjeka, vojnika koji je u srcu nosio želju za samostalnošću i slobodom hrvatske države.

Gospodin Mirko Banek jedan je od takvih ljudi čiji je život bio utkan u povijest Nezavisne Države Hrvatske, njezin početak, razvoj i kraj. Mirko Banek rođen je 16.11.1919. godine u prigorskom selu Gračani, od majke Ane rođ. Grđan i oca Josipa. Danas su Gračani razvijeno naselje i dio Zagreba dok su tada bile prigorsko selo, čiji su se stanovnici bavili poljoprivredom i stočarstvom, te su svoje proizvode prodavali na zagrebačkom Jelačić placu, a kasnije na Dolcu. Selo je uvijek njegovalo hrvatski duh i običaje, a tome je osobit obol dalo Hrvatsko seljač-

Piše:

Domagoj NOVOSEL

ko pjevačko društvo "Podgorac" osnovano davne 1907. godine.

Iako je selo bilo malo, bilo je i vrlo značajno, pa ga je tako čak tri puta posjetio i Stjepan Radić: 1920. godine, kada je i osnovao organizaciju Hrvatske seljačke

Mirko Banek

stranke u Gračanima, 1922. godine, kada je pred crkvom sv. Mihovila održan veliki zbor HSS-a i 1923. godine, kada je ponovno pod lipom ispred crkve posvećena zastava mjesne organizacije Gračani.

Sva tri puta Stjepan Radić dočekan je uz sve počasti, pjesmu i hrvatske trobojnice. U tom i takvom okruženju odrastao je Mirko Banek - uz ljubav prema domovini, roditelji su mu usadili i ljubav prema Bogu i katoličkoj crkvi, čiji je duh uvijek čuvao u malom selu podno Zagrebačke gore.

Godine 1928. u beogradskoj skupštini mučki su ubijeni hrvatski poslanici Pavle Radić i Đuro Basariček, a ranjeni su Stjepan Radić, Ivan Granda i Ivan Pernar. Dolazak ranjenog Stjepana Radića u Zagreb 08.07.1928. godine bio je veličanstven, tisuće ljudi dočekale su ga na Glavnom kolodvoru, a HSPD "Podgorac" iz Gračana uveličalo je doček pjevajući nacionalne pjesme. Na žalost, mjesec da-

na kasnije, 08.08.1928. Stjepan Radić podlegao je ranama i preminuo.

Sprovod Stjepana Radića 12.08.1928. pokazao je svu veličinu hrvatskog otpora beogradskom režimu. Mirko Banek sjeća se da ga je tada kao dječaka otac držao na ramenima na Gupčevoj zvijezdi kako bi vidio pogrebnu povorku koja se kretala prema Mirogoju. Ubojstvo hrvatskih zastupnika bila je kap koja je prelila čašu i tada je postalo jasno da je za Hrvatsku jedini put samostalnost i bijeg iz tamnice koja se uskoro nazvala Jugoslavija.

Proglašenje diktature kralja Aleksandra Karađorđevića samo je potaklo još veću ogorčenost u narodu i dovelo do osnivanja Ustaškog pokreta koji je imao zadatak ostvarenja samostalne hrvatske države. Raspoloženje naroda očitovalo se svugdje, pa tako i u Gračanima.

Raspad krmje jugoslavenske države i stvaranje Nezavisne države Hrvatske velika je većina Hrvata s radošću pozdravila, pa tako i gospodin Mirko Banek - u ono vrijeme 22-godišnjak u punoj snazi. Koncem 1941. godine unovačen je u hrvatsko domobranstvo i raspoređen u VI. dojavnu bojnu sa sjedištem u Rudolfovoj vojarni u Ilici, gdje je boravio tri mjeseca. Zatim je bojna prebačena u austrijski gradić Stockerau, najpoznatije vojno učilište koje je odškolovalo cijele generacije nekadašnje austro-ugarske vojske. U Stockerau gospodin Banek prolazi osmomjesečnu obuku za telegrafista, a kasnije je prebačen u telefoniste gdje je i stekao čin razvodnika.

Po završetku obuke i povratka u domovinu prebačen je u Karlovac, a potom na nekoliko mjeseci u SI. Požegu, oko koje su bile smještene jake partizanske jedinice te je dolazilo i do borbenih djelovanja većih razmjera. Uskoro je bojna prebačena na tri mjeseca u Mostar, da bi se potom opet vratila na stare postave u Slavonsku Požegu.

Posljednji razmjestaž bio je odlazak u Slavonski Brod, gdje je Mirko Banek bio do povlačenja na zapad neposredno pred slom NDH. Slavonski Brod je, baš kao i drugi hrvatski gradovi, tokom 1944. i 1945. godine bio sustavno razaran od savezničkih zrakoplova što se, naravno, u jugokomunističkoj historiografiji redovno prešućivalo. Slavonski Brod bio je važno željezničko čvorište, a most na Savi

povezivao je Hrvatsku i Bosnu te je bio omiljena meta britanskih zrakoplova koji su ga uporno željeli srušiti, no po Banekovom svjedočenju nikada nisu uspjeli.

Grad je bio napadan svaki dan oko podneva od strane tri do šest britanskih zrakoplova marke "Spitfire", a svaki je nosio po dvije bombe od 300 kilograma. Bio je to najbolji i najubojitiji lovac onog vremena, usporediv sa legendarnim njemačkim "Messerschmittom 109", a bio je čak i pokretljiviji i pokretniji od Nijemca. Kada su partizani uz velike napore i pomoć 50.000 sovjetskih vojnika probili srijemsku bojišnicu u veljači 1945. godine, započelo je povlačenje hrvatske vojske prema zapadu.

Jedinica u kojoj se nalazio Mirko Banek krenula je iz Slavenskog Broda prema Novoj Gradišci i dalje prema Ivanić Gradu, sve do Zagreba. Stacionirani su u Dubravi, tadašnjem zagrebačkom predgrađu. Iskoristivši blizinu obiteljskog doma, Mirko Banek posjetio je roditelje dva dana prije ulaska partizana u Gračane. Na nagovor obitelji i prijatelja da ostane kod kuće, jer nije nikome ništa našao učinio, već je čuvao i branio svoju domovinu, kao pravi domoljub odlučuje ih poslušati i ne povlači se prema Austriji.

Ta mu je odluka možda i spasila život. Pušku i streljivo sakrio je iza ormara u sobi, a sam se sa još dvadesetak mladića iz sela povukao u dio sela zvan Gračec koji je najbliži Medvednici i sa kojega se mogla dobro vidjeti okolica. Kroz Gračane su se povlačile jedinice hrvatske vojske, ustaše i domobrani te dio 181. njemačke divizije. Nagovoreni od komunista nekolicina mladića ih pokušava zaustaviti, ali svoj suludi pokušaj plaćaju glavom.

Nakon što je glavnina hrvatske vojske preko Medvednice krenula prema Hrvatskom Zagorju, uskoro u selo, vjerojatno 09.05.1945. ulaze jedinice VI. ličke proleterske brigade, sastavljene isključivo od Srba. U toj situaciji došlo je do vjerojatno najveće bitke na širem području Zagreba u II. svjetskom ratu. Naime, hrvatski general **Vjekoslav Maks Luburić**, koji je zapovijedao snagama u povlačenju, postavio je iza sebe jaku zaštitnicu od oko 3000 vojnika koji su se upustili u

*Tipična kuća u Gračanima početkom četrdesetih godina.
Snimio T. Dabac*

borbu sa partizanskim jedinicama. Mirko Banek se noć prije vratio kući i u njoj prespavao, da bi ga u noći s 9. na 10. svibnja, oko 3 sata ujutro, probudila zaglušujuća tutnjava topova iz minobacača.

Po njegovu svjedočenju borba je bila žestoka i krvava, a trajala je dva dana. Hrvatske snage razvučene po cijelom teritoriju Gračana, dva dana i dvije noći, odolijevale su neprestanim partizanskim napadima, koji su bivali sve jači, jer su sa strane napadača neprestano ubacivane nove jedinice iz sastava XVII. srbijanske brigade. Iako su se hrvatski vojnici hrabro borili, zbog nedostatka streljiva i uslijed brojčane inferiornosti sve su više popuštali. Partizani nisu prezali ni od čega, pa su tako koristili i toranj crkve sv. Mihovila za mitraljesko gnijezdo. Mirko Banek uvidio je svu ozbiljnost situacije i iz svoje drvene seoske kuće kradom otišao u zidanu kuću svog strica. Na orah ispred kuće pala je granata, no srećom nije bilo žrtava. U kuću je došao i njemački vojnik kojem su dali mlijeka, a uskoro i jedan ustaški koji ih je savjetovao ili da bježe ili da uzmu oružje u ruke.

Budući da je ostavio oružje u kući, Mirko Banek nije imao izbora te je bježao dalje prema šumi. Situacija je bila nezavidna, bitka je trajala, a partizani su nadirali. U unakrsnoj vatri moglo se poginuti od obje strane. Odlučio je bježati prema dijelu šume koji se zove Zlodijev brijeg, međutim to je bilo nemoguće, jer je taj dio bio ograđen bodljikavom žicom koja je štitila prilaz Vili Rebar, u kojoj je često boravio poglavnik dr. Ante Pavelić.

Budući se našao na brisanom prostoru, sakrio se u jednu kućicu gdje se skrivalo još pedesetak mještana. U kući se pričavalo koliko je mrtvih u selu, pa je Mirko donio zaključak da treba bježati pod svaku cijenu prema šumi. Upitao je prisutne žele li s njim, ali javio se samo jedan čovjek kojem se danas ne sjeća imena, osim da je na glavi imao tramvajsku kapu i da nije bio iz sela. Zajedno su se uputili prema Medvednici. Krenuli su prema Adolfovcu, a olakotna okolnost je bila što je Mirko, baš kao i svi Gračanci, poznavao sve sljemenske staze i skrivene puteve.

Prvo su odlučili prespavati u jednoj jami, ali hladna svibanjska noć, slaba odjeća i veliki broj vojnika koji su se kretali šumom, natjerali su ih da krenu dalje prema djelu šume zvanom Lipje, na potezu prema Šestinama. Cijelo to vrijeme iz Gračana se čula pucnjava jer bitka je još trajala. Krenuli su uz potok koji teče od Sljemena prema Gračanskom Ribnjaku i uskoro sreli nekolicinu mladića u civilu. Bili su to hrvatski vojnici koji su se presvukli u civilna odjela i krenuli prema Hrvatskom Zagorju. Mirko je odlučio da se udalje čim dalje od potoka jer je njegov šum prikrivao moguću opasnost.

Uskoro se Mirko Banek našao u bizarnoj situaciji, naišavši na partizana kojeg su zarobili Nijemci, ali im je ovaj pobjegao. Bio je iz Beograda, nenaoružan baš kao i Mirko. Tražio je priliku za bijeg, ali nije poznavao teren. Situacija napeta i komplicirana, ali budući su obojica bili u nezavidnom položaju krenuli su dalje tamarati šumom. Ponovo je pala noć i odlučili su prenočiti pod vedrim nebom.

Ujutro, kada su se probudili, kraj njih je prošla grupa ustaša na konjima, ali je Mirko odlučio da se pritaje, jer je u društvu imao srpskog partizana u britanskoj odori te vjerojatno ne bi imao vremena ustašama objasniti da je i on četiri godine bio hrvatski vojnik. Ponovno bizarna situacija, ali i to je bila mudra odluka kojom je sačuvao glavu na ramenima.

Drugi dan prestali su pucnjevi iz smjera Gračana, partizani su pobijedili i počeli sa krvavim pokoljem zarobljenih hrvatskih vojnika i civila. Uskoro je srpski partizan

Mirko Banek

netragom nestao u šumi i dvojica su bjeGUNACA odlučila krenuti prema Gračanima, pa što bude bude.

Spustili su se prema Pustodolu - ulici koju Gračanci i danas nazivaju Banići, prema prezimenu stanovnika koji tamo obitavaju. Ušli su u kuću Barice Banić, kojoj je za vrijeme bitke poginula majka. Kratko su se pomolili nad tijelom i krenuli dalje. Ono što je tada vidio Mirko Banek nikada neće zaboraviti - na stotine mrtvih ustaša, domobrana i Nijemaca, tijelo do tijela, po njegovom kazivanju hodao je po leševima, jer se zemlja od njih nije ni vidjela. Sudrug tramvajac uputio se prema gradu i više ga nikada nije vidio, a sam je krenuo prema dvorištu obitelji Puntijar - Radić gdje se danas nalazi gostionica Bošnjir, a na dvorištu je raspjevana gomila srpskih partizana slavila pobjedu sviranjem harmonike i plesanjem kozaračkog kola.

Krenuo je dalje prema kući obitelji Bošnjir, kada ga je sustigao partizan, prisionio mu samokres i upitao ga tko je i što je. Brzo se snašao i rekao kako je mještani koji pokapa mrtve vojnike i civile. Partizan je krenuo dalje i progovorivši par riječi sa ženom u gračanskoj narodnoj nošnji ispalio joj metak

u glavu. Kasnije se ispostavilo da je to bila Njemica koja se u strahu pred partizanima preobukla mislivši tako spasiti svoj život. No, nije pomoglo. Partizani nisu poštivali ratna pravila te su ubojstva bez suđenja kod njih bila nešto sasvim uobičajeno.

Banek se probio do svoje kuće, no nakon dva dana u kuću su upali pripadnici VI. ličke. Kao i drugdje u selu, uzimali su hranu od stanovnika, a žene su im morale prati rublje, koje je po kazivanju starijih ljudi bilo puno ušiju i smrada. Po cijele dane plesali su kozaračko kolo i pjevali srpske pjesme, a Mirko i njegova obitelj morali su im pružiti smještaj. Mirkov otac Josip izrađivao je prigorske narodne nošnje, a pošto partizani nisu imali zvijezde petokrake na svojim šajkačama jer su do prije nekoliko mjeseci bili pripadnici četničkih formacija, morao im je ušiti zvijezdice na kape.

Evo, ta i takva slavna vojska oslobađala je Zagreb 1945. godine. Dok su danju plesali i pili, noću su partizani strijeljali zarobljene hrvatske vojnike i civile. Mirko Banek svjedoči o tome kako su partizani iz njegove kuće noću odlazili strijeljati zarobljenike u dio Gračana zvan Bijelovina. To mu je sam kazao jedan partizan, koji je ostao u kući i koji je odbio izvršavati kaznu nad zarobljenicima.

Na žalost, takvih je bilo malo. Nakon strijeljanja Mirko je zajedno sa drugim mladićima iz sela bio odveden kako bi pokapao ubijene. Raspadnuti leševi i njihov smrad bili su, kaže, prestrašan prizor. Prije ubojstva partizani su hrvatske vojnike i civile skidali do gola, kako bi svoje dronjke zamijenili za čiste hrvatske odore. Tom prilikom zarobljeni hrvati pobacali su svoja pisma, molitvenike, slike najbližih, krunice, križiće i svete sličice.

*Zagrebačke ulice 6. svibnja 1945. uoči povlačenja prema Austriji
(Iz pismohrane Darka Sagraka)*

Mirko je pokupio neke od tih stvari, ali je zbog partizanske prisutnosti bio primoran sakriti pisma i slike. Na žalost, danas se više ne sjeća gdje ih je sakrio. Naposljetku, morao je predati svoju pušku, streljivo i dvije ručne granate. Nakon nekoliko mjeseci ubijanja, partizani su otišli iz Gračana, a za njima su ostale velike žrtve.

Ne zna se koliko je točno pogubljenih na cijelom prostoru Gračana, ali se zna da je samo na području Pustodola pogubljeno i pokopano 200 ljudi. Ostale lokacije skrivaju još veće brojke pogubljenih, a te su lokacije: Jelačićev brijeg, Golača, Krivićev brijeg, Lonjščina, Strmec, Ribnjak, Zlodijev brijeg, Sljeme, Stare sjenokoše, Bjelčenica i još niz manjih grobnica. Osim zarobljenih hrvatskih vojnika, koji su ovdje pogubljeni, partizani su u Gračane dovodili zarobljenike iz logora Prečko, civile i vojnike i ovdje ih masovno mučili i ubijali.

Nakon rata partizanski egzekutori su za svoja nedjela nagrađivani ordenima, počastima, a kao što se zna, i dobrim mirovinama. Mirko Banek nije se pomirio sa srpskom okupacijom domovine te je 1946. godine na dan Sv. Antuna, u čast domovine izvjesio hrvatski barjak u selu te ispod njega stavio natpis "Pazi mina". Uz pomoć svojih špijuna UDBA je saznala tko je počinitelj te je Mirko završio u zatvoru.

Nije priznao krivnju, no svejedno je osuđen na tri mjeseca zatvorske kazne. Izdržao je kaznu u Runjaninovoj ulici u Zagrebu. Nakon izlaska iz zatvora još se godinu dana morao javljati na obavijesne razgovore tadašnjoj miliciji, kako bi ga držali pod nadzorom. Zahvaljujući Bogu i dobrom zdravlju uspio je doživjeti ponovno uskrснуće hrvatske države devedesetih godina, ali nažalost i nova razaranja od srpskog agresora.

Danas u 86-oj godini života još je dobrog pamćenja te događaji iz krvavog gračanskog proljeća 1945. godine njemu ne padaju u zaborav. Za razliku od drugih, koji su zaboravili ne samo 1945. godinu, nego i 1991. godinu. No to je naša narodna mana o kojoj je govorio već i Otac Domovine Ante Starčević: "Lahko zaboravljam krivice koje nam drugi čine."

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XXXII.)

2898. **SELAJ, Darinka** (Mato) - rođ. 01.01.1940. u Splitu. Osuđ. 1981. presudom Okr. Suda Split po KZJ čl. 157 na 4 mjes. zatvora.

2899. **SEMERAJ, Greta** (Josip) - rođ. 02.06.1892. u Sv. Martinu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3, t. 3. na 4 god. zatvora.

2900. **SEMEŠ, Katica** (Tomo) - rođ. 22.11.1927. u Malom Vukovju. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.3. t. 14. na 2 god. zatvora.

2901. **SENČAR, Anđelka** (Florijan) - rođ. 01.01.1923. u Zagrebu. Osuđ. 1948. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14, i čl. 3. na 2 god. zatvora.

2902. **SENFNER, Marija** (Stjepan) - rođ. 01.01.1925. u Zagrebu. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 8 i čl. 11. na 18 mjes. zatvora.

2903. **SENIĆ, Zvonimir** (Josip) - rođ. 01.01.1946. u Novoj Gradiški. Osuđ. 1979. presudom Općinski sud za Prekršaje N. Gradiška po čl. 57. na 57 dana zatvora.

2904. **SENJAN, Katica** (Jakov) - rođ. 01.01.1926. u Virju. Osuđ. 1945. presudom Komande Bjelovarskog Vojnog Područja po ZPND čl. 11. na 5 god. zatvora.

2905. **SEPAN, Dragica** (Vinko) - rođ. 27.05.1904. u Sračec, D. Selo. Osuđ. 1949. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3, t. 14, na 1 god i 6 mjes. zatvora.

2906. **SERDAR, Marija** (Jakov) - rođ. 08.12.1928. u Metkoviću. Osuđ. 1970. presudom Općinskog suda Metković po KZ čl. 119/3 na 2 mjes. zatvora.

2907. **SEREUČ, Marija** (Vinko) - rođ. 05.07.1904. u Vukovaru. Osuđ. 1945. presudom Div. Vojnog suda Osijek po ZPND čl. 11. na 3 god. zatvora.

2908. **SERTIĆ, Jaga** (Mile) - rođ. 23.04.1925. u Sertić Poljani. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.

Privedio:

Jure KNEZOVIĆ

2909. **SERTIĆ, Manda** (Mile) - rođ. 21.07.1923. u Sertić Poljani. Osuđ. 1947. presudom O.S, Karlovac po ZPND čl. 3, 1,14, na 4 god. zatvora.

2910 **SERTIĆ, Marica** (Mišo) - rođ. 01.01.1923. u Saborskom. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog Suda Zagreb po ZPND čl.3. t. 14. na 3 god. zatvora.

2911. **SERTIĆ, Marija** (Imbro) - rođ. 10.06.1909. u Osijeku. Osuđ. 1946. presudom Okružnog Nar. suda Osijek po ZPND čl.3.t.14. na 4 god. zatvora.

2912. **SERTIĆ, Marija** (Mate) - rođ. 11.08.1904. u Jezerani. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Brnje po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.

2913. **SERTIĆ, Tomo** (Ivan) - rođ. 27.06.1933. u Šeganu. Osuđ. 1953. presudom Vojnog suda Ljubljana po KZ čl.342, na 13 god. zatvora.

2914. **SESELJA, Mara** (Ivan) - rođ. 10.10.1910. u Zagrebu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3, t. 14. na 1 god. zatvora.

2915. **SEVER, Barica** (Ivan) - rođ. 04.10.1907. u Sv. Ivan Zelina. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3, t. 14, na 2 god. zatvora.

2916. **SEVER, Ljerka** (Josip) - rođ. 09.09.1919. u Karlovac. Osuđ. 1946. presudom Okružnog Nar. suda Karlovac po ZPND čl. 3, čl. 18. na 3 god. zatvora.

2917. **SEVER, Višnja** (Josip) - rođ. 23.06.1923. u Popovači. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 6 god. zatvora.

2918. **SCHER, Marija** (Stjepan) - rođ. 01.10.1914. u Rasinji, Daruvar. Osuđ. 1956. presudom po KZ čl. 281, st. 1. na 3 mjes., zatvora.

2919. **SIC, Josip** (Franjo) - rođ. 01.01.1952. u Andrijaševcima. Osuđ. 1975. presudom Opć. suda Vinkovci po KZ 119/3 na 3 mjes. zatvora.

2920 **SILVA, Radej** (Franjo) - rođ. 30.08.1909. u Konjšćina. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 13. na 2 god. zatvora.

2921. **SIMIČIĆ, Sofija** (Ivan) - rođ. 06.04.1923. u Čajkovcima, Đakovo. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Požega po ZPND čl. 11. na 10 god. zatvora.

2922. **SIMIĆ, Boko** (Marko) - rođ. 31.10.1933. u Gornjem Žabru, Brčko. Osuđ. 1961. presudom Okružnog suda Osijek po KZ čl. 303. t. 2. na 6 mjes., zatvora.

2923. **SINARDIĆ, Terezija** (Franjo) - rođ. 04.04.1896. u Trehi, Križevci. Osuđ. 1949. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 7. na 3 god. zatvora.

2924. **SINKOVIĆ, Anđelka** (Janko) - rođ. 01.01.1918. u Koprivnici. Osuđ. 1945. presudom Narodnog suda Bjelovar po ZPND čl. 11. i 13. na 4 god. zatvora.

2925. **SIROTI, Dora** (Dinka) - rođ. 01.01.1928. u Pracone-Vase. Osuđ. 1949. presudom Kot.,suda Buzet po ZPND čl.3.t.1. i 2. i čl. 11 na 9 god. zatvora.

2926. **SISEK, Milka** (Stjepan) - rođ. 30.08.1898. u Gorivi. Osuđ. 1948. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl.8.,3,t.14. na 6 god. zatvora.

2927. **SJEVERAC, Kata** (Mijo) - rođ. 08.12.1923. u Donjoj Varoši. Osuđ. 1955. presudom Okružnog suda Slavonska Požega po ZPND čl. 100, 117. na 10 mjes. zatvora.

2928. **SKALIĆ, Marija** (Šandor) - rođ. 19.06.1905. u Rijeki. Osuđ. 1946. presudom Div.Voj. suda Zabreb po ZPND čl. 11. na 3 god. zatvora.

2929. **SKELIN, Lucija** (Jandrija) - rođ. 20.12.191. u Drnišu. Osuđ. 1954. presudom Okružnog suda Maribor po KZ čl, 303/1 na 9 mjes. zatvora.

2930 **SKERBIŠ, Marija** (Martin) - rođ. 01.01.1912. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Kot. Grada Zagreba po UVS čl. 13. na 12 god. zatvora.

2931. **SKOKIĆ, Katica** (Živko) - rođ. 13.09.1922. u Ivanovcu. Osuđ. 1946. presudom Okružnog suda Osijek po ZPND čl. 9, na 14 mjes. zatvora.
2932. **SKRBIN, Mara** (Stjepan) - rođ. 12.05.1905. u Sladovcu, Velika Gorica. Osuđ. 1946. presudom Okr. suda Za Grad Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.
2933. **SKUKAN, Roza** (Stevo) - rođ. 01.01.1920. u Orovcu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.
2934. **SKUNJSKI, Zora** (Pavo) - rođ. 26.02.1904. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 14 na 10 god. zatvora.
2935. **SLAVETIĆ, Marija** (Franjo) - rođ. 25.04.1926. u Ljeskovcu, Varaždin. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.
2936. **SLAVUJEVIĆ, Ankica** (Andrija) - rođ. 04.01.1920. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 1,2. i 7. čl. 11 na 12 god. zatvora.
2937. **SLINIEZ, ?** (Leo) - rođ. 05.06.1916. u Osijeku. Osuđ. 1945. presudom V. S, Osijek po PRIPADNIK USTAŠA na 12 god. zatvora.
2938. **SLUNJSKI, Dragica** (Ivan) - rođ. 08.03.1909. u Varaždinu. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.
2939. **SMETIŠKO, Ana** (Franjo) - rođ. 05.11.1928. u Petrovoj Gori. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl. 3. t. 14. na 4 god. zatvora.
2940. **SMETIŠKO, Barica** (Franjo) - rođ. 01.01.1926. u Petrovoj Gori. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl. 3. t. 14. na 4 god. zatvora.
2941. **SMETKO, Ljerka** (Josip) - rođ. 30.10.1912. u Harmici, Zagreb. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Zagreb zbog PREBACIVANJA ODMETNIKA PREKO GRANICE na 2 god. zatvora.
2942. **SMILJAN, Marija** (Kuzman) - rođ. 13.08.1923. u Belekovcu. Osuđ. 1945. presudom Okružnog Narodnog suda Bjelovar po ZPND čl. 11 i čl. 3. t. 5 na 18 mjes. zatvora.
2943. **SMILJANIĆ, Milica** (Stanko) - rođ. 24.09.1920. u Rozmajerovcu, Našice. Osuđ. 1949. presudom Okr. suda Osijek po ZPND čl. 8. na 3 god. zatvora.
2944. **SMODEL, Bara** (Mato) - rođ. 04.12.1888. u Jurketincu. Osuđ. 1947. presudom Div.Voj. suda po ZPND čl. 3. st. 7 i 8 na 10 god. zatvora.
2945. **SMOĐI, Irena** (Josip) - rođ. 05.10.1892. u Osijeku. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 4. na 5 god. zatvora.
2946. **SMOLAC, Evica** (Janko) - rođ. 08.12.1897. u Palešniku. Osuđ. 1956. presudom Kot. suda Grubišno Polje po KZ čl.281. st. 1. na 2 god. zatvora.
2947. **SMOLČIĆ, Nikola** (Ivan) - rođ. 01.01.1943. u Donjem Lipovacu. Osuđ. 1967. presudom Općinski suda Nova Gradiška po KZ čl. 119/3 na 1 mjes. zatvora.
2948. **SMOLČIĆ, Vinko** (Ivan) - rođ. 21.01.1940. u Donjem Lipovacu. Osuđ. 1967. presudom Općinski suda Nova Gradiška po KZ čl. 119/3 na 2 mjes. i 15 dana, zatvora.
2949. **SMOLEC, Štefica** (Đuro) - rođ. 24.12.1924. u Kravarskom. Osuđ. 1950. presudom Okružnog suda Zagreb po U čl.117. na 3 god. zatvora.
2950. **SMOLJANEC, Anka** (Marko) - rođ. 01.01.1922. u Rožbancu. Osuđ. 1948. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl. 3. t. 14, na 3 god. zatvora.
2951. **SMRAKAR, Evica** (Mirko) - rođ. 07.12.1912. u Grabima. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Varaždin po ZPND čl. 3. t. 14. na 10 god. zatvora.
2952. **SOBOTNJAK, Mirko** (Đuro) - rođ. 26.09.1900. u Orahovici. Osuđ. 1947. presudom O.S. Bjelovar, TUKAO I HAPSIO SRBE na 10 mjes. zatvora.
2953. **SOČKOVIĆ, Klara** (Ivan) - rođ. 08.08.1924. u Perkovcima. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Požega po ZPND čl. 11. na 10 god. zatvora.
2954. **SOKOBATIĆ, Jelka** (Nikola) - rođ. 12.06.1915. u Dubrovniku. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Dubrovnik po ZPND čl. 3. t. 7. na 2 god. zatvora.
2955. **SOKOLOVIĆ, Milica** (Milivoj) - rođ. 16.05.1920. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Za Oblast za Dalmaciju na 15 god. zatvora.
2956. **SOLDO, Ruža** (Andrija) - rođ. 01.01.1915. u Tihanjini, Ljubuški. Osuđ. 1948. presudom Okr. suda Sl. Brod po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.
2957. **SOMEK, Boris** (Josip) - rođ. 04.10.1935. u Zagrebu. Osuđ. 1958. presudom Okružnog suda Zagreb po KZ čl. 303. na 10 mjes. zatvora.
2958. **SONKOVIĆ, Marija** (Luka) - rođ. 01.01.1923. u Brušanima. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda XI Korpusa Vojne Oblasti po UVS čl. 14. na 15 god. zatvora.
2959. **SOPINA, Katica** (Ivan) - rođ. 13.11.1900. u Zagrebu. Osuđ. 1946. presudom O.S. Zagreb po ZPND čl. 9. t. 1. na 2 god. zatvora.
2960. **SORFAT, Jozefima** (Ivan) - rođ. 24.02.1915. u Novoj Gradiški. Osuđ. 1952. presudom po KZ čl. 303. st. 1. na 10 mjes. zatvora.
2961. **SOTLER, Melena** (Josip) - rođ. 01.02.1924. u Krapini. Osuđ. 1947. presudom DiV.Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14 čl. 4. na 3 god. zatvora.
2962. **SPIŠIĆ, Jana** (Josip) - rođ. 24.08.1904. u Zelnici. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Sisak po ZPND čl. 3. t. 14. na 3 god. zatvora.
2963. **SPIŠIĆ, Katica** (Marko) - rođ. 07.08.1923. u Zelnici. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Sisak po ZPND čl. 3. t. 7. na 5 god. zatvora.
2964. **SRBAK, Ankica** (Anton) - rođ. 28.07.1919. u Alilovcima. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.
2965. **SRBAMAC, Marica** (Franjo) - rođ. 25.08.1922. u Severinu. Osuđ. 1952. presudom Okružnog suda Maribor po KZ čl. 303. st. 1 na 10 mjes. zatvora.
2966. **SRKALJ, Štefanija** (Martin) - rođ. 20.11.1921. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14, na 3 god. zatvora.
2967. **SRNAC, Elizabeta** (Juraj) - rođ. 08.11.1921. u Varaždinu. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 7. na 6 god. zatvora.
2968. **SRŠAK, Dara** (Stjepan) - rođ. 05.02.1887. u Koprivnici. Osuđ. 1945. presudom Okružnog Narodnog suda Bjelovar po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.

(nastavit će se)

U SPOMEN

JELKA GOLUB

1926. - 2006.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Krapina

U SPOMEN

**IVAN SABLJAK –
STRIC**

10.1928. - 12.1.2006.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Rijeka

U SPOMEN

**MILENA
ČANDRLIĆ**

1911.-2005.

Laka joj bila
hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Rijeka

U SPOMEN

**FRANJO
KLASTA**

1927.- 2005.

Laka mu bila
hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Rijeka

U SPOMEN

**TOMO
SERTIĆ**

22.05.1933. - 31.12.2005.

Laka mu bila
hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Gospić

In memoriam

Vesna MATANIĆ, rođena ŠIMATOVIĆ

Knin 18.12.1922. - Našice 25.11.2005.

*"Oko nije vidjelo, uho nije čulo,
što je Gospodin pripremio
onima koji Ga se boje".*

Draga Vesna!

Danas Ti pišem posljednje pismo. 18.o.mj. čule smo se, a da mi nije bilo znano da Te više nikada neću čuti.

Mladenački glas nije mi odavao Tvoj skori odlazak. Komentirala si događaje i vijesti, kao da si mlada, a nisi, puna intelektualne snage. Javljala si se u emisije radija i televizije, davala primjedbe, koje su bile na visini odgovorne osobe, koja se ne zatvara u sebe, već patnje drugih doživljava kao svoje. Nazivala si Sabor, uredništva dnevnih listova i tjednika, političke stranke, davala primjedbe. Bila si u toku zbivanja kod kuće i u svijetu, bila si svjedokom mnogih desetljeća XX. stoljeća kao i početka III. milenija sve do u suton dana sv. Kate kada si nas iznenada svih napustila. Djece nisi imala, ali su zato djeca Kate Šoljić i djeca cijeloga svijeta bila više Tvoja, nego li nas koji imamo i vlastitu djecu.

Sve znane i neznane žrtve svih Bleiburga, Macelja, Križnih puteva, Jasenovca, Vukovara, Srebrenice i još dalje, Guernike, Nagasakija, Hirošime, danas i Ruande... izgubile su se u Tebi neumornog borca za ljudska prava, a da to nitko nije saznao.

Slavonijo dična, Bosno ponosna, Dalmacijo i čitava Hrvatska, znajte da je Vesna Matanić svakodnevno iz dubine srca molila od Boga mir za Vas i čitavi svijet. Kada su se tmasti oblaci nadvili i oko podneva padala noć, Vesna je otvorila vrata, izašla držeći u ruci krunicu od zrnaca maslinovog drva iz Svete Zemlje, u drugoj ruci vodom blagoslovljenom na Sv. Grobu, blagoslivljala sve 4 strane svijeta i iz dubine srca dozivala Božju pomoć da Nebo pošalje oblake tamo gdje neće učiniti štetu trudu marljivih Slavonaca. Nazivala me da sa njome molim i opet da bi mi rekla kako je nevrjeme

Piše:

Ada Vidas

prošlo. Ispričala sam jedini ovakav doživljaj u mojih 75 g.

Život Te nije mazio, Majčicu si izgubila u najnježnijem djetinjstvu, potom oca Luku kada je bio najpotrebniji stasaloj djevojci, kojoj dadoše ime stare slavenske Božice proljeća i mladosti, koje joj je ime u potpunosti pristajalo. Otac gorostas, od dušmana izmučen, vraća se kući u Livno sa pola tjelesne težine koju je imao, nije mogao hodati. Na nosilima (1942. g.) odnesen u crkvu na TEDEUM, da bi se zatim pridružio ZBORU HRVATSKIH PRAVEDNIKA I MUČENIKA U NEBESKOM JERUZALEMU. Brat Boris, hrvatski domobran, okončao svoj mladi život u vihoru rata ili porača.

Naša Vesna ostaje sama na svijetu. Jedino što joj je ostalo od roditelja bio je lančić sa medaljicom oko vrata, kojega joj netko ote na rubu "tornada" Bleiburga kuda je dospjela kada se đaćki dom u kojemu je živjela povlačio iz Zagreba prema granici.

Draga Vesna, Bog Ti je bio dobar, umjesto oca Luke dao Ti supruga istoga imena. Savili ste gnijezdo u rodnim mu Našicama na terenu roditelja, umjesto na posjedu grofova Pejačevića, što je bilo nuđeno, a čestiti Lukica odbio. Krasila su Vas usađena u srce moralna načela iz roditeljskoga doma, koja se nisu mogla iščupati kao zlatni lančić sa vrata. Prije 30 g. Bog me je obdario Vašim poznanstvom, od kada ste mi dolazili, a nakon Luke, Ti sama, odakle si sva razddragana na sve strane prijateljima slala razglednice upućenih im pozdrava: "sa najljepšeg mora svijeta".

Početak agresije na jedinu nam Hrvatsku pratila si mojega unuka kod druge bake u Dubrovnik, odakle ste se u posljednji trenutak sretno vratili. Kod nas si ostala 7 mjeseci gdje smo doživjeli prvu uzbunu. Bježali smo na znak sirena dok je moj mali unuk vriskao jer su žabice u akvariju ostale gore, Ti si otišla po njih da se dijete smiri. Hvala Ti! Vrativši se u Našice radila si u Caritasu pomažući ljudima u nevolji, a potom bila porotnik na sudu dokle taj status nije bio uvjetovan ispisom iz stranke kojoj si pripadala, na što nisi pristala iako bi Ti pored male penzije dobro došao sitniš, kojega si mogla dobiti.

"Dječak sa Drine" napisao je knjigu, a nasuprot njemu Ti si bila živa knjiga "Djevojčica iz Livna", koja je sobom ponijela sve svoje doživljaje. Tijelo je odolijevalo, ali srce nije izdržalo teške nepravde, koje podnosi ranjena Hrvatska koju vuku u lancima i okovima i u nedogled optužuju za "crimen" samoobrane. Ta dvosturka mjerila ogavnog svijeta stajala su Te života.

U emisiji HTV-a "Deset godina Oluje" vidjeli smo kako naši branitelji u šatorskom krilu nose u ambulantu ranjenog vojnika suprotne strane, dok isti moli milost. Obećao je doći, što smo slikom vidjeli, i posvjedoči, odustao je od straha da ga to ne bi koštalo života. To što sam tada napisala ponavljam Tebi, draga Vesna: "Dok ima srca kao što su srca takvih hrvatskih branitelja, znam da ima, bit će i Croatije". Znam da molitvu koju si ovdje prestala sada moliš "tamo gdje će svake suze sa oka nestati". Počivaj u miru Božjemu, tamo gdje Dora Pejačević već godinama sniva.

Poštovani generale Gotovina!

Iako imam samo petnaest godina, mogu reći da donekle shvaćam kakvim Vas apsurdnim optužbama i neistinama terete. Zaista, moram Vam priznati da sam ogorčena načinom na koji postupaju s Vama, i ovim patničkim narodom, svi su nam okrenuli leđa, a i mi smo i sami jedni drugima - brat vara brata. Ne znam kako Vam je teško, ali mogu samo zamisliti... i mogu Vam samo reći da ste u srcima svih dobrih ljudi i mnogi Vas bezuvjetno podupiru i pate zbog onog što Vam rade, jer to osjećaju kao i svoju patnju. Ja Vam, samo mogu reći da uvijek budete hrabri, odlučni i nepokolebljivi koliko god to bilo teško, ne smijete im dati do znanja da Vam je teško, budite snažnog duha i dalje, jer Vi ste nada i simbol Hrvata.

Kao što rekoh, mnogi suosjećaju s Vama i mnogi na drugačiji način pate poput Vas, zbog nepravde i nevaljalosti sistema, ali očito je da svi u životu imaju svoj križ i da neprestano prolazimo kušnje, a Vi to i sami najbolje znate. Ja Vas duboko poštujem i zahvaljujem na svemu što ste napravili, i znajte da ste moj heroj, zbog Vas se ponosim što sam Hrvatica. Malo je ljudi poput Vas...

Možda će Vam ovo zvučati apsurdno, ali želim Vam: "Sretan Božić i sve najbolje, i iskreno se nadam da ćete dokazati nevinost."

Vjerujem u Vas.

S dubokim poštovanjem,

Barbara

Bijeli križevi

*Tisuće bijelih križeva
muklom muklinom stoje
pamćenje naše...
U srce zemlje ukopana
kristalna stabla života
Nijemi u Svetosti
bijeli križevi kameni
blistaju u tami noći
sivilu dana zjenici oka
tami srca
Svetinja našeg su bola
krv... suze... rane... patnja
raspeće Vukovara*

*Nijemi križevi bijeli
raspeta krila golubica
Usta su nijema
riječ je bolom zapretna
ubijana...
na križ pribijana
Nijemi križevi bijeli
vrišteći vrisak i vapaj
do neba... u nebo...
odraz u zjenici bola
Sveti križevi bijeli
istina zaboravljena
zametena...
raspinjana... i razapeta
o križeve ovješena*

*Nijemi križevi bijeli
krvareće rane naše...
zanemarene... rastakane
Svjeticionici naši i
pamćenje...
Nijema kristalna stabla
Svetinja nad svetinjama*

Treza SALAJPAL

Okovana istina

*Lisice na rukama generala
lancima istina okovana
Izranjaju slike sjećanja
mučenja sinova i očeva
zla... olovna vremena
Suza što klizi obrazom
djeteta i žena
Magla laži lancima se vuče
prognane skriva...
križni put Vukovara
Lisice na rukama generala
istina u zemlju zakopana
suzama...
krvlju nevinih napajana
Zaglušni vrisak mrmori,
iz zemlje izranja, vrvi...
iz suza, kosti i krvi
Lisice na rukama generala
očeva i sinova naših,
dok psi tragači željni krvi
bogohulnom rijeci
zatomljuju istine vapaj*

*Sotonin dim laži
obzorje prekriva -
potamnjele je sunce
Izvori su zagađeni
izlučevinama...
močnika... sveznadara,
bezumnih blebetala...
Lisice na rukama generala*

*Podari O, Bože Svemogući !
izvorima bistrinu voda,
mudrosni žubor riječi...
slobodu duha
Podari O, Bože Svemogući !
vodama Svetost - vrati Sunca sjaj*

Posvećeno generalu Anti Gotovini

Treza SALAJPAL

Moje obale jedre

I.

Moje obale jedre dok sam ja
Zagrlio svoju rijeku i smirio
svoje ruke u prijetećem vjetru
Vodeni put juri u crvenom svjetlu
Proviruje šiljasti kljun
Neke ptice močvarice
Mrak samo mrak u mojim mislima
A ja kapetan na krmi jurećeg broda
U slavi estuarija
Znatizeljno provirujem
Prema vodi
Bojim se graditi kule
I stajati na palubi
U mislima dohvaćam ljeta
Jer me jesen uznemiruje
Nadvijam se svojim tijelom nad
vodom
I gledam u ogledala
Miroљjubivo blistaju pramenovi
uspaljene kose
Uzvisine bujaju kao i misli
nedorečene
Vrućine u cijelom vodenom mlazu
Gledam kako riječki val pogubljuje
Mjesto moga pogleda
Sunce pada po rukama
Žar bjeline
Bijela povorka kapljica
Šumoviti obronci protežu se
Zemlja, samo zemlja
Dok moje obale miruju
Oslanjam se na kameni jarbol
jer moj brod plovi

II.

krajevi moje zemlje dugački kao
rijeka
Isušenih čeljusti
Čudovišta sišu plodove
Hvataju zvijezde i nebo
A moja Domovina kao brod plovi
I zastajkuje
Rijeke su uvijek iste u njoj
Sava vladarica našeg postojanja
I Drava
I Kupa
Krka skuplja napukle orahe
I stoljetne priče
Prapovijest svih naših koraka u
magli
Javljaju se utvare na mjeseci
Ljudske su sudbine čudnovate
Izvan naših volja i naših saznanja
Da živimo u baruštini
U magli, oluji, bolesti
Da smo izgnani iz zemlje
Zamotani u plastu sijena
Otrovani zrakom i vodom
I tražimo iglu
Kako bismo probušili vlastite trbuhe
Iako smo živi mrtvaci
Nezadovoljni vlastitim životom
Drugi upravljaju našim mislima
I našim praznim želucima
Gledamo na rijeku
Rijetko odlazimo na kopno
I samo plovimo
Bez oluja
U magli
Kao mjeseci

III.

Zamislite da je ovdje na našoj grudi
Početak i kraj svijeta
Da smo obrasli grmljem
Pokriveni tamom
I želimo uspjeti
Zaplivati na površini
Branimo se od osvajača
Poštujemo slabosti drugih
Njihove pljačke i nasilja
Bezbrojna umorstva
A na glavi
Nosimo lotosov cvijet kao sljedbenici
Buddhe
Djelotvorno očekujemo doseljenike
Jer je naša Riječ na izdah
A mi se moramo množiti s drugima
Pokoriti se zemlji i vodi
Prihvaćati ideje
I klanjati se
Pridonositi žrtve
Jer smo tako odgojeni

IV.

Plamenovi crveni plaze našim
tjemenima
Mi smo nesretnici
Svoje nade tražimo u vodi
U rijekama po kojima plove naša
tjelesa
Tako nam je suđeno
Ali tako ne mora biti
Prepušteni smo sami sebi
I hladan znoj oblizuje naše obraze
Neke budale oplakuju naše sudbine
A mi smo još uvijek uspravni
I stojimo
Samo stojimo...

Bruno ZORIĆ

IN THIS ISSUE

Franjo Talan has prepared for this issue a report on the transportation of the remains of 294 victims of the partisan post-war crimes, from locations Lug and Trnovka near Bjelovar, which were stored at the Institute for Forensic Medicine in Zagreb, as of 1992, and now are temporarily stored in the St. Andrew church in Bjelovar. In June next year, the remains will be buried into the communal tomb with monument, in the Lug forest.

Tomislav Jonjić and **Stjepan Matković** recall **Ivan Trojanović**, a Croatian politician, a republican, a people's representative between the two world wars, a man from Konavle. After Radić's capitulation before the Belgrade regime, by recognising the political situation created with the Vidovdan Constitution, Trojanović leaves HSS (Croatian Peasant Party), and starts the political struggle against the new Minister of Education in Pašić's Government, Stjepan Radić. There are only few information about his life in the following period, so that we do not know what his reaction to Radić's murder, to the King's proclamation of dictatorship, or to the organising of the Ustasha movement was, but in his autobiographic text "Politički život Ivana Trojanovića" ("The Political Life of Ivan Trojanović"), which is enclosed with this text, Trojanović clearly sees the establishing of NDH (Independent State of Croatia) as liberation, and becomes Pavelić's like-minded associate. Having refused to cooperate with the Konavle partisans, Trojanović, labelled as an enemy to the people, was murdered in early 1942.

In the sequence of the historical review of the **Archbishop Stepinac's** relation with the Independent State of Croatia, **Ivan Gabelica** refutes the statements of some historians on the plans of NDH political leaders to murder Archbishop Stepinac, and presents their relations as mutually respecting, with occasional misunderstandings. He substantiates these statements with the description of the relationship of the Independent State of Croatia and the Holy See, which was

burdened with numerous problems, but was always correct.

We are correcting the our failure from the previous issue to publish the entire article written by **Kazimir Katalinić**, titled "Pripremanje za skorbu Titovu smrt. Mile Nekić i Globusov ustaški međunarodni terorizam" ("Getting Ready for the Approaching Tito's Death. Mile Nekić

partisan slaughters in the Zagreb surrounding area.

Ivan Večenaj Seljak, a painter, poet and writer from Podravina, describes the withdrawal of the Croatian Army towards Slovenia, where he was captured and taken in fours, via Karlovac, Pizarovina, Sisak, Popovača, Križ, Bjelovar, to Podravska Slatina. On the way there, the

Zadar

and the Globus Ustasha International Terrorism"), and publishing in this issue both missing enclosures: **Virkez'** letter from the prison, in which he identifies himself as the provocateur; and a segment of article "The Ananda Marga Frame-Up", published in 1982/83 in Australian magazine *Socialist Fight*, which within the context of the fight of Australian secret services with the Australian sect Ananda Marga, mentions the fight with Croats, who were in February 1981 sentenced for an alleged conspiracy and the use of explosives.

This issue contains memories of Croatian soldiers who, like Croatian Home Guardsman Mirko Banek, originally from Gračani near Zagreb, testify about mass

captives were being taken from the file and murdered, and Večenaj managed to escape by crossing the Drava River and reaching Hungary.

Jozo "Josko" Kurevija, from the village of Tubolj near Duvno, came of age for the army just before the end of the war. He went all over Croatia in a short period of time, withdrew towards Austria, and was surrendered to partisans at the Bleiburg Field. From there, he was taken back to his village of Tubolje in late 1945, in a file of captives. His neighbour **Ivan "Šumar" Kurevija**, an Ustasha soldier, fought partisans in Bosnia. In the Croatian army withdrawal, he was captured at the Bleiburg Field and taken back to Duvno, in the death file.

IN DIESEM HEFT

Über Übertragung der 294 menschlichen Überreste der Nachkriegsopfer von kommunistischen Tito-Partisanen die sich, nach der Exhumierung aus den Wäldern Lug und Trnavka unweit von der Stadt Bjelovar, seit 1992 in dem Anstalt für Gerichtsmedizin in Zagreb befanden, schreibt in diesem Heft **Franjo Talan**. Die Gebeine ruhen vorläufig in der Kirche St. Andreas in Bjelovar von wo werden alle im Juni nächstes Jahres in ein gemeinsames Gedächtnisgruft, am Tatort im Wald Lug, beigesetzt.

General Ante Gotovina

Tomislav Jonjić und **Dr. Stjepan Matković**, gedenken **Ivan Trojanović** aus Konavle unweit von Dubrovnik, einen kroatische Politiker, der zwischen zwei Weltkriegen, während der monarchistischen Jugoslawien als Republikaner parlamentarische Volksvertreter war. Trojanović, der zuerst Mitglied der Kroatischen Bauernpartei war, tritt nach der Kapitulation des Stjepan Radić's vor dem Belgrader Regimes und Anerkennung des oktroyierten Vidovdaner Verfassung und began mit dem politischen Kampf gegen den Stjepan Radić der neue Kultusminister in der Pašić's Regierung wurde. In der Nachfolgezeit fehlen Beweise über sein Lebenslauf und man weiss weder wie er auf die Ermordung Stjepan Radić's im Belgarder Parlament reagierte, noch auf Ausrufung von Königsdiktatur und Grün-

dung der Ustasabewegung. In seinem Autobiografischen Aufzeichnungen „Das Politische Leben von Ivan Trojanovic“, die wir anbei veröffentlichen, erlebt Trojanović die Gründung des Unabhängigen Staat Kroatien eindeutig als Befreiung und sich zählt zu den Mitarbeiter und Gleichgesinter Pavelić's. Nach dem er Zusammenarbeit mit den kommunistischen Partisanen abgelehnt hat wurde er Anfang 1942 umgebracht und als Volksfeind bezeichnet.

In dieser Folge der historischen Darstellung der Beziehung den Zagreber **Erzbischof Stepinac** zum Unabhängigen Staat Kroatien, weist **Ivan Gabelica** die Behauptungen einiger Historiker über geplanten Attentat der politischen Führung des Unabhängigen Saates Kroatien an Erzbischof Stepinac ab und schildert deren Beziehungen als gegenseitige Respektierung mit zeitlichen Missverständnissen dar. Zwischen anderem argumentiert er, dass die Beziehungen zwischen dem Unabhängigen Staat Kroatien und dem Heiligen Stuhl, die mit vielen Problemen belastet waren, auf die Beziehung zu Erzbischof reflektierten, jedoch stehts waren sie korrekt.

Wir berichtigen Fehler aus dem Vorheft in dem wir den ganzen Text des **Kazimir**

Katalinić, Pripreamanje za skoru Tiovu smrt. Mile Nekić i Globusov ustaški međunarodni terorizam" nicht veröffentlicht haben und in diesem Heft veröffentlichten wir die zwei fehlende; den Brief von **Virkez** aus dem Gefängnis in dem er enthüllt, dass er ein Provokateur war und ein Teil des Artikels «The Ananda Marga frame-up»,(Falle des Ananda Marga), veröffentlicht 1982/83 in der australischen Zeitschrift «Socialist Fight» der im Kontext der Auseinandersetzung zwischen australischen Nachrichtendiensten und der Ananda Marga Sekte, auch Auseinandersetzung mit den Kroaten, im Februar 1981, die wegen angebliche Verschwörung mit Sprengstoffnutzung verurteilt wurde, erwähnt.

Wir veröffentlichen auch Erinnerungen von kroatischen Soldaten die als der Domobranec **Mirko Banek**, gebürtig in Gračani bei Zagreb bezeugen über Massenhinrichtungen in der Zagreber Umgebung. Der Mahler, Dichter in Schriftsteller aus der Gegend Podravina in Nord Kroatien, **Ivan Večenaj Seljak**, beschreibt den Rückzug der Soldaten nach Slowenien, wo er gefangengenommen wurde und in Vieregang über Karlovac, Pissarovina, Sisak, Popovaca, Križ, Bjelovar bis nach Podravska Slatina zu Fuß durchgeführt wurde. Unterwegs wurden Gefangene aus der Kolone ausgeführt und ohne Gerichtsurteil erschossen. Večenaj selbst rettet sich in dem er in die Drau sprang sie überschwemmte und nach Ungarn flüchtete.

Jozo „Joško“ Kurevija, aus dem Tubolja, in Herzegowina, wurde als junger Mann zum Kriegsende Soldat. Er durchmaschierte in kurze Zeit Kroatien und nach dem Ruckzug in Richtung Österreich wurde auf dem Feld bei Bleiburg an die kommunistischen Partisanen übergeben. Von dort ging auch er in den Gefangenenkolonne zurück und erst zum Ende 1945 kam er nach Tubolje. Sein Nachbar **Ivan „Šumar“ Kurevija**, der ustascha Soldat war, kämpfte in Bosnien gegen den kommunistischen Partisanen, kam auch nach Bleiburg und in der Totenkolonne kam bis nach Duvno.

I Z V J E Š T A J

O radu na pokapanju lješina i strvina na teritoriju
Mjesnog Narodno Oslobođilačkog Odbora u Gračanima

Dana 10. maja nakon što je svršila borba, između Narodno Oslobođilač
Vojske to jest Jugoslavenske Armije i neprijateljske vojske koja je po-
ražena, pristupilo se radu na pokapanju lješina i strvina, kojih je
bilo mnogo, te su predstavljale opasnost po zdravlje tamošnjeg stanov-
štva, kao i stanovništva grada Zagreba.

Radovi su vršeni pod vodstvom drugu Ferde Negra, a pod nadzorom
drugu Haramija Miraslava, obojica članovi Narodno Oslobođilačkog Odbora
Gračani, a uz pomoć tamošnjih seljaka koji su se svi odazvali pozivu
na ovaj rad koji je bio ogroman i od velike važnosti.

Sve lješine i strvine su pokopane na prikladnim mjestima uz pretho-
đnu dezinfekciju krečnim mliekom, kaporitom i lysolom u propisno duboke
jarke, te propisno zagrnutu zemljom

Grebevi koji su označeni po rednom broju jesu kako slijedi:

Mjesto zvano	"Strmec"	242 ljudi *
" "	"Kibnjak"	13 "
" "	"Matkov brieg"	17 "
" "	"Solača"	5 "
" "	✓ "Durakov voćnjak"	10 "
" "	LOKALNOSTI "Gračani Banjeluka"	27 "
" "	(TRI DVA) "Siftarov vrt"	1 "
" "	"vinograd"	1 "
" "	"Bešičev vrt"	1 "
" "	"Trnčevićeve dvorište"	1 "
" "	" brieg"	1 "
" "	Sljone "Stare sjenokoše"	8 "
" "	"Okrugljak"	1 "
" "	"Baničeve dvorište"	1 "
	ukupne	328

27
50
15
229
60
289

Grebevi koji su označeni po rednom broju jesu kako slijedi:

grob broj	I.	" "	"Sleđijev brieg" oko	50	} 110.
	II.	" "	"Peščanka"	60	
	III.	" "	"Zdenčec"	100	} 152.
	IV.	" "	"Zdenčec"	20	
	V.	" "	"Zdenčec"	32	
	VI.	" "	"Bjelčenica"	40	} 140.
	VII.	" "	"Obornjak"	40	
	VIII.	" br. 1	"Krivičev brieg"	40	
	IX.	" " 2	" "	20	

grob br. X. mjesto : zvano	"Jelačićev breg" br. 1	prenos	743 ljudi
XI. " " " " " "	" " " " " 2	oko	30 ljudi
			10 "

ukupno 783 "

• Domaćih ljudi poginule je od ustaške ruke

23

svega 806

• Od košga imaše 42 komada koji su isto propisno zakopani.

Kadme snage oko pokopa lješina i strвина je utrošeno od seljaka koji stanuju na području ovo mjesnog odbora :

572 ljudi

susjedni odbor:

46 "

ukupno 618 "

Sredstva za dezinfekciju su nabavljena od sljedećih ustanova:

T.t. "Fliva" Zagreb uz naplatu svote od 2.400 kn. koji je novac uzet iz blagajne bivše općine Građani o čemu postoji potvrda

	10 kg. Alkali lyzola
Higienaki zavod Zgb.	10 " " "
" " "	24 " kaperita
Maskužni zavod Zgb.	10 "
" " "	25 " Alkali lyzola
nađeno od bivše vojske	10 " kaperita
ukupno svega	89 "

Sva navedena sredstva za dezinfekciju su u glavnom utrošena u nepred navedene svrhe dok još raspolažem sa količinom od:

10 kg. lyzola i

7 " kaperita

što će se potrošiti za dezinfekciju škole i stanova gdje je obitavala vojska.

Kadevi na dezinfekciji i pokapanju mrtvih su završeni, neka se o tome izvjesti komandu Zagreba kao i o podacima koje od poginulih posjećujemo što većina njih nije imala s razloga koji se zamišlja, da pojedina lica nisu htjeli kod sebe imati dokumenata da ih se ne poznaše kao ustaše ili njemce, te su ih prije pobacali.

Smrt fašizmu Sloboda Naredu

Haramija Miroslav
odb. za zdravstvo